

Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2001:

Romaniasioiden

---

hallintotyöryhmän muistio

**SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ
Helsinki 2001**

KUVAILULEHTI

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö	Julkaisun päivämäärä 4.12.2001	
Tekijät (toimielimestä:toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Romaniasioiden hallintotyöryhmä Puheenjohtaja: Riitta Viitala Sihteerit: Heidi Manns-Haatanen Miranda Vuolasranta	Julkaisun laji Työryhmämuistio	
	Toimeksiantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	
	Toimielimen asettamispäivä 7.8.2000	
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Romaniasioiden hallintotyöryhmän muistio (Promemoria av arbetsgruppen för förvaltning av romska ärenden)		
Julkaisun osat		
Tiivistelmä <p>Romaniasioiden hallintotyöryhmän asettamisen taustalla on ollut selvitysmies Kyösti Suonojan ja Väinö Lindbergin Romanipolitiikan strategiat -selvitys ja siinä esitetyt ehdotukset. Selvitysmiesten toimenpide-ehdotuksista nousivat jatkotyön kannalta keskeisiksi valtakunnallisen romaniasioiden neuvottelukunnan hallinnolliseen asemaan ja sijaintiin sekä romaniasioiden alue- ja paikallistason hoitoon, tehtäviin, resursointiin ja juridiseen perustaan liittyvät ehdotukset.</p> <p>Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen hallitusohjelma korostaa hyvien etnisten suhteiden merkitystä väestön keskuudessa ja aikaisempaa suuremman huomion kiinnittämistä syrjinnän vastaisiin toimenpiteisiin viranomaistoiminnassa sekä lainsäädännössä. Suomen ihmisoikeuspolitiikan erääksi painopistealueeksi on hyväksytty yleiseurooppalaisen romanivähemmistön tasa-arvoisen aseman kehittämisen tukeminen. Kansainvälisen yhteistyön lisääntyminen ja vähemmistöjä koskevista ihmisoikeuskysymyksistä laadittujen kansallisvaltioita sitovien sopimusten voimaantulo näkyy myös Suomessa ja vaikuttaa romanien asemaan. Uusi perustuslakimme ja perusoikeusuudistus sekä kansainväliset sopimukset edistävät romaniväestön aseman muuttumista myönteisempään suuntaan.</p> <p>Työryhmän tehtävänä on ollut laatia ehdotukset romaniasioiden tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Työnsä aikana työryhmä kävi läpi romaniasioiden hallinnon kehittymistä maassamme ja kartoitti eri toimijatahojen tehtävät ja roolin hallinnossa. Työryhmä on tarkastellut romaniasioiden hallintoa sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön ja työministeriön hallinnonalojen näkökulmasta. Perusteluina valinnalle oli se, että romaniasiain neuvottelukunta sijaitsee nykyisin sosiaali- ja terveysministeriössä. Opetusministeriön yhteydessä toimii romanikielen lautakunta sekä opetushallituksessa romaniväestön koulutusyksikkö. Työministeriö vastaa yleisesti etnisiin suhteisiin ja vähemmistöasioihin liittyvistä kysymyksistä ja sen yhteyteen on perustettu vähemmistövaltuutetun toimisto. Valtioneuvoston ohjesäännössä veloitetaan työministeriö ja opetusministeriö yhdessä toimimaan rasismin ehkäisemiseksi sekä etnisten suhteiden edistämiseksi.</p> <p>Työryhmä esittää romaniasiain neuvottelukunnan hallinnollisen sijoituspaikan pysyttämistä sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä sekä alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien toiminnan vakinaistamista viiteen läänin, lukuun ottamatta Ahvenanmaan läänin. Alueellisten neuvottelukuntien työn tukemista työryhmä esittää siten, että määrärahaa varataan neuvottelukuntien työhön aluksi sosiaali- ja terveysministeriön kautta. Työryhmä esittää myös, että alueellisten neuvottelukuntien työn vakiinnuttua niille perustetaan vuoteen 2004 mennessä päätoimisten sihteerien virat. Samalla alueellisten neuvottelukuntien toimintamäärärahojen budjetoinnissa esitetään siirryttäväksi noudattamaan normaalia lääninhallitusten budjetoitikäytäntöä ja menettelyä sekä sen mukaisesti varattavaksi sisäasiainministeriön pääluokkaan lääninhallitusmomentille vakiintuneen toiminnan edellyttämät määrärahat. Lisäksi työryhmä esittää valtioneuvoston päätöksen muuttamista valtioneuvoston asetukseksi valtakunnallisesta ja alueellisista romaniasiain neuvottelukunnista.</p>		
Avainsanat: (asiasanat) aluehallinto, hallinto, romani, romaniasiain neuvottelukunta, romanipolitiikka, syrjintä, vähemmistöt		
Muut tiedot Internetissä: www.stm.fi		
Sarjan nimi ja numero Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2001:24	ISSN 1237-0606	ISBN 952-00-1050-5

Kokonaissivumäärä 94	Kieli suomi	Hinta 86,- mk	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisumyynti, pl 536, 33101 Tampere p. (03) 260 8158 ja (03) 260 8535, fax (03) 260 8150 julkaisumyynti@stm.vn.fi		Kustantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet	Utgivningsdatum 4.12.2001
Författare (uppgifter om organet: namn, ordförande, sekreterare) Ordförande: Riitta Viitala Sekreterare: Heidi Manns-Haatanen Miranda Vuolasranta	Typ av publikation Promemoria
	Uppdragsgivare Social- och hälsovårdsministeriet
	Datum för tillsättande av organet 7.8.2000
Publikation (även den finska titeln) Promemoria av arbetsgruppen för förvaltning av romska ärenden (Romaniasoiden hallintotyöryhmän muistio)	
Publikationens delar	
Referat <p>Bakom tillsättandet av arbetsgruppen för förvaltning av romska ärenden har legat utredningsmännen Kyösti Suonojas och Väinö Lindbergs utredning Rompolitikens strategi och de förslag som där lagts fram. Av utredningsmännens förslag till åtgärder betonades med tanke på det fortsatta arbetet särskilt förslagen angående ställningen för och placeringen av den riksomfattande delegationen för romska ärenden och skötseln av romska ärenden på regional och lokal nivå samt uppgifter, allokering av resurser och den juridiska grunden.</p> <p>Programmet för statsminister Paavo Lipponens II regering betonar vikten av goda etniska relationer bland befolkningen och att det både i lagstiftningsarbetet och i myndigheternas verksamhet ägnas åtgärder som motverkar diskriminering större uppmärksamhet än tidigare. Ett av tyngdpunktsområdena för Finlands människorättspolitik har varit att följa upp och stödja utvecklingen av de europeiska romernas jämlikhet. Att det internationella samarbetet ökat och att konventionerna om människorättsfrågor beträffande minoriteter, som är bindande för nationalstaterna, trätt i kraft märks även i Finland och påverkar romernas situation. Vår nya grundlag samt reformen av de grundläggande rättigheterna och de internationella konventionerna bidrar till att romernas situation blir bättre.</p> <p>Arbetsgruppens syfte har varit att lägga fram förslag till hur romska ärenden kunde skötas på ett ändamålsenligt sätt såväl på riksnivå som på regional och lokal nivå. Under arbetets gång gick arbetsgruppen igenom hur förvaltningen av romska ärenden utvecklats i vårt land och kartlade olika aktörers uppgifter och roll inom förvaltningen. Arbetsgruppen granskade förvaltningen av romska ärenden ur social- och hälsovårdsministeriets, undervisningsministeriets och arbetsministeriets perspektiv. Orsaken till detta var att delegationen för romska ärenden för tillfället verkar i samband med social- och hälsovårdsministeriet. Språknämnden för romani verkar vid undervisningsministeriet och enheten för utbildning för romer vid utbildningsstyrelsen. Arbetsministeriet svarar allmänt för frågor i anslutning till etniska relationer och minoritetsärenden och en byrå för minoritetsombudsmannen har inrättats i samband med ministeriet. I reglementet för statsrådet åläggs arbetsministeriet och undervisningsministeriet att tillsammans förebygga rasism och främja goda etniska relationer.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att den administrativa placeringen av delegationen för romska ärenden fastställs i samband med social- och hälsovårdsministeriet samt att verksamheten för de regionala delegationerna för romska ärenden befästs i fem län, med undantag av Ålands län. Understöddandet av de regionala delegationernas arbete föreslås av arbetsgruppen på så sätt att anslag för delegationernas arbete till en början reserveras via social- och hälsovårdsministeriet. Arbetsgruppen föreslår också att heltidssekreterartjänster inrättas före utgången av år 2004 vid de regionala delegationerna efter att deras arbete befästs. I budgeteringen av de regionala delegationernas verksamhetsanslag föreslås samtidigt att man övergår till att efterfölja normal länsstyrelsebudgeteringspraxis samt att man i enlighet med detta reserverar för inrikesministeriets huvudtitel de anslag som förutsätts av den för länsstyrelsemomentet befästa verksamheten. Dessutom föreslår arbetsgruppen att statsrådets beslut ändras till statsrådets förordning om riksomfattande och regionala delegationer för romska ärenden.</p>	
Nyckelord Delegationen för romska ärenden, diskriminering, förvaltning, minoriteter, regionförvaltning, romer, rompolitik	
Övriga uppgifter På Internet: www.stm.fi	

Seriens namn och nummer Social- och hälsovårdsministeriets promemorior 2001:24		ISSN 1237-0606	ISBN 952-00-1050-5
Sidoantal 94	Språk Finska	Pris 86,-mk	Sekretessgrad Offentlig
Distribution/Försäljning Social- och hälsovårdsministeriets publikationsförsäljning, PB 536, 33101 Tammerfors, tfn (03) 260 8158 och (03) 260 8535, fax (03) 260 8150 julkaisumyynti@stm.vn.fi		Förlag Social- och hälsovårdsministeriet	

DOCUMENTATION PAGE

Publisher Ministry of Social Affairs and Health	Date 4 December 2001
Authors Administrative work group on Romani affairs Chairman: Riitta Viitala Secretaries: Heidi Manns-Haatanen Miranda Vuolasranta	Type of publication Working Group memorandum Commissioned by Ministry of Social Affairs and Health Date of appointing the organ 7 August 2000
Title of publication Memo of the Administrative Work Group on Romani Affairs	
Parts of publication	
Summary The motivation behind appointing the Administrative Work Group on Romani Affairs has been the report entitled Roma Policy Strategies by administrators Kyösti Suonoja and Väinö Lindberg and the proposals presented therein. As far as further activities are concerned, proposals by the administrators concerning the administrative status and location of the national Advisory Board on Romani Affairs, as well as the proposals concerning the handling, tasks, resources and judicial basis of Romani affairs on regional and local level rose to the forefront. The cabinet programme of the second cabinet of Prime Minister Paavo Lipponen emphasises the importance of good ethnic relations among citizens, and urges for an increased focus on actions to combat social exclusion on the part of officials and legislation. Supporting the development of an equal status for the Roma, a European minority people, has been adopted as one of the priority areas of Finnish human rights policy. The effects of increased international cooperation and the enforcement of agreements concerning the human rights of minorities that bind nation states can also be seen in Finland, affecting the status of the Roma. Our new constitution and basic rights reform as well as international agreements contribute to a positive development in the status of the Roma. It has been the work group's objective to draft proposals as to ways of handling Romani affairs on national, regional and local level in an expedient manner. During its work the work group examined the evolution of Romani affairs administration in our country and charted the administrative tasks and roles of different groups of actors. The work group has looked into the administration of Romani affairs from the point of view of the areas of administration represented by the Ministry of Social Affairs and Health, the Ministry of Education and the Ministry of Labour. The motivation behind this choice is the fact the Advisory Board on Romani Affairs is at the moment located at the Ministry of Social Affairs and Health. There is a Romani-language board working in conjunction with the Ministry of Education, and the Board of Education has an education unit for the Roma. The Ministry of Labour is generally in charge of matters relating to ethnic relations and minority issues, and a Minority Ombudsman's office has been set up in conjunction with it. The regulations of the Council of State oblige the Ministry of Labour and the Ministry of Education to work jointly to prevent racism and to promote ethnic relations. The work group proposes that the matter of the administrative localisation of the Advisory Board on Romani Affairs be established in connection with the Ministry of Social Affairs and Health and that the activity of the regional boards on Romani affairs be granted a permanent status in five provinces, with the exception of the province of Åland. In order to provide support for the work of the regional boards on Romani affairs the work group proposes that, to begin with, funds for their work be reserved via the Ministry of Social Affairs and Health. The work group also proposes that full-time secretarial posts be set up for the regional boards on Romani affairs by the end of the year 2004 after their work has gained permanent status. In connection with the budgeting of funds for the activities of the regional boards it is at the same time proposed that a switch be made to the regular budgeting practices of the Provincial State Offices and in accordance with this that the funds required by the activities made permanent for the Provincial State Office item be reserved for the main title of the Ministry of the Interior. In addition to this the work group proposes that the decision of the Council of State be made a Council of State decree concerning national and regional advisory boards on Romani affairs.	
Key words Administration, advisory board on Romani affairs, discrimination, local administration, minority, Roma policy, Romani	

Other information Internet: www.stm.fi			
Title and number of series Working Group Memorandums of the Ministry of Affairs and Health 2001:24		ISSN 1237-0606	ISBN 952-00-1050-5
Number of pages 94	Language Finnish	Price FIM 86.00	Publicity Public
Distribution/Orders Ministry of Social Affairs and Health, Publications Sale, P.O.Box 536, FIN-33101 Tampere, tel + 358 3 260 8158 and + 358 3 260 8535, fax + 358 3 260 8150, e-mail julkaisumyynti@stm.vn.fi		Financier Ministry of Social Affairs and Health	

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 7.8.2000 työryhmän, jonka tehtävänä oli romani-asiain neuvottelukunnan hallinnolliseen asemaan, sen tehtäviin ja niiden hoitoon liittyvien ehdotusten tekeminen. Työryhmän tuli tehdä ehdotukset romanipolitiikan tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi valtakunnallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Työryhmän määräaika oli 1.9.2000 – 31.3.2001. Tätä määräaikaa jatkettiin ensin 31.5.2001 ja sitten 15.10.2001 saakka.

Työryhmän asettamisen taustalla oli sosiaali- ja terveysministeriön romaniasiain neuvottelukunnan esityksestä käynnistämä romaniasiain selvitys 15.2. – 15.6.1999. Selvitysmiehet pastori Väinö Lindberg ja ylitarkastaja Kyösti Suonoja esittivät mm., että neuvottelukunnan asettamisesta annetun päätöksen taso nostetaan lakitasoiseksi ja samassa yhteydessä neuvottelukunta siirretään opetusministeriön yhteyteen. Romanipolitiikan strategiat –selvitysraportista annetuissa lausunnoissa eri lausunnonantajatahot esittivät asian tarkempaa selvittämistä.

Romanipolitiikan selvitysmiesten ehdotusten pohjalta työryhmän tuli

- tarkastella perusteellisemmin ehdotusta neuvottelukunnan hallinnollisesta sijainnista ja tehdä tarvittaessa sitä koskevat yksityiskohtaiset esitykset,
- tarkastella neuvottelukunnan tarkoitusta ja tehtäviä ottaen huomioon nykyinen muuttunut yhteiskunnallinen tilanne,
- selvittää ehdotettujen kunnallisten romaniryhdyshenkilöiden ja romaniryhmien sekä läänien romaniasiain neuvottelukuntien tarkoitusta ja tehtäviä sekä pohtia niiden asettamista osana valtakunnallisen neuvottelukunnan työtä ja työn kehittämistä.
- arvioida lisääntyneitä kansainvälisiä tehtäviä neuvottelukunnan tarkoituksen ja roolin näkökulmasta,
- selvittää neuvottelukunnan juridinen perusta uuden perustuslain pohjalta ja tehdä sitä koskevat esitykset sekä
- tehdä edellä olevan perusteella esitykset neuvottelukunnan kokoonpanosta ja resursoinnista.

Työryhmän puheenjohtajana toimi apulaisosastopäällikkö Riitta **Viitala** ja varapuheenjohtajana neuvotteleva virkamies Pekka **Viljanen** sosiaali- ja terveysministeriöstä. Työryhmän jäsenet olivat hallitusneuvos toimistopäällikkönä Jaana **Koski** sosiaali- ja terveysministeriöstä, ylitarkastaja Sauli **Kytöharju** sosiaali- ja terveysministeriöstä (31.12.2000 saakka), neuvotteleva virkamies Risto **Laakkonen** työministeriöstä, hallitusneuvos Zoe **Pohjanvirta** opetusministeriöstä, kunnallisneuvos Saara-Maria **Paakkinen** opetushallituksen edustajana sekä romaniasiain neuvottelukunnan edustajina pastori Väinö **Lindberg** ja romanikielen opettaja Tuula **Åkerlund**. Pysyviksi asiantuntijoiksi kutsuttiin läänin sosiaali- ja terveysneuvos Esa **Ellala** Etelä-Suomen lääninhallituksesta ja neuvotteleva lakimies Outi **Raitoaho** Suomen Kuntaliitosta. Työryhmän sihteereinä toimivat hallitussihteeri Heidi **Manns-Haatanen** ja romaniasiain neuvottelukunnan pääsihteeri Miranda **Vuolasranta** sosiaali- ja terveysministeriöstä.

Työryhmä on kuullut seuraavia asiantuntijoita/asiantuntijatahoja:

- Ryhdys ry, sihteeri Satu Blomeraus
- Sisäasiainministeriö, neuvotteleva virkamies Matti Korkealehto
- Romaniasiain neuvottelukunta, puheenjohtaja Outi Ojala ja varapuheenjohtaja Taito Lehmusta
- Ulkoasiainministeriö, ihmisoikeuspolitiikan yksikön päällikkö Ann-Marie Nyroos
- Opetushallitus, romaniasiain koulutusyksikkö, koulutusyksikön johtoryhmän puheenjohtaja Kari Pitkänen
- Kotus, puheenjohtaja Fred Karlsson
- Romanijärjestöjen edustajana Henry Hedman

Saatuaan työnsä päätökseen työryhmä jättää sen sosiaali- ja terveysministeriölle.

Riitta Viitala

Pekka Viljanen

Jaana Koski

Zoe Pohjanvirta

Saara-Maria Paakkinen

Väinö Lindberg

Tuula Åkerlund

Risto Laakkonen

Heidi Manns-Haatanen

Miranda Vuolasranta

SISÄLLYSLUETTELO

I. ROMANIASIAT SUOMESSA.....	17
1. Johdanto	17
1.1. Suomen ihmisoikeuspolitiikka ja romanit.....	17
1.2. Romaniasiain hallinnon kehityksestä.....	18
1.3. Romanien järjestötoiminta	19
1.4. Romanipolitiikan selvitysmiesten ehdotukset.....	20
2. Romanioiden hallinto.....	21
2.1. Sosiaali- ja terveysministeriö	22
2.1.1. Valtion keskushallinnon taso	22
2.1.1.1. Romanioiden neuvottelukunta (RONK).....	22
2.1.1.2. Neuvottelukunnan kokoonpano	22
2.1.1.3. Neuvottelukunnan tehtävät	23
2.1.1.4. Neuvottelukunnan toiminta.....	23
2.1.1.5. Neuvottelukunnan resurssit.....	27
2.1.2. Aluehallinnon taso.....	28
2.1.2.1. Romanioiden alueellisten neuvottelukuntien kokeiluprojekti	28
2.1.2.2. Romanioiden alueelliset neuvottelukunnat.....	29
2.1.2.3. Alueellisten neuvottelukuntien tehtävät.....	29
2.1.2.4. Alueellisten neuvottelukuntien toiminta	31
2.1.2.5. Alueellisten neuvottelukuntien toiminnan rahoitus	32
2.1.2.6. Yhteistyö valtakunnallisen romanioiden neuvottelukunnan kanssa.....	32
2.1.2.7. Yhteistyö muiden romanioiden hoitavien erityiselimien kanssa....	33
2.1.3. Paikallishallinnon taso.....	33
2.1.3.1. Romanioiden yhdyshenkilöprojekti.....	33
2.1.3.2. Kunnalliset yhteistyöryhmät ja romaniyhdyshenkilöt	33
2.1.3.3. Toiminta ja resurssit.....	34
2.1.3.4. Romaniyhdyshenkilöiden koulutus.....	34
2.2. Opetusministeriö ja opetushallitus	35
2.2.1. Valtion keskushallinnon taso (opetusministeriö)	35
2.2.1.1. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen romanikielen lautakunta... 35	
2.2.1.2. Romanikielen lautakunnan kokoonpano, tehtävät ja toiminta	36
2.2.1.3. Romanikielen resurssit kotimaisten kielten tutkimuskeskussa	36
2.2.1.4. Yhteistyö valtakunnallisen romanioiden neuvottelukunnan kanssa.....	37
2.2.1.5. Yhteistyö muiden romanioiden hoitavien erityiselimien kanssa....	37
2.2.2. Valtion keskushallinnon taso (opetushallitus).....	37
2.2.2.1. Romaniväestön koulutusyksikkö	37
2.2.2.2. Koulutusyksikön johtoryhmä.....	37
2.2.2.3. Koulutusyksikön tehtävät	38
2.2.2.4. Koulutusyksikön toiminta.....	38
2.2.2.5. Koulutusyksikön resurssit.....	40
2.2.2.6. Yhteistyö valtakunnallisen romanioiden neuvottelukunnan kanssa.....	40
2.2.2.7. Yhteistyö muiden romanioiden hoitavien erityiselimien kanssa....	40
2.2.3. Aluehallinnon taso (opetusministeriö, opetushallitus)	41
2.2.4. Paikallishallinnon taso (opetusministeriö, opetushallitus)	41

2.3. Työministeriö	41
2.3.1. Valtion keskushallinnon taso	41
2.3.1.1. Etnisen syrjinnän ja rasismien vastainen toimintaohjelma	41
2.3.1.2. Vähemmistövaltuutettu	43
2.3.1.3. Maahanmuuttopolitiikan ja etnisen suhteiden ministerityöryhmä (MAETSU)	44
2.3.1.4. Etnisten suhteiden neuvottelukunta	44
2.3.1.5. Yhteistyö romanasioissa	45
2.3.2. Aluehallinnon taso.....	45
2.3.2.1. Työvoima- ja elinkeinokeskukset (TE-keskukset).....	45
2.3.2.2. Romaniväestön työ- ja koulutusprojektit	46
2.3.2.3. Projektin resurssit	46
2.3.2.4. Yhteistyö valtakunnallisen romanasiaien neuvottelukunnan kanssa.....	46
2.3.2.5. Yhteistyö muiden romanasioita hoitavien erityiselimien kanssa.....	47
2.3.3. Paikallishallinnon taso.....	47
II. KANSAINVÄLINEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ.....	48
1. Kansainvälinen kehitys romanasioissa	48
1.1. Euroopan neuvoston toiminta	48
1.2. Euroopan unionin toiminta.....	49
1.3. Yhdistyneiden kansakuntien toiminta	50
2. Romanasiaien hallinto pohjoismaissa ja muualla	50
2.1. Pohjoismaat	50
2.2. Kehityssuuntia eräissä muissa Euroopan maissa	52
3. Romanien ja neuvottelukunnan kansainvälinen toiminta	54
3.1. Neuvottelukunnan toiminta.....	54
3.2. Romanijärjestöjen kansainvälinen yhteistyö.....	54
III. KEHITTÄMISTARPEIDEN ARVIOINTIA.....	56
1. Asiantuntija-, yhteistyö- ja vaikutuskanavien kehityssuuntia.....	56
1.1. Asiamiehet – yksilöllistä neuvoa, ohjausta ja apua.....	56
1.2. Erityisasiamiehet – yhteiskuntapolitiikan ja lainsäädännön vaikuttajat.....	57
1.3. Neuvottelukunnat asiantuntija- ja yhteistyöeliminä.....	58
1.4. Saamelaiskäräjät – kulttuuri-itsehallintoelin.....	60
1.5. Aloite eurooppalaisen romaniedustajiston perustamiseksi.....	61
2. Romanasiaien neuvottelukunnan asema ja sijaintipaikka	61
3. Romanipolitiikka ja romanasioiden koordinointi	62
4. Romanasioita hoitavien tahojen yhteistyö- ja työnjako	63
4.1. Kansalliset romanasiat ja niiden hoitaminen.....	64
4.2. Kansainväliset romanasiat ja niiden hoitaminen.....	66
5. Romanasioiden hoidon hallinnollinen rakenne.....	67

6.	Hallinnollinen sijoittuminen ja vaihtoehtoiset mallit	69
6.1.	Sijoittuminen valtionhallinnossa ja neuvottelukunnan juridinen perusta.....	69
6.1.1.	Neuvottelukunta sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä.....	70
6.1.2.	Neuvottelukunta opetusministeriön yhteydessä	70
6.1.3.	Neuvottelukunta työministeriön yhteydessä	71
6.1.4.	Neuvottelukunnan juridinen perusta	73
6.2.	Alueelliset neuvottelukunnat.....	73
6.3.	Yhteys valtakunnalliseen romaniasiain neuvottelukuntaan	74
6.4.	Paikallistaso	75

IV. TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET **76**

1.	Romaniasioiden hoidon hallinnollinen rakenne	77
2.	Hallinnollinen sijoittuminen	77
2.1.	Neuvottelukuntien tehtävät ja kokoonpano.....	77
2.2.	Alueellisen toiminnan rahoittaminen	78
3.	Säädösehdotus.....	79
4.	Muut ehdotukset.....	79

LIITTEET

Liite 1	Selvitysmiesten esitykset	80
Liite 2	Romaniasiain neuvottelukunnan hallinnollista asemaa ja sijaintia koskevat kannan- otot romanipolitiikan strategiat -selvityksestä annetuissa lausunnoissa.....	82
Liite 3	Valtioneuvoston päätös romaniasiain neuvottelukunnasta N:o 1058/1989	84
Liite 4:	Kansainväliset sopimukset, joista Suomi antaa määräaikaisraportit.....	86
Liite 5	Ehdotus valtioneuvoston asetukseksi valtakunnallisesta romaniasiain neuvotte- lukunnasta ja alueellisista romaniasiain neuvottelukunnista.....	91

I. ROMANIASIAT SUOMESSA

1. Johdanto

1.1. Suomen ihmisoikeuspolitiikka ja romanit

Suomen ihmis- ja vähemmistöoikeuspolitiikan kehitys on ollut merkittävää 1990-luvulla. Suomi on sitoutunut toteuttamaan syrjimättömyyden ja tasavertaisuuden periaatteita. Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen hallitusohjelma korostaa hyvien etnisten suhteiden merkitystä väestön keskuudessa ja aikaisempaa suuremman huomion kiinnittämistä syrjinnän vastaisiin toimenpiteisiin viranomaistoiminnassa sekä lainsäädännössä.

Suomen uusi perustuslaki tuli voimaan maaliskuun alussa 2000. Perustuslakiin sisällytettiin myös vuonna 1995 uudistetut perusoikeussäännökset. Perusoikeusuudistuksen keskeisiä osia olivat taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten eli TSS-oikeuksien lisääminen perustuslakiimme ja samalla perusoikeussäntelyn saattaminen vastaamaan Suomen ihmisoikeusvelvoitteita.

Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltä ovat keskeisiä ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia, mutta tasa-arvon toteutumisen kannalta tärkeitä ovat myös muut perusoikeudet, esimerkiksi sosiaaliset oikeudet, joissa on erotettavissa oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon (19.1 §), perustoimeentulon turva (19.2 §), sosiaali- ja terveystalvelujen turvaaminen (19.3 §), väestön terveyden edistäminen (19.3 §), perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien tukeminen (19.3 §) sekä asumisen edistäminen (19.4 §).

Lisäksi eräät muutkin perusoikeussäännökset ulottavat vaikutuksensa TSS-oikeuksiin. Tällaisia ovat ennen kaikkea säännökset ihmisarvon loukkaamattomuudesta ja itsemääräämisoikeudesta (1 §), oikeudesta elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (7 §), kielellisistä ja kulttuurisista oikeuksista (17 §) sekä säännökset hallinnon ja lainkäytön oikeusturvatakeista (21 §) ja siitä, että julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (22 §).

Suomen ensimmäinen ihmisoikeuspoliittinen selonteko valmistui 1998. Tuolloin määriteltiin periaate, jonka mukaan Suomi toimii aktiivisesti kaikilla ihmisoikeuksia koskevilla osa-alueilla siten, että niiden katsotaan olevan olennainen osa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Suomen ihmisoikeuspolitiikan painopistealueiksi määriteltiin naisten, lasten, vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen oikeudet. Vähemmistöjen kohdalla¹ romaniväestön kohtaamaa laajamittaista syrjintää niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin pidetään erityiskysymyksenä, joka vaatii romanien ihmisoikeuksien toteutumisen seuranta ja kehittämistä.

Suomen toisessa, vuoden 2000 ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa² todetaan: ”Syrjinnän kieltä on osa ihmisoikeuksia. Vaikka ihmisoikeudet ovat kaikille samat, ne eivät käytännössä toteudu yhtäläisesti. Hallitus on jatkanut toimintaansa viime selonteossa määritellyillä Suomen ihmisoikeuspolitiikan painopistealueilla naisten, lasten, vä-

¹ UM:julkaisu 12/1998; s 45-46

² UM:n julkaisu 9/2000; kohta 2.2 ss. 11-12

hemmistöjen ja alkuperäiskansojen oikeuksien edistämiseksi. Nämä ryhmät joutuvat edelleen muita helpommin syrjityiksi. Tärkeää on, että ryhmät voivat osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon kaikilla tasoilla. Suomen profiili kansainvälisissä järjestöissä on erityisesti näissä kysymyksissä ollut korkea ja vuorovaikutus ja yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa tuloksellista.”

Suomi tukee virallisesti vähemmistökysymysten nykyistä laajempaa käsittelyä YK:n, Euroopan Unionin, Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö ETYJ:n ja Euroopan Neuvoston piirissä. Suomi on pyrkinyt nostamaan romaniväestön aseman esiin kaikissa näissä kansainvälisissä yhteyksissä. Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella vuonna 1999 romanikysymys nousi huippukokouksen asialistalle. Myös ulkoasiainministeriön suurlähetystöjemme kautta välittämä tieto Suomen romanien oikeudellisesta asemasta ja pitkäaikaisesta yhteistyöstä valtionhallinnossa on pidetty hyvänä esimerkkinä romanien aseman parantamisesta Euroopan eri maissa. Suomen ihmisoikeuspolitiikan eräänä painopistealueena on tukea yhteiseurooppalaisen romanivähemmistön tasa-arvoisen aseman kehittämistä.

Romaniasiain neuvottelukunta seuraa osaltaan ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa ja antaa romanivähemmistön asemasta ja ihmisoikeuksien toteutumisesta säännöllisesti oman lausuntonsa ulkoasiainministeriölle sitä koskevista kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Ihmisoikeuksien kehittämistyön konkretisoiminen edellyttää myönteistä asennoitumista ja aktiivista yhteistyötä niin valtion-, alue- ja paikallishallinnon kesken kuin mainittujen hallinnontasojen sisälläkin. Työtä edistämään tarvitaan esimerkiksi kuntien vähemmistö- ja monikulttuurisuusohjelmia. Vähemmistöjen tasa-arvoisen aseman kehittäminen edellyttää myös riittäviä taloudellisia voimavaroja. Näin suvaitsevaisuus lisääntyy ja samalla vähemmistöryhmien osallistuminen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon mahdollistuu.

1.2. Romaniasiain hallinnon kehityksestä

Suomessa on arviolta noin 10.000 romanialaista, joista suurin osa asuu Etelä-Suomen kaupungeissa. Romaniväestöön liittyviä asioita on hoidettu 1950-luvulta lähtien lähinnä sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla. Vuonna 1956 perustettiin sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen mustalaisasiain neuvottelukunta.

Yhteiskunnallinen ilmapiiri muuttui 1960-luvulla. Hyvinvoinnin lisääntyessä tasa-arvokysymykset tulivat voimakkaasti yhteiskunnalliseen keskusteluun myös Suomessa. Suhtautuminen romaneihin alkoi muuttua 1970-luvulla. Maahamme saatiin romaniväestön aseman parantamiseen pyrkivää sosiaalipoliittista lainsäädäntöä ja ensimmäinen syrjinnän kieltävä laki tuli voimaan. Romanien ja saamelaisien taloudellista, sivistyksellistä ja sosiaalista asemaa ryhdyttiin parantamaan yhteiskunnan erityistoimilla. Mustalaisasiain neuvottelukunta vakinaistettiin vuonna 1990 valtioneuvoston päätöksellä³ ja sen tehtäviä laajennettiin. Samalla neuvottelukunnan nimi muutettiin romaniasiain neuvottelukunnaksi. Neuvottelukunnan jäsenet valitaan romanien sekä virkamiestahojen edustajista.

---

³ VnP 1058/1989

Romaniväestö teki 1980 -luvulla lukuisia aloitteita romaniasiamiesten virkojen perustamiseksi valtionhallintoon. Tästä syystä Uudenmaan lääninhallitus asetti työryhmän selvittämään romanien palvelujen tarvetta ja elinolosuhteita Uudenmaan kunnissa. Työryhmäraportissa, joka valmistui 1989, ehdotettiin muun muassa romanien osallistumismahdollisuuksien kehittämistä. Vuosina 1992 - 1994 toteutettiin Uudenmaan lääninhallituksessa sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön rahoituksella romaniasiain yhdyshenkilöprojekti ja vuosina 1996 - 1998 Oulun lääninhallituksen johdolla alueellisten neuvottelukuntien kehittämistä koskeva projekti. Molemmissa oli tavoitteena lisätä romaniväestön omia osallistumismahdollisuuksia ja vaikutuskanavia. Nykyisin romanien ja viranomaisten yhteistyöryhmiä on perustettu myös joihinkin kuntiin mm. Ryhdyksen (Romaniyhdyshenkilöiden yhdistys ry), Romano Mission ja Suomen Vapaan Romaniläheyyden toimista. Kunnallisia yhteistyöryhmiä on tällä hetkellä ainakin Forssassa, Porissa ja Vantaalla.

Romanikielen ja -kulttuurin ylläpitämistä ja kehittämismahdollisuuksia vahvistettiin lainsäädännössämme 1990-luvulla. Merkittävin säädös on perustuslakiuudistuksen yhteydessä 1995 perustuslakiin sisällytetty säännös, jonka mukaan romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Edistysaskelina voidaan myös mainita koululakiin tehty muutos, joka vahvisti romanikielen asemaa äidinkielenä. Samoin päivähoitoasetukseen lisättiin säädös, joka mahdollistaa romanikielen ja kulttuurin tukemisen. Lisäksi aloitettiin valtakunnallisten romaninkielisten radiouutisten lähettäminen kerran viikossa. Romanikielen koulutusyksikkö perustettiin vuonna 1992. Vuonna 1994 se siirrettiin opetushallitukseen ja myöhemmin kielen asemaa vahvistettiin vielä perustamalla opetusministeriön yhteyteen kotimaisten kielten tutkimuslaitokseen romanikielen lautakunta vuonna 1997.

Kansainvälisen yhteistyön lisääntyminen ja vähemmistöjä koskevista ihmisoikeusky-symyksistä laadittujen kansallisvaltioita sitovien sopimusten voimaantulo näkyy myös Suomessa ja vaikuttaa romanien asemaan. Vuonna 1997 valtioneuvosto antoi periaatepäätöksen suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismien ehkäisemiseksi. Hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastainen toimintaohjelma valmistui vuonna 2001. Eduskunta on hyväksynyt 13 heinäkuuta 2001 lain (661/2001 HE 39/2001) vähemmistövaltuutetusta, joka tuli voimaan 1.9.2001. Vähemmistövaltuutetulla on toimisto työministeriön yhteydessä.

Voidaankin todeta, että viime vuosikymmenen aikana romanien asema vähemmistöryhmänä on vahvistunut Suomessa. Uusi perustuslakimme ja perusoikeusuudistus sekä kansainväliset sopimukset edistävät romaniväestön aseman muuttumista myönteisempään suuntaan. Tämä edellyttää, että myös lainsäädännön toimeenpanosta pidetään huolta.

1.3. Romanien järjestötoiminta

Romaneilla on viisi valtakunnallista järjestöä. Vanhin valtakunnallisista järjestöistä on Romano Missio ry., joka perustettiin 1906. Romano Missio on kristillisten arvojen pohjalta toimiva lastensuojelu- ja sosiaalialan palvelujärjestö. Se ylläpitää lastenkotia ja kahta perhekotia sekä järjestää yhteistyössä evankelis-luterilaisten seurakuntien kanssa muun muassa kesäleirejä romaneille. Keskeinen toimintamuoto on myös romanien per-

hetyöprojekti. Yhdistys toimii päihdehoitotyön kehittämisprojektissa ja on kehittänyt etnisen päihdehoitomallin. Järjestö julkaisee Romano Boodos –nimistä lehteä.

Suomen Vapaa Romanilähetys ry. (SVRL) perustettiin 1964. Yhdistys järjestää muun muassa lasten ja nuorten leirejä ja seminaareja. Yhdistys toimii kristilliseltä pohjalta. Se tukee ammattikoulutukseen osallistuvia romaniopiskelijoita muun muassa stipendeillä. Keskeisenä yhdistyksen toiminnassa on ollut päihteiden ennaltaehkäisy- ja tiedotusprojekti. Yhdistys toimii myös kansainvälisellä kentällä. Sillä on lähetystoimintaa ja laajaa yhteistyötä eräiden kansainvälisten kristillisten järjestöjen kanssa.

Suomen Romaniyhdistys ry. perustettiin 1967. Yhdistys keskittynyt yhteiskunnallisten asioiden kuten syrjintä- ja ihmisoikeuskysymysten ajamiseen poliittisten kanavien ja tiedotusvälineiden kautta. Yhdistys on tukenut myös romaniopiskelijoita stipendein. Yhdistyksen toiminta on viime aikoina ollut vähäistä.

Romaniyhdyshenkilöiden yhdistys Ryhdys ry. aloitti toimintansa vuonna 1993. Se kehittää opetushallituksessa toimivan romaniväestön koulutusyksikön kanssa paikallishallinnon viranomaisten ja romaniväestön yhteydenpidon ja molemmin puolisen ymmärryksen edistämiseksi yhdyshenkilöinä toimivien romanien verkostoa.

Gypsies Future –Nuorten Romanien Tukiyhdistys ry. perustettiin vuonna 1996. Yhdistyksen tarkoituksena on laitoksissa ja sijaisperheissä kasvaneiden ja niissä asuvien romanilasten ja –nuorten tukeminen.

Tällä hetkellä millään valtakunnallisella romanijärjestöllä ei ole valtakunnallisen kattojärjestön asemaa. Kattojärjestön tehtävänä olisi toimia kansallisena edustuselimenä viranomaisten ja romanien välillä. Valtakunnallisten romanijärjestöjen toimesta on kuitenkin eri puolille Suomea syntynyt romanien ja valtaväestön yhteistä paikallista järjestötoimintaa. Toimivia yhdistyksiä on Espoossa, Pieksämäellä, Pietarsaareissa, Savonlinnassa, Tampereella, Turussa ja Vantaalla.

1.4. Romanipolitiikan selvitysmiesten ehdotukset

Sosiaali- ja terveysministeriö käynnisti romaniasiaain neuvottelukunnan esityksestä romaniasiaain selvityksen 15.2. – 15.6.1999. Selvityksen tekijöinä toimivat pastori Väinö Lindberg ja ylitarkastaja Kyösti Suonoja, ja sen tuotoksena valmistui julkaisu Romanipolitiikan strategiat⁴. Selvityksen erityispiirteenä on romaniväestön oman strategisen näkökulman ottaminen lähtökohdaksi, romanikulttuurin ja -kielen säilyttämisen tavoite ja romanien oman osallistumisen ja vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen.

Julkaisu sisältää yleiskatsauksen lisäksi neljä strategisesti keskeistä romaniasiaain kehittämisen tavoitealuetta, jotka ovat romanien kulttuuri ja sen erityispiirteet, romanien järjestötoiminta, romanien huono-osaisuus ja syrjäytyminen sekä romaniasiaain hallinto. Nämä strategiset osa-alueet sisältävät lukuisan määrän erilaisia kehittämissuhteita, joiden toimeenpano on suunnattu niin valtion ja kuntien poliittisille päättäjille kuin viranomaistahoillekin, mutta myös seurakunnille, järjestöille ja romaniväestölle itselleen.

⁴ Romanipolitiikan strategiat. STM, selvityksiä 1999:9 fin.

Romaniasioiden hallintoa koskevilta osin ehdotukset voidaan jakaa pääpiirteissään kolmeen tasoon (ks. tarkemmin liite 1):

Valtion keskushallinnon taso

Selvitysmiehet esittivät, että neuvottelukunnan asettamisesta annetun päätöksen taso nostettaisiin lakitasoiseksi ja neuvottelukunta siirrettäisiin opetusministeriön yhteyteen. Säädöksen laintasoisuutta perusteltiin sillä, että perustuslain uudistamisen jälkeen näin olisi menetelty myös joidenkin muiden neuvottelukuntien kohdalla. Siirtoa perusteltiin romanipolitiikan kytkemisellä kulttuuri-, kieli- ja koulutuspolitiikkaan erityisesti romanikulttuurin suojelun ja romanien syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulmasta.

Aluehallinnon taso

Selvitysmiehet esittivät läänien alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien aseman vakainaistamista. Alueellisiin neuvottelukuntiin esitettiin palkattavaksi päätoimiset sihteeriit. Alueellisia neuvottelukuntia toimi selvitystä tehtäessä Etelä-Suomen, Länsi-Suomen, Itä-Suomen ja Oulun lääninhallitusten yhteydessä

Paikallishallinnon taso

Selvitysmiehet esittivät, että kuntiin perustettaisiin kunnan ja romanien yhteistyöryhmiä ja/tai kuntiin nimettäisiin romaninyhdyskuntia.

Selvitysmiesten toimenpide-ehdotuksista nousivat valtakunnallisen romaniasioiden neuvottelukunnan juridiseen perustaan, tehtäviin, resursointiin, hallinnolliseen asemaan ja sijaintiin sekä romaniasioiden alue- ja paikallistason hoitoon liittyvät ehdotukset jatkotyön kannalta keskeisiksi. Romanipolitiikan strategiat –selvitysraportista annetuissa lausunnoissa eri lausunnonantajatahot esittivät, että neuvottelukunnan asemaan, tehtäviin ja niiden hoitoon liittyvistä kysymyksistä tarvitaan lisäselvitystä (liite 2).

2. Romaniasioiden hallinto

Työryhmä on päätenyt tarkastelemaan romaniasioiden hallintoa lähinnä sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön ja työministeriön hallinnon alojen näkökulmasta. Perusteluna valitulle tarkastelukulmalle on se, että romaniasiain neuvottelukunta sijaitsee nykyisin sosiaali- ja terveysministeriössä, opetushallinnon alalla toimii opetusministeriön yhteydessä romanikielen lautakunta ja opetushallituksessa romaniväestön koulutusyksikkö. Työministeriön yhteyteen on perustettu 1.9.2001 lukien vähemmistövaltuutetun toimisto. Lisäksi selvitysmiehet esittivät romaniasiain neuvottelukunnan siirtämistä opetusministeriön yhteyteen.

Valtioneuvoston ohjesäännössä ei ole mainintaa romaniasioiden hoidosta valtionhallinnossa. Sen sijaan ohjesääntö velvoittaa työministeriötä ja opetusministeriötä yhdessä toimimaan rasismin ehkäisemiseksi sekä etnisten suhteiden edistämiseksi. Romaniasioiden hoidetaan valtionhallinnossa sektorivastuu –periaatteen mukaisesti myös muiden kuin työryhmän tarkastelun kohteeksi ottamien ministeriöiden hallinnon alalla. Niistä keskeisiä ovat mm. ulkoasiainministeriö, sisäasiainministeriö ja ympäristöministeriö.

2.1. Sosiaali- ja terveysministeriö

2.1.1. Valtion keskushallinnon taso

2.1.1.1. Romaniasiain neuvottelukunta (RONK)

Valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Sen tarkoituksena on edistää romaniväestön tasavertaisia yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä elinolosuhteita. Neuvottelukunnasta on säädetty valtioneuvoston päätöksellä 1058/1989 (liite 3).

2.1.1.2. Neuvottelukunnan kokoonpano

Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Valtioneuvoston päätöksen mukaan (3§) romaniasiain neuvottelukunnassa on puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja sekä enintään 16 muuta jäsentä. Jäsenistä puolet nimetään merkittävimpien romanijärjestöjen esityksestä ja muut jäsenet edustavat ainakin sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön, työministeriön ja ympäristöministeriön hallinnonaloja. Yksi jäsen voidaan nimetä kuntien keskusjärjestöjen esityksestä (vanhentunut sanamuoto).

Neuvottelukunnan toimikautena 1998 – 2001 romanijärjestöjä edustavat tahot ovat Romano Missio, Suomen Vapaa Romanilähetys, Suomen Romaniyhdistys sekä Romaniyhmittymät/kaupunkiedustus: Tampere, Forssa ja Helsinki. Viranomaistahoista ovat edustettuina sosiaali- ja terveysministeriö, opetusministeriö, työministeriö, ympäristöministeriö, sisäasiainministeriö ja ulkoasiainministeriö. Lisäksi neuvottelukunnassa on jäsen Suomen Kuntaliitosta.

Neuvottelukunta on myös yhteistyön edistämiseksi kutsunut kokouksiinsa asiantuntijajäseneksi edustajan opetushallituksen romaniväestön koulutusyksiköstä koko toimikaudeksi. Helmikuussa 1999 neuvottelukunta päätti lisäksi pyytää edustajat kolmesta uudesta valtakunnallisesta romanijärjestöstä osallistumaan neuvottelukunnan kokouksiin. Tätä perusteltiin tavoitteella antaa uusille romanijärjestöille mahdollisuus perehtyä neuvottelukunnan toimintaan. Neuvottelukunta on kutsunut Suomen Romaniyhdyshenkilöiden yhdistys ry:n, Romaniväestön Kulttuurikeskuksen ja Gypsies Future ry:n edustajat kuluvan toimikauden ajaksi osallistumaan neuvottelukunnan kokouksiin ns. ulkopuolisina seurantajäseninä.

Neuvottelukunnassa on tällä hetkellä puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi yhteensä 16 valtioneuvoston nimeämää varsinaista jäsentä sekä neljä neuvottelukunnan itsensä kutsumaa asiantuntija- tai seurantajäsentä. Jäsenistä on romaniväestöön kuuluvia 9. Myös neuvottelukunnan varapuheenjohtaja sekä pääsihteeri kuuluvat romaniväestöön.

2.1.1.3. Neuvottelukunnan tehtävät

Romaniasiain neuvottelukunnan tehtävänä on valtioneuvoston päätöksen 2 §:n mukaan:

- 1) seurata romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehitystä tasa-arvon edistämiseksi sekä antaa viranomaisille lausuntoja näissä asioissa;
- 2) tehdä aloitteita ja esityksiä romaniväestön taloudellisten, koulutuksellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten elinolosuhteiden parantamiseksi sekä romaniväestön työllistymisen edistämiseksi;
- 3) toimia kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamiseksi;
- 4) edistää romanin kielen ja kulttuurin vahvistumista; sekä
- 5) osallistua pohjoismaiseen ja muuhun kansainväliseen yhteistyöhön romanien olosuhteiden parantamiseksi.

Neuvottelukunta toimii romanien ja viranomaisten välisenä yhteistyöelimenä. Se on luonteeltaan neuvoa-antava ja asiantuntijaelin. Neuvottelukunnan tehtävänä ei ole päätösten antaminen.

2.1.1.4. Neuvottelukunnan toiminta

Toimikautena 1998 – 2001 neuvottelukunnan tavoitteena on ollut romanipolitiikan toimintalinjojen selkeyttäminen ja romanivähemmistön aseman vahvistaminen. Painopistealueina ovat olleet:

- perusoikeudet ja säädösvalmisteluun vaikuttaminen,
- romanivähemmistön osallistumismahdollisuuksien lisääminen,
- alueellisen vaikuttamisen ja yhteistyön kehittäminen luomalla yhteistyöverkostoja,
- yhteistyön kehittäminen asuntoasioissa lääninhallituksiin ja kuntiin suuntautuvalla tiedotustoiminnalla,
- romaniväestön asemasta ja romanikulttuurin erityispiirteistä tiedottaminen mm. sosiaali- ja terveydenhuollossa,
- romanikielen ja kulttuurin huomioiminen mm. päivähoitossa ja koulutuksessa,
- romaniväestön koulutus- ja työllisyysmahdollisuuksien parantaminen, sekä
- osallistuminen kansainväliseen yhteistyöhön romaniväestöä koskevissa kysymyksissä.

Romaniasiain neuvottelukunnan vuoden 2001 toimintasuunnitelman teemana on ”Hyvinvointivastuu ja työelämä”. Romaniväestön työllisyystilanteen tiedetään olevan heikompi kuin väestöllä yleensä⁵. Työministeriön teettämässä⁶ työmarkkinaselvityksissä on noussut esiin romaniväestön kokemaa syrjintää työmarkkinoilla ja erityisesti työhönottotilanteissa. Romaniväestön koulutusyksikön teettämän otantakartoituksen perusteella romaniväestön työttömyysasteen on arvioitu olevan 52 – 56 %. Neuvottelukuntaan tulleissa romaniväestön tai romanijärjestöjen yhteydenotoissa tuodaan säännöllisesti esiin romaniväestön kohtaama syrjintä työmarkkinoilla ja erityisesti työhönotto-

⁵ Opetushallitus/Romaniväestön koulutusyksikkö: Moniste 9/1997, Romaniväestön koulutustarvekartoitus 1995

⁶ TM:n selvityksiä: Magdalena Jaakkola, Timo Jaakkola

tilanteissa. Romaninaisten on todettu olevan usein ns. kaksoissyrjintäilmiön kohteena työnhakutilanteissa. Heitä syrjitään sekä etnisen alkuperänsä ja siihen liittyvän perinteisen pukeutumisen johdosta että sukupuolensa perusteella.

Toimintasuunnitelma sisältää seuraavat asiakohdat

1) Romaniväestön työelämään osallistumisen tukeminen

Neuvottelukunnan tavoitteena on ollut vuoden 2001 aikana tavata työministeriön, työmarkkinajärjestöjen- ja työnantajapuolen edustajat. Neuvottelukunta pyrkii tiedottamaan romaniväestön työmarkkinatilanteesta ja romanien kohtaamasta syrjinnästä työssä ja työhönotossa mm. valtakunnallisten alan ammattilehtien välityksellä. Työelämässä esiintyvän syrjinnän vähentämiseksi pyritään vaikuttamaan romaniväestön työmarkkinatilannetta käsittelevän tiedon jakamisella mm. työsuojeluvaltuutettujen ja työvoimaviranomaisten lisäkoulutusten yhteydessä. Tähän tavoitteeseen pyritään yhteistyössä työministeriön kanssa. Neuvottelukunta pyrkii tapaamisissaan vaikuttamaan myös eri ammattiryhmien koulutusten sisältöihin siten, että niissä huomioidaan ja tiedotetaan aiempaa enemmän vähemmistötietouden ja monikulttuurisuuden merkityksestä.

Neuvottelukunnan edustaja on Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) ja työvoimahallinnon tukeman romaniväestön työmarkkinaprojektin Finitiko Romakon ohjausryhmässä. Finitiko Romako projekti toteutetaan vuosina 2001 - 2002. Se on järjestyksessä kolmas kaksivuotinen romaniväestön työvoimatilannetta kehittämään pyrkivä projekti. Neuvottelukunta pyrkii tiedottamaan alueellista romaniväestöä kuntien työvoimatoimistojen ja TE -keskusten sekä ammatillisten oppilaitosten mahdollisuuksista Equal -hankkeen kautta haettavan projektirahoituksen mahdollisuuksista.

2) Alueellisen yhteistyön kehittäminen

Neuvottelukunta on järjestänyt vuodesta 1996 lähtien vuosittain lääninhallitusten yhteydessä toimivien alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien ja valtakunnallisen neuvottelukunnan välisiä yhteistyön kehittämisseminaareja. Alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien toiminta lääneissä ja toiminnan vakinaistaminen osaksi romaniasiaain hallintoa on ollut yksi neuvottelukunnan toiminnan tärkeimpiä pitkäaikaiskehittämisen tavoitteita. Neuvottelukunta on tehnyt useita aloitteita sisäasiainministeriöön alueellisten neuvottelukuntien toiminnan kannalta välttämättömien resurssien osoittamiseksi. Alueellisten neuvottelukuntien toiminta mahdollistaa romaniväestön osallistumisen sekä yhteistyön alue- ja kuntaviranomaisten kanssa. Neuvottelukunta informoi säännöllisesti lääneissä toimivia alueellisia neuvottelukuntia valtakunnallisen neuvottelukunnan toiminnasta ja muista vähemmistöjä koskevasta kehittämisaktiviteeteista. Tämä on nähty tärkeänä tiedottamiskanavana romaniväestön tavoittamisessa. Neuvottelukuntaan tulee myös paljon yhteydenottoja kuntaviranomaisilta, jossa pyydetään asiantuntija-apua ja vähemmistötietoutta sekä luennointia eri oppilaitoksissa. Neuvottelukunta välittää näissä tapauksissa tietoa sekä ohjaa yhteydenottoja alueellisille romaniasiaain neuvottelukunnille, romanikielen opettajille ja romaniyhdyskunnille.

3) Kansainvälinen yhteistyö

Neuvottelukunta antaa säännöllisesti Suomen kansainvälisissä sopimusvelvoitteissa YK:lle, Euroopan neuvostolle Euroopan turvallisuus ja yhteistyöjärjestö ETYJ:lle sekä Euroopan unionille romaniväestön asemaa ja oikeuksia Suomessa koskevat asiantuntijalausunnat tai hallinnonalan kommentoinnin osan. Se osallistuu myös Euroopan neuvoston (CDMG/MG-S-ROM) ja ETYJ:n (ODIHR/Contact Point for Roma and Sinti) romaneja koskevaan yleiseen kehittämistyöhön vuosittain. Neuvottelukunta pyrkii myös kutsumaan nuoria koulutettuja romaneja eri alueilta mukaan kansainvälisesti tärkeisiin romaniasioiden kehittämiseminaareihin ja näin laajentamaan romanien omaa osallistumista ja asiantuntijapiiriä. Myös kansainväliset tahot kuulevat neuvottelukuntaa usein romaniväestön hallinnollista asemaa, työllisyys-, asunto- ja koulutuskysymyksissä. Neuvottelukunta on tuottanut toimintaansa ja Suomen romanien asemaa koskevaa esitym. materiaalia suomen, ruotsin ja englanninkielisenä.

Neuvottelukunnan jäsen tai pääsihteeri on joko henkilöjäsenenä tai neuvottelukunnan nimeämänä edustajana muun muassa seuraavissa

- Ulkoasiainministeriön rasismivastainen valtuuskunta – pääsihteeri henkilöjäsenenä,
- Ulkoasiainministeriön kansainvälisten ihmisoikeusasioiden valtuuskunta – pääsihteeri henkilöjäsenenä,
- Euroopan unionin vähemmistökielten yhteistyöelimen Suomen jäsenyhdistys FIB-LUL - pääsihteeri neuvottelukunnan nimeämänä edustajana, varajäsenenä neuvottelukunnan jäsen Henry Hedman
- Suomen evankelisluterilaisen kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyönkeskus KDYK
- Suomen evankelisluterilaisen kirkon Kirkko ja romanit työryhmä - neuvottelukunnan nimeämänä edustajana Väinö Lindberg ja asiantuntijana pääsihteeri;
- Opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikön johtoryhmä – pääsihteeri neuvottelukunnan nimeämänä pysyvänä asiantuntijana
- Opetusministeriön kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen romanikielen lautakunta – pääsihteeri henkilöjäsenenä
- Euroopan neuvoston romaniasiantuntijatyöryhmä (MG-S-ROM) - Suomen romaniasian neuvottelukunnan edustajana neuvottelukunnan puheenjohtaja Outi Ojala jäsenenä ja asiantuntijana pääsihteeri
- Sorbonnen Yliopisto/René Descartes – Romanitutkimuskeskuksen romanien koulutussäädöksiä suunnitteleva työryhmä – pääsihteeri henkilöjäsenenä, samoin romaniväestön koulutusyksiköstä Eine Lillberg
- Suomen työvoimahallinto/ESR:n Romaniväestön työmarkkinaprojekti FINITIKO ROMAKO – pääsihteeri neuvottelukunnan nimeämänä jäsenenä ohjausryhmässä

4) Romaniväestön tasavertaisen kohtelun, yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen tukeminen ja edistäminen

Neuvottelukunta seuraa hallinnon kehittämistoimenpiteitä erityisesti ihmis- ja vähemmistöoikeuksia sekä syrjintää koskevissa kysymyksissä. Neuvottelukunnalta pyydetään lausuntoa tai sitä kuullaan eduskunnan valiokuntien sekä ministeriöiden toimesta, koulutusta, asumista, työllisyyttä ja muita sosiaalisia oikeuksia sekä kieltä ja kulttuuria koskevissa lainsäädännön ja hallinnon kehittämiskysymyksissä. Neuvottelukunta osallistuu

yhteistyössä romaniväestön koulutusyksikön ja muiden romani-asiantuntijatahojen kanssa romaniväestön kulttuuria ja sen erityispiirteitä esittelevän opassarjan työstämiseen eri ammattialojen käyttöön. Neuvottelukunta tiedottaa säännöllisesti romaniväestöä koskevista kehittämistoimenpiteistä mm. viikoittaisten radiouutisten kautta sekä romanien oman julkaisu-toiminnan kautta. Neuvottelukunnan pitkäaikaisena kehittämistavoitteena on tukea ja edistää yhteiskunnan eri toimintatasoilla (keskushallinto, lääni ja kunta) romaniväestön oman osallistumisen mahdollistavan toimintaverkoston syntyä heitä itseään koskevassa päätöksenteossa.

5) Neuvottelukunnan vakinainen toiminta

Neuvottelukunta kokoontuu vuosittain 8 – 9 kertaa. Lisäksi työjaosto kokoontuu valmistelemaan neuvottelukunnassa esille tulevia asioita 7 kertaa vuodessa. Neuvottelukunnassa on myös eri vuosiin liittyvien toimintatavoitteiden ja teemojen mukaisia työryhmiä kuten esimerkiksi vuonna 1999 YK:n ikäihmisten teemavuoteen liittynyt ”Ikäihmisten työryhmä” ja vuonna 2000 – 2001 Euroopan unionin ja Euroopan neuvoston yhteiseen ”Kielten teemavuoteen” liittynyt kansallisten vähemmistökielten seminaarin järjestämistyöryhmä. Kuluvan vuoden tavoitteena on lisäksi kiinnittää huomiota romanien työmarkkinatilanteen kehittämiseen. Vuoden 2001 – 2003 aikana yhtenä suurena kokonaistavoitteena on romanisotaveteraani muistomerkin pystyttäminen yhteistyössä romanijärjestöjen kanssa. Neuvottelukunta pyrkii järjestämään vuosittain vähintään 1 – 2 valtakunnallista seminaaria, joihin kutsutaan sekä viranomaisia että romaniväestön edustajia. Seminaarit liittyvät neuvottelukunnan vuosittaisissa toimintasuunnitelmissa oleviin ajankohtaisiin kehittämisteemoihin. Neuvottelukunta järjestää Suomi – Ruotsi -yhteispohjoismaisen seminaarin joka toinen vuosi. Seminaarit ovat viranomaistasolla tehtävää yhteistyötä, johon osallistuvat myös romanit. Neuvottelukunnassa edustettuina olevat valtakunnalliset romanijärjestöt osallistuvat myös kansainvälisten romanijärjestöjen tapahtumiin ja seminaareihin vuosittain.

6) Muu toiminta

Neuvottelukunnassa on toiminut säännöllisimmin työjaosto sekä eripituisia jaksoja myös sosiaali- ja terveysjaosto. 1990 -luvun alkupuolella toimi lisäksi kulttuuri- ja loppupuolella kansainvälisten asioiden jaosto. Jaostotyöskentelyä on haitannut käytettävissä olevien resurssien puute.

Työjaosto toimii neuvottelukunnan kokousten valmisteluelimenä etenkin laaja-alaisten asioiden ollessa kyseessä. Työjaostoon kuuluvat neuvottelukunnan puheenjohtaja ja jäsenenä kolme valtakunnallisista romanijärjestöistä valittua mutta neuvottelukunnan ulkopuolista jäsentä ja heillä varajäsenet. Tämän lisäksi jaostossa on sosiaali- ja terveysministeriön edustaja. Työjaoston kokouksiin osallistuu myös asiakohtaisesti neuvottelukunnassa edustettuna olevat muiden hallinnonalojen edustajat. Sihteerinä toimii neuvottelukunnan pääsihteeri. Työjaosto valmistelee neuvottelukunnan käsiteltäväksi tulevia eri aihepiiriin liittyviä asioita ja kuulee ao. asioiden osalta vastuussa olevia virkamiehiä. Kiireellisissä lausunto- tms. tilanteissa, kun neuvottelukuntaa ei ehditä kutsua koolle, neuvottelukunnan kanta on valmisteltu työjaostossa.

Sosiaali- ja terveysjaoston toiminta ei ole ollut yhtä säännöllistä kuin työjaoston. Sen puheenjohtajana on neuvottelukuntaan nimetty toinen sosiaali- ja terveysministeriön edustaja ehkäisevän sosiaali- ja terveyspolitiikan osastolta. Varapuheenjohtajaksi on valittu yksi neuvottelukunnan jäsenistä ja sihteerinä on toiminut työllisyysmäärärahoihin palkattu suunnittelija. Sosiaali- ja terveysjaosto on laatinut selvityksiä ja suosituksia mm. päivähoidon, esiopetuksen, vanhustenhuollon ja muun sosiaalitoimen palveluihin liittyen sekä työstänyt yhdessä opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikön kanssa opassarjan, jolla tehtiin tunnetuksi romanikulttuuria eri ammattialojen näkökulmasta. Erityisesti sosiaali- ja terveysjaoston toiminta on ollut riippuvainen kulloinkin käytettävissä olevasta lisäresursointimahdollisuudesta.

Valtioneuvoston määrittelemien tehtävien pohjalta neuvottelukunnan työn painopiste on kotimaan toiminnassa. Viime vuosina sen työssä on lisääntynyt erityisesti kansainvälinen yhteistyö ja siihen liittyvät asiat. Ihmisoikeuksia, vähemmistöjä ja syrjintää koskevan kansainvälisen ja kotimaisen lainsäädännön kehittyminen on tuonut lisääntyvästi uusia tehtäviä. Neuvottelukunta saa nykyisin runsaasti romanien asemaa koskevia lausunto- ja selvityspyyntöjä lukuisilta eri tahoilta. Niiden valmisteleminen työllistää erityisesti pääsihteerää. Lausunnot, julkaisut, valtakunnalliset seminaaritapahtumat ja ministeritapaamiset sekä neuvottelukunnan kokous- ja jaostotoiminta on ollut sisällöllisesti laajaa ja monipuolista.

2.1.1.5. Neuvottelukunnan resurssit

Romaniasiain neuvottelukunnalla on valtioneuvoston päätöksen mukaan päätoiminen pääsihteerä. Neuvottelukunnalla voi olla myös muuta henkilökuntaa. Pääsihteerin toimikausi on sidottu neuvottelukunnan toimikauteen, joten virka (A 23) täytetään määräaikaikaisesti. Pääsihteerin lisäksi neuvottelukunnalla on käytössään osastosihteerin (A14) virka. Lisäksi neuvottelukunnalla on ollut aika ajoin käytössään työllisyysmäärärahoihin palkattu suunnittelija. Vuoden 2001 aikana työllisyysvaroin palkattua suunnittelijaa ei ole ollut.

Virkojen palkkamäärärahat sisältyvät sosiaali- ja terveysministeriön toimintamäärärahoihin. Neuvottelukunta laatii vuosittain toimintasuunnitelman ja saa sen toteuttamiseen sosiaali- ja terveysministeriön sisäisen rahanjaon perusteella toimintamäärärahan johon ei sisälly palkkauskuluja.

Neuvottelukunta on esittänyt vuodesta 1996 lähtien suunnittelijan viran perustamista. Työvoimaresurssien lisääminen oli myös romanipolitiikan selvitysmiesten eräänä keskeisenä esityksenä. Esitystä on perusteltu erityisesti lisääntyneillä kansainvälisillä tehtävillä.

2.1.2. Aluehallinnon taso

2.1.2.1. Romaniasiain alueellisten neuvottelukuntien kokeiluprojekti

Vuosina 1996 - 1998 toteutettiin Oulun lääninhallituksen sosiaali- ja terveystieteiden johdolla neljässä läänissä romaniasiain alueellisten neuvottelukuntien kokeiluprojekti⁷, joka rahoitettiin sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämismäärärahoihin. Keskeisenä tavoitteena oli kehittää uusi poikkialueellinen osallistumis- ja vaikuttamisväylä romaniväestön ja virkamiesten yhteistyölle lääneissä ja kunnissa. Pyrkimyksenä oli saada romaniväestön omat voimavarat yhteiskunnan kehittämiseen. Tavoitteena oli tuottaa ohjaus-, neuvonta- ja konsulttipalveluja romaniväestöön liittyvissä kysymyksissä väestön omasta toimesta kuntien tueksi ja samalla uusi yhteistyöhön pohjautuva hallinnollinen malli romaniväestön ja valtaväestön välille. Kokeiluun osallistuivat Etelä-, Itä- ja Keski-Suomen sekä Oulun lääninhallitukset. Kokeilun projektivastaavana toimi tutkija Kari Virolainen.

Läänikohtaisten romaniasiain neuvottelukuntien tehtävänä oli:

- 1) valvoa kulttuurin ja kielen ylläpitämiseen ja kehittämiseen liittyviä oikeuksia perustuslain mukaisesti,
- 2) seurata romaniväestön taloudellisten, sosiaalisten, sivistyksellisten ja poliittisten oikeuksien toteutumista,
- 3) toimia romanien ja viranomaisten välisenä yhteistyöelimenä alueellaan,
- 4) antaa alueensa kunnille neuvonta-, ohjaus-, asiantuntija- ja konsultaatiopalveluja vähemmistöpoliittisissa kysymyksissä,
- 5) käynnistää alue- ja paikallistasolta nousevia romanikulttuurin kehittämishankkeita,
- 6) tukea ja organisoida kunnissa järjestettävän romanikielen ja kulttuurin opetusta,
- 7) ottaa käsiteltäväkseen etnisiin konflikteihin ja syrjintään, niiden sovitteluun sekä kunnallisten viranomaisten ja romaniväestön välisiin riita-asioihin liittyviä kysymyksiä ja antaa näissä tapauksissa ohjaus-, neuvonta- ja sovitteluapua sekä
- 8) seurata romaniväestön aseman kehittymistä sekä tehdä aloitteita ja esityksiä valtakunnalliselle romaniasiain neuvottelukunnalle, opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikölle, lääninhallitukselle ja alueensa kunnille sekä muille yhteistyötahoille.

Alueelliset neuvottelukunnat ovat käynnistäneet vähemmistön asemaa parantamaan pyrkiviä hankkeita ja käsitelleet sekä romaniväestöltä että viranomaistaholta tulleita asioita. Käsiteltävät asiat ovat koskeneet mm. koulutusta, asumista, työllisyyttä, päivähoitoa ja esiopetusta, muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, syrjintää, kielen ja kulttuurin opetusta, tutkimusta, oppimateriaalin hankintaa, kulttuuritulkien työtä, paikallistason viranomaistoimintaa sekä kulttuurin kehittämistä ja ylläpitämistä yleisesti. Alueellisten neuvottelukuntien kokeilu Suomessa on ollut pilottihanke koko Pohjoismaissa.

⁷ Romaniväestön osallistumisen mahdollisuudet aluehallinnossa (Kari Virolainen), STM monisteita 1999:1

2.1.2.2. Romaniasiain alueelliset neuvottelukunnat

Alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat toimivat edelleen Etelä- ja Länsi-Suomen lääneissä sekä Oulun läänissä. Itä-Suomen läänissä alueellinen romaniasiain neuvottelukunta ei ole toiminut vuoden 1998 jälkeen. Lääninhallitus pyrkii kuitenkin selvittämään millä tavoin läänin kunnissa hoidetaan romaniväestön asioita ja mitä toivomuksia romaniväestö kohdistaa viranomaisyhteistyöhön. Itä-Suomen lääninhallitus ei näe mahdolliseksi asettaa alueellista romaniasiain neuvottelukuntaa ilman ulkopuolista rahoitusta.

Valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta teki romaniasian hallinnollista asemaa selvittävän työryhmän pyynnöstä Etelä-, Itä-, Länsi-Suomen ja Oulun läänien alueellisille romaniasiain neuvottelukunnille 20.10.2000 kyselyn, jossa selvitettiin neuvottelukunnan toiminnallista tilaa, neuvottelukunnan tehtävien määrittelyä (missä ja miten määritelty), mitä asioita neuvottelukunnat ovat käsitelleet ja miten, sekä miten neuvottelukunnat on resursoitu. Kyselyvastaukset tuovat selkeimmin esille vaikeuden toimia ilman toimintaan osoitettuja määrärahoja. Lisäksi valtakunnallisen ja julkishallinnollisen kokonaisnäkömyksen puuttuminen vaikeuttaa erilaisten ratkaisumallien löytämistä.

Etelä-Suomen romaniasiain neuvottelukunta toteaa kyselyvastauksessaan, että se on etsinyt uutta toimintatapaa kuluneen kauden aikana. Esille on noussut tarve kehittää toimintaa seuraavilla alueilla:

- 1) Yhteistyön tarve perusopetuksen ja aikuiskoulutuksen alueella eri projekteissa (esim. TE -keskusten ammatilliset kurssit romaninuurille ja opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikön projektit mm. perusopetusprojekti).
- 2) Enemmän yhteistyötä valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan kanssa. Tätä kautta toivotaan saatavan myös enemmän tukea toiminnalle. Lisäksi kysytään mistä yhteistyön puute johtuu, organisatorisista vai resurssipuutteesta johtuvista syistä
- 3) Konsultoinnit eri viranomaisten suuntaan romaniasioita koskevista kysymyksistä (asuminen, koulutus, sosiaalihuolto ja poliisihallinto). Kuntien suunnalta on tullut toiveita siitä, että lääneissä olisi käytettävissä romanitaustainen asiantuntija kulttuurivälittäjänä erilaisiin asioihin liittyvien kysymysten hoidossa.
- 4) Kontaktit kuntakohtaisiin romanitaustaisiin yhdyshenkilöihin (resurssien puutteen vuoksi ei enää mahdollista).
- 5) Erityisesti nuorten asioihin paneutuminen, koska sektoriministeriöiden kanssa tehdyt tulossopimukset painottavat nuorten huomioon ottamista, mutta myös neuvottelukunnan yhteinen näkemys painottaa nuoria.

2.1.2.3. Alueellisten neuvottelukuntien tehtävät

Lääninhallitusten alueellisten romaniasioiden neuvottelukuntien tehtävät on määritelty neuvottelukuntien asettamiskirjeissä seuraavasti:

Etelä-Suomen lääninhallituksen romaniasiain neuvottelukunnan toimikausi on 1.2.2000 - 31.12.2001. Neuvottelukunnan tehtävänä on toimia lääninhallituksen apuna ja siinä ominaisuudessa sen tulee

- seurata romaniväestön aseman kehittymistä sekä tehdä aloitteita ja esityksiä lääninhallitukselle, valtakunnalliselle romaniasiaain neuvottelukunnalle, romaniväestön koulutusyksikölle ja alueen kunnille sekä muille yhteistyötahoille,
- edistää viranomaisten ja romanien välisen vuorovaikutuksen toteutumista,
- käsitellä sekä romaniväestön että viranomaisten taholta esitettyjä aloitteita,
- käynnistää alueellisia ja muita kehittämishankkeita romaniväestön aseman parantamiseksi,
- edistää romanikielen opetusta yhteistyössä kouluviranomaisten ja lasten vanhempien kanssa ja seurata kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen liittyvien oikeuksien toteutumista,
- edistää romanikulttuurista ja romaneiden elämästä tiedottamista ja tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden toteutumista,
- tukea ja kartoittaa romanilasten ja –nuorten koulutukseen hakeutumista ja erityiskoulutustarpeita sekä
- kehittää aikuisväestön koulutukseen ja työllisyyteen liittyviä toimintamalleja yhteistyössä oppilaitosten ja työvoimaviranomaisten kanssa.

Etelä-Suomen alueellisessa neuvottelukunnassa on puheenjohtajan lisäksi yhteensä 11 jäsentä sekä työllisyysmäärärahoihin palkattu päätoiminen sihteeri. Puheenjohtajan ja sihteerin lisäksi romaniväestöä neuvottelukunnassa edustavat Romano Mission, Järvelän, Kouvolan ja Lohjan edustajat. Viranomaistahoja neuvottelukunnassa on Etelä-Suomen lääninhallituksen edustajien lisäksi Kotkan sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksesta, Helsingin TE -keskuksesta sekä Kouvolasta. Lisäksi neuvottelukunnassa on Suomen Punaisen Ristin edustaja Kouvolasta.

Länsi-Suomen lääninhallituksen romaniasiaain neuvottelukunnan toimikausi on 1.2.2000 - 31.12.2002. Neuvottelukunnan tehtävänä on

- valvoa kulttuurin ja kielen ylläpitämiseen ja kehittämiseen liittyvien lakisääteisten oikeuksien toteutumista,
- toimia viranomaisten ja romaniväestön alueellisena yhteistyöelimenä,
- seurata romaniväestön taloudellisten, sosiaalisten, sivistyksellisten ja poliittisten oikeuksien toteutumista läänin alueella sekä
- laatia vuosittain toimintasuunnitelma sekä raportoida lääninhallitukselle edellisen vuoden toiminnasta

Länsi-Suomen alueellisessa neuvottelukunnassa on puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi yhteensä 12 jäsentä. Neuvottelukunnalla on työllisyysmäärärahoihin palkattu sihteeri, jonka työnkuvaan kuuluu myös romaniväestön työnsuunnittelu. Romaniväestön edustajia on varapuheenjohtajan lisäksi Tampereelta (sairaanhoitaja), Porista (pastori), Ähtäristä (teknikko) ja Turusta (opiskelija) yhteensä viisi. Viranomaistahoista edustettuina ovat lääninhallituksen Vaasan, Turun ja Jyväskylän yksiköt sekä kuntatason viranomaisista Vaasa (johtava sosiaalityöntekijä), Pori (koulun rehtori), Tampere (kansanedustaja) ja Turku (sosiaalityöntekijä).

Oulun lääninhallituksen romaniasiaain neuvottelukunnan toimikausi on 1.1.2001-31.12.2002. Neuvottelukunnan tehtävänä on

- seurata romaniväestön taloudellisten, sosiaalisten, sivistyksellisten ja poliittisten oikeuksien toteutumista,

- toimia romanien ja viranomaisten välisenä yhteistyöelimenä,
- antaa alueensa kunnille neuvonta-, ohjaus- ja asiantuntijapalveluja vähemmistöpoliittisissa kysymyksissä sekä
- käynnistää alue- ja paikallistasolta nousevia kehittämishankkeita romanikulttuurin kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi.

Oulun lääninhallituksen alueellisessa neuvottelukunnassa puheenjohtajana toimii läänin sosiaali- ja terveysneuvos ja varapuheenjohtajana Oulun yliopiston professori. Neuvottelukuntaan kuuluu lisäksi 11 jäsentä. Romaniväestöön kuuluvia jäsenistä on viisi ja loput kuusi edustavat kunta- ym. asiantuntijatahoja. Neuvottelukunnan sihteerinä toimii kaksi henkilöä, joista toinen on lääninhallituksen virkamies.

Edellä esitettyjen lääninhallitusten romaniasiain neuvottelukuntien tehtävien perusteella alueellisen neuvottelukunnan luonnetta voidaan kuvata ja ryhmitellä seuraavasti:

- vaikuttamis- ja yhteistyöfoorumi eri viranomaisten ja romaniväestön välisen vuorovaikutuksen onnistuneeksi toteutumiseksi sekä kulttuurierojen ymmärtämiseksi,
- eri tahoille suuntautuva aloitetoiminta ja kannanotot romaniväestön elinolojen parantamiseksi ja tasa-arvon toteutumiseksi,
- romanikielen opetuksen sekä romanikulttuurin kehityksen edistäminen sekä
- kehittämishankkeiden ja projektien käynnistäminen ja toteutus.

2.1.2.4. Alueellisten neuvottelukuntien toiminta

Etelä-Suomen lääninhallituksen romaniasiain neuvottelukunnassa ovat olleet esillä

- Hallituksen rasismien vastainen ohjelma ja sen viranomaisia ja virkamiehiä koskeva velvoittavuus. Uusia hankkeita rasismien vastaisessa työssä voidaan tukea EU:n Equal -ohjelmaan sisältyvillä resursseilla vuosina 2001 - 2006.
- Syntyperän vaikutus työsyörintään. Lääninhallitus selvittää peruspalvelujen arviointiprosessissaan mm. sitä kohtaavatko palvelut ja millä riittävyydellä esim. maahanmuuttajia ja maamme ns. vanhoja vähemmistöjä.
- Miten valtion ja kuntien tulisi näyttää esimerkkiä vähemmistöjen rekrytoinnissa? Etelä Suomen läänin alueella pyritään työvoimapolitiittisin varoin saamaan romani-taustaiset työntekijät lääninhallituksen Helsingin, Hämeenlinnan ja Kouvolan toimipisteisiin.
- Oppisopimuskoulutuksen malli yksilöllisine sovelluksineen ja henkilökohtaisine opetussuunnitelmineen ratkaisuna romanien ammatilliseen valmentautumiseen. Romaniryhmien ohella neuvottelukunta kannattaa myös integroitujen koulutusryhmien kokeilemistä.

Läänin alueella on toiminut monta projektia, joista neuvottelukunnan kokouksissa on ollut henkilöitä kertomassa. Romako -projektin tuloksena romanien kiinnostus koulutautumista kohtaan on selkeästi noussut. Sen kautta on myös työllistetty romaneja. Projektin aikana on voitu antaa ammatillista koulutusta tai sen osia sekä yksilöllisesti sovellettua peruskouluopetusta. Projektin antama koulutus on koettu ”omaksi koulutukseksi”. Lohjalla on ollut suunnitelmissa järjestää aikuisromaneille kohdennettua koulutusta ”Peruskoulu aikuisille” –hankkeen avulla. Opetushallituksella on erilaisia hank-

keita romanikulttuurin tueksi. Lisäksi TE-keskus järjestää työvoimakoulutusta Uudenmaan alueella.

Länsi-Suomen lääninhallituksen romaniasiain neuvottelukunta on tehnyt vuodelle 2001 toimintasuunnitelmaa, jonka painopistealueina ovat romanilapset ja –nuoret. Toimintavuoden teemoina ovat kielenopetus, koulunkäynti, monikulttuurisuus eri alojen opettajakoulutuksessa, romanilasten huostaanotto- ja sijoituskysymykset, asuntoasiat ja huumekäyttö. Osana vuoden 2001 toimintaansa, neuvottelukunta aikoo tehdä selvityksen siitä, miten Länsi-Suomen läänin 205 kunnassa romaniasioiden hoito on järjestetty.

Oulun lääninhallituksen romaniasiain neuvottelukunta järjesti yhteistyössä Mielekäs elämä –projektin kanssa romanilapsen koulunkäyntiä tukevan ”Koulun ja romanikodin yhteistyöpäivä – romanilapsen koulunkäynnin ja hyvinvoinnin tukeminen kaikkien etuna” -seminaarin. Neuvottelukunnan työn painopisteinä ovat romanilasten koulunkäynnin tukeminen ja asuntoasiat.

2.1.2.5. Alueellisten neuvottelukuntien toiminnan rahoitus

Alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien toiminnan rahoittamiseksi ei ole osoitettu erillisiä määrärahoja. Toiminnan rahoitus perustuu sisäasianministeriön pääluokan kautta lääninhallitukselle osoitettuun normaaliin toimintamäärärahaan sekä työllisyysmäärärahaan. Valtakunnallisen neuvottelukunnan aloitteet sisäasianministeriölle lääninhallitusten määrärahojen korottamisesta neuvottelukuntien työn turvaamiseksi eivät ole johtaneet tulokseen. Neuvottelukuntien muille kuin virkamiesjäsenille maksetaan komiteasäännöksiä soveltaen matkakulut ja kokouspalkkio.

Neuvottelukuntien rahoituspohjan epämääräisyys on osaltaan vaikuttanut tehtävien muotoutumiseen. Tehtävissä ovat esimerkiksi korostuneet sellaiset projektit, joille on saatu rahoitus lääninhallituksen ulkopuolelta. Sihteerityövoimaa neuvottelukuntiin on palkattu projektimäärärahojen ohella myös työministeriön työllisyysmäärärahoilla. Muun muassa Etelä-Suomen lääninhallitus on työllisyysmäärärahoihin kyennyt palkkaamaan neuvottelukunnan työtehtäviin romanitautaisia henkilöitä. Lääninhallitusten omin määrärahoihin ei toistaiseksi ole voitu rekrytoida yhtään työntekijää. Tilanne ei ole tyydyttävä, eikä nykyisillä järjestelyillä kyetä luomaan tarvittavaa jatkuvuutta ja pysyvyyttä alueellisten neuvottelukuntien työhön.

2.1.2.6. Yhteistyö valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan kanssa

Alueellisten neuvottelukuntien toiminnan vakinaistaminen osaksi romaniasiain hallintoa on ollut eräs valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan tärkeimmistä tavoitteista. Neuvottelukunta on järjestänyt vuosittain vuodesta 1996 lähtien alueellisten neuvottelukuntien kanssa yhteisiä kehittämispäiviä, tiedottanut säännöllisesti romaniasioihin liittyvistä yhteisistä asioista sekä kuntaviranomaisten yhteydenottoilanteissa ohjannut yhteydenottoja myös alueellisille romaniasiain neuvottelukunnille tai romaniyhdyshenkilöille.

Läänien neuvottelukunnat ovat useasti kääntyneet valtakunnallisen neuvottelukunnan puoleen ja pyytäneet rahoitusta alueelliseen toimintaan. Neuvottelukunta teki vuonna 1999 aloitteen sekä sisäasiainministeriölle että lääninhallituksille alueellisten neuvottelukuntien toiminnan turvaamiseksi. Sisäasiainministeriö katsoi tuolloin, että alueellisten neuvottelukuntien toiminnan tukeminen ja vakinaistaminen on eräs lääninhallitusten tärkeistä tehtävistä. Valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta on kiinnittänyt alueellisten neuvottelukuntien rahoitus- ja vakinaistamistarpeeseen huomiota myös alue- ja kuntaministeritapaamisessaan vuonna 2000.

2.1.2.7. Yhteistyö muiden romanasioita hoitavien erityiselimien kanssa

Lääninhallitusten alueellisilla neuvottelukunnilla on yhteistyötä myös opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikön, TE –keskusten sekä Finitiko Romako –projektin kanssa. Yhteistyö on liittynyt romaniväestön aikuiskoulutuksen kehittämiseen, valtakunnallisen romanilasten koulunkäyntioloja selvittävän projektin toteuttamiseen että kunnallisten yhdyshenkilöiden kouluttamiseen. Yhteistyö kuntiin muotoutuu muun muassa neuvottelukunnan romanijäsenten kautta. He ovat useasti kuntien romaniyhdyshenkilöinä toimivia romaneja.

2.1.3. Paikallishallinnon taso

2.1.3.1. Romaniasiain yhdyshenkilöprojekti

Vuonna 1992 sosiaali- ja terveysministeriön tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksella aloitettiin Uudenmaan lääninhallituksessa kaksivuotinen romaniasiain yhdyshenkilöprojekti. Sen tarkoituksena oli suunnitella sosiaali- ja terveyspalvelujen joustavaa kehittämistä romanikulttuurin erityispiirteet ja –tarpeet huomioon ottaen. Tavoitteena oli luoda romaniväestön ja viranomaisten välinen yhteistyöverkosto, tukea romanikulttuurin edistämistä väestön omaehtoista toimintaa mahdollistamalla sekä kehittää uusia työmuotoja, jotka lisäävät sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilöstön tietoja ja valmiuksia kohdata työssään vähemmistökulttuurin asiakkaita. Projektiin nimitettiin yhdyshenkilöitä romaniväestöstä asiantuntija-avun antajiksi viranomaisille. Projektin jälkeen yhdyshenkilötoiminta aloitettiin kokeiluluontoisesti muutamilla paikkakunnilla⁸.

2.1.3.2. Kunnalliset yhteistyöryhmät ja romaniyhdyshenkilöt

Vuoden 2001 alkupuolella Suomessa oli 20 romaniyhdyshenkilöä. Joissakin sellaisissa kunnissa, joissa romaniyhdyshenkilö on suuri, on myös kunnan viranomaisten ja romanien yhteistyöryhmiä esim. koulu- ja sosiaalitoimen välisen yhteydenpidon edistämiseksi. Yhdyshenkilötoiminta on tutuinta eteläisessä Suomessa, jossa myös pääosa Suomen romaniväestöstä asuu. Toiminta kattaa asumiseen, työhön, koulunkäyntiin, tapakulttuuriin ja romanikieleen liittyviä asioita. Yhdyshenkilöt toimivat puhemies/välittäjän roo-

⁸ Yhdyshenkilöstä romani-asiantuntijoiksi: Uudenmaan lääninhallituksen julkaisusarja 1994:6

lissa erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Tällainen toiminta on aina ollut romaniyhteisölle tyypillistä.

Yhdysenkilön toimenkuvaan kuuluu:

1. Selvittää romaniväestön elinolojen kartoitusta ja selvittää niitä ongelmia, joita yhteiskunnan rakenteelliset tekijät ja elinympäristö aiheuttavat romaniväestölle.
2. Toimia viranomaisille konsulttina romaniväestöä koskevissa kysymyksissä.
3. Toimia romaneiden edunvalvojana ja asiamiehenä yhteiskunnan eri sektoreilla.
4. Suunnitella ja koordinoita ammatillista ja harrastepohjaista opinto- ja kurssitoimintaa yhdessä eri viranomaisten kanssa.
5. Suunnitella ja koordinoita vapaa-ajan toimintaa yhdessä muiden alan järjestöjen ja viranomaisten kanssa.
6. Pitää yhteyttä seurakuntiin ja kouluihin sekä muihin yhteisöihin tiedon, ymmärryksen, ja yhteistoiminnan lisäämiseksi romaniväestön ja valtaväestön kesken.
7. Järjestää koulutusta romanikysymyksistä eri viranomaisille.

2.1.3.3. Toiminta ja resurssit

Yhdysenkilötoiminta on tapahtunut vapaaehtoisvoimin. Muun muassa Helsinki, Vantaa ja Espoo ovat tukeneet yhdysenkilötoimintaa antamalla työtilat, työvälineet ja kulkorvauksen.

2.1.3.4. Romaniyhdysenkilöiden koulutus

Romaniasian yhdysenkilöyhdistys Ryhdys ry. perustettiin vuonna 1994 muun muassa kouluttamaan yhdysenkilöitä. Yhdistyksen perustamista edesauttoi Uudenmaan lääninhallituksessa toteutettu romaniyhdysenkilöprojekti. Ryhdysksen tarkoituksena on kehittää maanlaajuisesti valtaväestön ja romanien eri yhteistyömuotoja. Toiminta on ainutlaatuista koko Euroopan alueella. Myös Ruotsiin ollaan perustamassa vastaavaa sisarjärjestöä Suomesta muuttaneiden romanien keskuuteen. Yhdistyksen toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen ja yhdysenkilöt toimivat ns. talkoohengessä. Toimintaa rajoittaviksi tekijöiksi on koettu palkkauksen puutteen lisäksi toimitilojen ja koulutuksen puute.

Ryhdys järjestää romaniasian yhdysenkilöitä sekä romanien että viranomaisten käyttöön. Sen tehtävänä on järjestää alaan liittyvää koulutusta, välittää jäsenilleen ajankoh- taista ja ammatillista sekä muuta tarvittavaa tietoutta ja edistää jäsentensä keskinäistä ja romaniasian yhdysenkilötoimintaan liittyvien eri tahojen yhteistyötä. Yhdistys seuraa kotimaista ja kansainvälistä romaniasian yhteistyöhön liittyvää kehitystä sekä pitää yllä kansainvälisiä suhteita sekä romani- että viranomaisjärjestöihin. Yhdistyksen varsinaisiksi jäseniksi voivat liittyä romaniasian yhdysenkilöiksi asianmukaisesti valitut romanit tai alalle opiskeleva varsinaisen yhdysenkilön alaisuudessa ja ohjauksessa toimiva romani.

Ryhdyks on myös aloittanut romaniyhdyshenkilöiden kouluttamisen yhteistyössä opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikön kanssa ja kehittää yhdyshenkilöinä toimivien romanihenkilöiden verkostoa.

2.2. Opetusministeriö ja opetushallitus

2.2.1. Valtion keskushallinnon taso (opetusministeriö)

Opetusministeriön tehtävänä on valtioneuvoston osana johtaa maamme opetus-, tiede-, kulttuuri sekä liikunta- ja nuorisoalan toimintapolitiikkaa sekä luoda edellytykset näiden alojen kehitykselle, toiminnalle ja arvioinnille. Ministeriö tukee vähemmistökulttuurien ylläpitämistä ja kehittämistä muun muassa myöntämällä valtionavustuksia.

Koulutuksella on tärkeä rooli vähemmistöjen oikeuksien ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Suvaitsevaisuuden lisääminen ja rasmin ehkäisy ovat Suomessa keskeisiä kasvatustavoitteita, jotka säätelevät kaikkea opetustoimintaa. Valtioneuvoston ohjesääntön⁹ mukaan opetusministeriön toimialaan kuuluu yhdessä työministeriön kanssa rasmin ehkäisy sekä hyvien etnisten suhteiden edistäminen.

Koululainsäädännön mukaan romanikielisille oppilaille voidaan opettaa äidinkielenä oppilaan omaa kieltä, jolloin oppilaille opetetaan toisena kotimaisena kielenä suomea tai ruotsia. Romanin kieli voi lainsäädännön mukaan olla opetuskielenä kaikissa koulu- muodoissa (esi- ja perusopetus, lukio- ja ammattikoulutus).

Valtioneuvoston koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman mukaan vuosille 1999 - 2004 saamelaiden, romanien, viittomakielisten ja muiden kielivähemmistöjen sekä maahanmuuttajien koulutusmahdollisuudet turvataan. Asiaan tulee tämän mukaan kiinnittää erityistä huomiota käytännön tasolla.

Ministeriön tehtäviin kuuluu lisäksi osallistuminen kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia koskeviin valmisteluihin ja niiden toimeenpanosta raportoimiseen. Ministeriö huolehtii kansainvälisten sopimusten sisällyttämisestä koulutuslainsäädäntöön ja kehittää yleisesti vähemmistön oikeuksia koulutuksen yhteydessä.

2.2.1.1. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen romanikielen lautakunta

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (KOTUS) on opetusministeriön alainen tutkimuslaitos, jonka toiminnasta säädetään sitä koskevassa laissa¹⁰ ja asetuksessa.¹¹ Tutkimuskeskuksessa tutkitaan ja huolletaan suomea, ruotsia, saamea, suomalaista viittomakieltä ja romanikieltä. Lisäksi tutkitaan suomen sukukieliä. Suurin osa tutkimustuloksista julkaistaan sanakirjoina. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on myös muun muassa tukenut laajalti Viljo Koiviston romanikielen sanakirjahanketta.

⁹ Valtioneuvoston ohjesääntö (1522/1995) 20§

¹⁰ Laki kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta (48/1976, 591/1996)

¹¹ Asetus kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta (758/1996)

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus asetti vuonna 1995 työryhmän kehittämään romanikielistä sanastoa, suunnittelemaan ja valmistelemaan romanikielen huoltoja sekä valmistelemaan romanikielen lautakunnan asettamista. Tutkimuskeskusta koskevaa lainsäädäntöä tarkistettiin vuonna 1996 ja sen tehtäviin sisällytettiin samalla romanikielen tutkimus ja huolto.

Romanikielen lautakunta perustettiin tutkimuskeskuksen yhteyteen vuonna 1997. Se on eräs kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen asiantuntijaelimistä.

2.2.1.2. Romanikielen lautakunnan kokoonpano, tehtävät ja toiminta

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen johtokunta nimittää romanikielen lautakunnan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Lautakuntaan voi kuulua vähintään neljä ja enintään seitsemän jäsentä, joista yksi on tutkimuskeskuksen henkilökuntaan kuuluva. Johtokunta nimeää lautakunnalle puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan jäsenten keskuudesta.

Romanikielen lautakunnassa on toimikautena 2000 – 2003 yhteensä seitsemän jäsentä, joista viisi romaniväestöön kuuluvia, yksi tutkimuskeskuksen työntekijäjäsen ja yksi ulkopuolinen kielentutkija. Lautakunnan sihteerinä toimii tutkimuskeskuksen työntekijä. Lautakunta kokoontuu tarpeen mukaan noin neljä kertaa vuodessa.

Romanikielen lautakunnan tehtävänä on romanikielen kehittäminen, huolto ja tutkimus. Sen tehtävänä on päättää romanikielen käyttöä koskevista periaatteellisista ja yleisluontoisista suosituksista. Toiminta kohdistuu kirjoitettuun kieleen ja puhuttuun yleiskieleen.

Tärkeimpiä lautakunnan tehtävistä ovat sanaston kehittäminen, kieliopilliset asiat ja oikeakielisyysohjeiden antaminen niiden pohjalta. Näistä tiedotetaan romanikielisissä lehdissä, uutisissa ja koulutustapahtumissa.

2.2.1.3. Romanikielen resurssit kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa

Opetusministeriön alaisessa kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa on henkilökuntaa lähes sata henkeä. Romanikielen parissa työskentelee täyspäiväisesti kaksi henkilöä: romanikielen tutkija, joka on kielitieteilijä, sekä romaniväestöön kuuluva suunnittelija. Molemmat tehtävät on toistaiseksi täytetty määräaikaikaisesti. Lautakunnan sihteerin tehtävät kuuluvat tutkimuskeskuksen erikoistutkijan työtehtäviin.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on osoittanut romanikielen tutkimukseen ja huoltoon noin 400 000 mk/vuosi.

2.2.1.4. Yhteistyö valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan kanssa

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on järjestänyt yhteistyössä romaniasiain neuvottelukunnan, romaniväestön koulutusyksikön ja Suomen romaniyhdistyksen kanssa romanikielen seminaareja. Näitä ovat olleet mm. Romanikieli Suomessa -seminaari 1995, Romanikielen tilanne tänään -seminaari 1995 ja Romanikielen lautakunnan kieliseminaari 1998. Seminaarien yhteydessä on myös taltioitu romanikieltä romanivanhuksilta. Tänä vuonna Kotimaisten kielten tutkimuskeskus oli mukana järjestämässä Euroopan kielivuoden tapahtumaa Säätytalolla.

Lisäksi romanikielen lautakunnassa on romaniasiain neuvottelukunnan pääsihteeri henkilöjäsenenä.

2.2.1.5. Yhteistyö muiden romaniasioita hoitavien erityiselimien kanssa

Yhteistyötä muiden tahojen kanssa on tarvittaessa, mutta se ei ole säännöllistä. Esimerkiksi romaniväestön koulutusyksiköllä ei romaniasiain neuvottelukunnan tapaan ole edustajaa romanikielen lautakunnassa.

2.2.2. *Valtion keskushallinnon taso (opetushallitus)*

2.2.2.1. Romaniväestön koulutusyksikkö

Romaniväestön koulutusyksikkö perustettiin vuonna 1992 Pääkaupunkiseudun ammatillisen aikuiskoulutuskeskuksen yhteyteen. Vuonna 1994 koulutusyksikkö siirrettiin opetushallitukseen. Toiminta perustuu eduskunnan, hallituksen ja opetusministeriön kannanottoihin ja päätöksiin romaniväestön koulutuksen kehittämisestä ja kulttuurin toteuttamisesta. Lisäksi opetushallituksen työjärjestykseen on kirjattu yhdeksi tehtäväalueeksi kieli- ja kulttuurivähemmistöjen opetukseen liittyvät asiat.

2.2.2.2. Koulutusyksikön johtoryhmä

Romaniväestön koulutusyksikön toimintaa ohjaa johtoryhmä, jonka opetushallitus asettaa kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Johtoryhmä vahvistaa koulutusyksikön toiminnan suuntaviivat ja yksikön vuosittaisen toimintasuunnitelman. Romaniväestön koulutusyksikön nykyinen johtoryhmä on asetettu toimikaudeksi 2000 - 2002.

Tällä toimikaudella johtoryhmässä on puheenjohtaja ja 13 varsinaista jäsentä sekä kaksi pysyvää asiantuntijajäsentä. Jäsenet edustavat valtakunnallisia ja paikallisia romanijärjestöjä (Romano Missio ry, Ryhdys ry, Suomen romaniyhdistys, Vantaan Romaniyhdistys, Gypsies´ Future) sekä yhtä alueellista neuvottelukuntaa (Oulun lääninhallituksen alueellinen neuvottelukunta). Lisäksi edustus on opetushallituksella, työministeriöllä, sosiaali- ja terveysministeriöllä sekä Itä-Suomen ja Oulun lääninhallituksilla. Johtoryhmän sihteeri on koulutusyksikön työntekijä.

2.2.2.3. Koulutusyksikön tehtävät

Koulutusyksikön tehtävänä on romaniväestön valtakunnallisen koulutuksen kehittäminen, romanikielen ja -kulttuurin edistäminen, valistus ja tiedotustoiminta romanikulttuurista ja koulutuksesta sekä Suomen EU-jäsenyyden myötä lisääntyneet kansainväliset tehtävät. Romaniväestön koulutusyksikkö osallistuu romanikielisen oppimateriaalin suunnitteluun romanikielen edistämiseksi sekä tiedotusmateriaalia romanikulttuurista eri viranomaisia varten, järjestää seminaareja ja kursseja, sekä yhteistyössä eri viranomaisten kanssa järjestää neuvottelupäiviä ja tiedotustilaisuuksia romaneille ja pääväestölle.

2.2.2.4. Koulutusyksikön toiminta

Romaniväestön koulutusyksikön aikaansaamia valtakunnallisia romanien koulutusta koskevia parannuksia 1990 -luvulla ovat olleet peruskoulun valtakunnallinen romanikielen opetussuunnitelma 1992 ja sen uudistaminen 1995 sekä lukion valtakunnallinen romanikielen opetussuunnitelma 1999.

Koulutusyksikön esityksestä saatiin ammattitutkintorakenteeseen romanikulttuurin ohjaajan ja erityisohjaajan tutkinnot 1997. Näiden tutkintojen sisällöt ovat valmisteilla opetushallituksessa.

Koulutusyksikön vakinaiseen toimintaan kuuluu muun muassa vuosittain järjestettävä romanikielen opettajien täydennyskoulutus, yhdyshenkilökoulutus sekä romanikielen kesäkoulujen järjestäminen. Koulutusyksikkö pyrkii edistämään romaniväestön koulutusta koordinoimalla ja osallistumalla valtakunnallisiin ja kansainvälisiin projekteihin. Yksikkö on ollut aloitteentekijänä Euroopan sosiaalirahaston (ESR) ja työvoimahallinnon ammatillista aikuiskoulutusta koskevan yhteistyöprojektin Romakon järjestämisessä sekä osallistunut sen jatkoprojektien Suomen Romakon ja Finitiko Romakon toimintaan ohjausryhmässä.

Koulutusyksikön vuoden 2001 toimintasuunnitelman mukaan sen tehtävät jakautuvat seuraavasti:

1) Koulutus

Päätavoitteena on romaniväestön koulutuksellisen tasa-arvon kehittäminen, jota toteutetaan mm. edistämällä romanilasten hakeutumista esiopetukseen, tukemalla peruskoulun loppuun suorittamista ja hakeutumista lukioon ja muuhun toisen asteen koulutukseen sekä jatko-opintoihin. Koulutustavoitteita toteutetaan perustoimien lisäksi opetusministeriöltä erikseen haetulla valtakunnallisella monivuotisella perusopetusprojektilla (Romanilasten koulunkäynnin esteitä ja tukitoimia selvittävä projekti). Yksikön koordinoiman EU-projektin tehtävänä on muun muassa kouluttaa yhdyshenkilöitä kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön.

2) Romanikieli ja -kulttuuri

Tavoitteena on romanikielen ja kulttuurin säilyminen ja elvyttäminen sekä romanien oman äidinkielen hallinnan lisääminen. Kielen aseman vahvistamiseen pyritään materiaali- ja koulutuksella. Koulutusyksikkö tuottaa ja valmistaa yhteistyössä opetushallituksen kanssa romanikielistä oppimateriaalia peruskouluun ja lukioon. Kuluvana vuonna on valmisteilla 1-luokan romanikielen harjoituskirja sekä opettajan opas ja oppimateriaalia romanikieltä opettavien henkilöiden tarpeisiin. Romanikielen opetusta kehitetään kouluttamalla opettajina toimivaa henkilöstöä kielen opetukseen. Kulttuurin kehittämisen tavoitteisiin vastaa yhdyshenkilöiden koulutuksen yhdenmukaistaminen ja kehittäminen 3-vuotisella kansainvälisellä Drom-Edu EU-projektilla, jonka tavoitteena on integroida romanilapsia peruskouluun mm. kouluttamalla yhdyshenkilöitä kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön.

Vankiloissa tapahtuvaa romanikielen opetusta sekä peruskoulun oppimäärän suorittamista tuetaan. Yksikkö on hakenut yhteistyössä oikeusministeriön vankeinhoito-osaston kanssa rahoitusta projektiin, joka koskee romanivankien opetuksen ja ohjauksen kehittämistä.

3) Tiedotus

Tavoitteena on lisätä romaniväestön tietämystä koulutusmahdollisuuksista sekä yhteiskunnan toiminnasta yleensä sekä valtaväestön tietämystä romanikulttuurista. Tähän pyritään järjestämällä ja osallistumalla erilaisiin tiedotustilaisuuksiin, tapahtumiin ja seminaareihin. Koulutustoimintaa on myös eri aloille suunnattujen koulutuspäivien järjestäminen. Kuluvana vuonna on tarkoitus kouluttaa vankilahenkilökuntaa romanikulttuuriin liittyvistä asioista. Lisäksi yksikkö toimittaa ja julkaisee 3 - 4 kertaa vuodessa ilmestyvää Latso Diives lehteä, jossa kerrotaan romaniväestön koulutukseen, kieleen ja kulttuuriin liittyvistä ajankohtaisista asioista. Erilaisia oppaita ja julkaisuja romanikulttuurista tuotetaan ja valmistetaan yksikössä. Kuluvana vuonna valmistuu poliiseille opas romanikulttuurista. Lisäksi annetaan koulunkäyntiä koskevia lausuntoja kotimaahan ja ulkomaille sekä toimitetaan tietopaketteja suomalaisesta romanikulttuurista ja -koulutuksesta eri puolille kotimaata ja Eurooppaa.

4) Kansainvälinen toiminta

Koulutusyksikkö osallistuu Euroopan Unionin erilaisiin koulutusta koskeviin hankkeisiin sekä yhteistyöhön pohjoismaiden kanssa. Koulutusyksikkö on edistänyt ja ohjannut varoja kielen ja kulttuurin kehittämiseen hakemalla ja koordinoimalla EU-Sokrates-projekteja. Romaniväestön työllistämismahdollisuuksien kehittämiseksi koulutusyksikkö toimii yhteistyössä työministeriön kanssa. Koulutusyksikön toiminnassa pääväestölle sekä virkamiehille ja kouluhenkilökunnalle suunnatun työn tavoitteena on lisätä tietämystä romanikulttuurista ja sitä kautta edistää suvaitsevuuksia ja torjua syrjintää ja rasismia. Yksikkö osallistuu muun muassa kansainväliseen tasa-arvoa edistävään projektiin (Be equal - be different), jossa romanit ovat mukana yhtenä vähemmistöryhmänä.

2.2.2.5. Koulutusyksikön resurssit

Romaniväestön koulutusyksikössä on kaksi vakinaista virkaa, jotka ovat projektipäällikön ja kulttuurisihteerin virat. Koulutusyksikössä työskentelee lisäksi kansainvälisessä projektissa määräaikainen projektisihteerin. Opetushallituksen perusopetusprojektissa vv. 2000 - 2002 opetusministeriön rahoituksella on yksi määräaikainen, osapäiväinen projektisihteerin sekä työllistämisvaroin yksi kokopäiväinen ja yksi osapäiväinen romanityöntekijä koulutusyksikköön sijoitettuna. Perusopetusprojektiin on työllistetty kahdeksan muuta romanihenkilöä, osa lääninhallitukseen ja osa kuntien sosiaalitoimeen.

Koulutusyksikön toiminta rahoitetaan opetushallituksen aikuiskoulutuksen määrärahoista. Toimintamäärärahaa on koko ajan ollut 1 000 000 mmk/vuosi, johon sisältyy myös viranhaltijoiden ja projektisihteerin palkat. Tämän lisäksi opetusministeriöltä on saatu 300 000 mk/vuosi käytettäväksi perusopetusprojektin projektisihteerin palkkaukseen sekä projektista aiheutuviin matka-, toiminta- ym. kuluihin. Kansainvälisistä projekteista on saatu rahoitusta toimintaan, ei palkkoihin.

2.2.2.6. Yhteistyö valtakunnallisen romaniasian neuvottelukunnan kanssa

Koulutusyksikön ja neuvottelukunnan yhteistyöalue on lähinnä romanikielen ja kulttuurin kehittäminen. Koulutus- ja kulttuuriasioissa neuvottelukunnan kanssa toteutetaan seminaareja ja annetaan romaniväestön koulutusta ja asemaa koskevia lausuntoja. Romaniasian neuvottelukunnan pääsihteerin on koulutusyksikön johtoryhmässä asiantuntijajäsenenä. Vastaavasti koulutusyksiköllä on asiantuntijajäsenedustus romaniasian neuvottelukunnassa.

2.2.2.7. Yhteistyö muiden romaniasioita hoitavien erityiselimien kanssa

Koulutusyksikkö tekee yhteistyötä lääninhallitusten kanssa, joiden tehtäviin kuuluu sekä syrjäytymisen ehkäisy että koulutuksellinen tasa-arvo. Perusopetusprojekti on tästä yhteistyöstä hyvä osoitus. Romako -projekti on yksi yhteistyön muoto. Koulutusyksikkö antaa myös lausuntoja ja pitää erilaisia neuvotteluja TE-keskusten ja kansanopistojen kanssa.

Koulutusyksikkö pyrkii tavoittamaan paikalliset romanijärjestöt ja yhdistykset tiedottamalla koulutuksesta sekä osallistumalla paikallisiin kulttuuri- ja muihin tapahtumiin. Yhteistyö koulujen ja vanhempien kanssa muodostaa kiinteän osan yksikön työstä. Kuntien sivistys- ja koulutoimi ovat yhteistyökumppaneita, kun keskustellaan romanilasten koulunkäynnistä, romanikielen opetuksesta ja muista kouluun liittyvistä asioista. Yhdyshenkilöverkoston luomiseen osallistuminen ja yhdyshenkilötoiminnasta tiedottaminen paikallisella tasolla on osa yksikön työtä. Tässä yhteistyökumppanina on myös Ryhdys ry.

2.2.3. *Aluehallinnon taso (opetusministeriö, opetushallitus)*

Valtion aluehallintoviranomaisina opetus- ja kulttuurihallintoa koskevissa asioissa toimivat lääninhallitukset. Tehtävien hoitamista varten lääninhallituksissa on sivistysosastot. Opetushallinnon puolella aluehallinnon yhteistyötahona romaniaasioissa on pikemminkin opetushallitus kuin opetusministeriö.

2.2.4. *Paikallishallinnon taso (opetusministeriö, opetushallitus)*

Opetushallitus on myös paikallishallinnon yhteistyötaho romaniaasioissa.

2.3. **Työministeriö**

2.3.1. *Valtion keskushallinnon taso*

Työministeriö on määritetty valtioneuvoston periaatepäätöksellä 1997 ja valtioneuvoston ohjesäännössä vastaamaan siirtolaispolitiikasta, pakolaisten ja maahanmuuttajien vastaanotosta ja heille kohdennettavien työvoimapalvelujen järjestämisestä. Lisäksi työministeriölle on osoitettu koordinoituvastuu rasismien ja etnisen syrjinnän vastaisista toimenpiteistä. Työministeriö toimii tässä kiinteässä yhteistyössä opetusministeriön kanssa.

Työministeriö on jakautunut kahteen osastoon, politiikka- ja toimeenpano-osastoon. Kansliapäällikön johtama politiikkaosasto vastaa valtioneuvostoa ja eduskuntaa sekä kansainvälistä yhteistyötä koskevista asioista ja ylijohtajan vetämä toimeenpano-osasto tehtyjen päätösten toimeenpanosta ja tähän liittyvien yhteyksien hoitamisesta. Poliitiikkaosastolla on maahanmuuttopolitiikka –tiimi ja vastaavasti toimeenpano-osastolla maahanmuutto- ja työlupatiimi. Tiimien tehtäviin kuuluvat etniset suhteet yhtenä keskeisenä alueena. Tämä koskee kaikkia etnisiä vähemmistöjä; perinteisiä vähemmistöjä ja uusia maahanmuuttajaryhmiä. Yhteensä edellä mainittuihin kahteen tiimiin ja maahanmuutto- ja etnisiä kysymyksiä hoitavissa yksiköissä on 34 virkamiestä

2.3.1.1. **Etnisen syrjinnän ja rasismien vastainen toimintaohjelma**

Hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastaisen toimintaohjelman vv. 2001 - 2003 tarkoituksena on tukea ja kehittää toimenpiteitä, joilla edistetään hyviä etnisiä suhteita sekä estetään etnistä syrjintää ja rasismia suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomi on sitoutunut toteuttamaan ja noudattamaan syrjimättömyyden ja tasavertaisuuden periaatteita, jotka se on sisällyttänyt uuteen perustuslakiinsa, jossa erityisesti mainitaan saamelaiden alkuperäiskansana sekä romanien ja muiden ryhmien oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Toimintaohjelmassa korostetaan myös kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja suositusten sekä EU-käytäntöjen kunnioittamisen ja noudattamisen merkitystä kansallisen tason säädösvalmistelussa ja paikallistason toimenpiteissä.

Toimenpiteet jakautuvat valtakunnan tason, aluetason ja paikallistason toimenpiteisiin. *Hallitus- ja ministeriötason toimenpiteistä* keskeisiä ovat

- 1) hallituksen eduskunnalle vuonna 2002 annettava selonteko toimenpiteistä etnisen yhdenvertaisuuden ja monimuotoisuuden edistämiseksi,
  - 2) vähemmistövaltuutetun viran perustaminen 1.9.2001 alkaen,
  - 3) kunkin hallinnonalan velvollisuus edistää etnisiin vähemmistöihin lukeutuvien henkilöiden rekrytointia ministeriöiden ja niiden alaisen hallinnon henkilöstöön sekä sisällyttää henkilöstönsä koulutukseen ja valintakriteereihin etnisten ryhmien kulttuuristen erityispiirteiden tuntemusta sekä korostaa suvaitsevien asenteiden merkitystä,
  - 4) kaikkien hallinnonalojen toimenpiteet palveluiden antamisessa etniselle vähemmistölle ja neuvonnan kehittämiseksi hyvän hallinnon periaatteen mukaisesti,
  - 5) yhteistyön kehittäminen työelämän osapuolten kanssa etnisen syrjinnän estämisessä ja etnisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajien työllisyyttä edistävässä toimenpiteissä
  - 6) hallitus teettää tutkimuksen, joka tarkastelee ministeriöiden ja niiden alaisen hallinnon ja Kansaneläkelaitoksen antamia määräyksiä, ohjeita ja suosituksia sekä selvittää onko niissä maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen oikeusturvaa heikentäviä, syrjiviä tai heitä muita huonompaan asemaan saattavia sisältöjä
  - 7) huolehtiminen alan tutkimustoiminnan resursoinnista ja kehittämisestä kansallisia ja kansainvälisiä tarpeita varten ja
  - 8) maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta annetun lain muuttaminen siten, että paikallistason toimenpiteissä huomioidaan rasismien ehkäisemiseen ja hyvien etnisten suhteiden edistämiseen liittyvät asiat.
- Lisäksi selvitetään syrjintäkiellon valvonnan tehostamiseksi tarvittavaa lainsäädäntöä.

Aluetasolla tulee toimenpiteitä ja voimavaroja yhdistää, ottaen huomioon alue- ja maakuntatason keskinäiset erot ja tarpeet. Keskeisiä aluetasoa koskevia toimenpiteitä ovat:

- 1) työvoima- ja elinkeinokeskusten kehittäminen etniseen tasa-arvoon liittyvän osaamisen, neuvonnan ja konsultaation palvelukeskuksiksi,
- 2) maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen työllistämistä edistävien keinojen ylläpitäminen ja käynnistäminen,
- 3) alueviranomaisten yhteistyömuotojen kehittäminen etnisen syrjinnän ja rasismien ehkäisemisessä ja
- 4) maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen antaman lisäarvon hyödyntäminen alueiden kehittämistoimenpiteissä.

Paikallistason merkitys on hyvien etnisten suhteiden kehittämisessä sekä etnisen syrjinnän ja rasismien ehkäisemisessä keskeinen, koska kunnissa ihmiset kohtaavat toisensa ja jokapäiväisen elämän eri tilanteet. Kuntien väliset erot ovat niiden erilaisesta kulttuuriperinteestä, elinkeinoelämän rakenteesta, kunnan koosta ja väestön koostumuksesta johtuen huomattavia. Tästä johtuen myös toimenpiteiden tarve vaihtelee kuntien välillä.

Hallitus haluaa toimenpideohjelmallaan edistää viranomaisten, puolueiden, työelämän osapuolten, kansalaisjärjestöjen, median, uskonnollisten yhteisöjen sekä maahanmuut-

tajien ja etnisten vähemmistöjen järjestöjen välistä yhteistyötä yhteiskunnan kaikilla tasoilla hyvien käytäntöjen kehittämiseksi.

Paitsi kansallisesti, Suomi toimii myös kansainvälisellä tasolla etnisen syrjinnän ja rasmin estämiseksi. Suomi osallistuu Euroopan unionissa, Euroopan neuvostossa, pohjoismaisessa ja lähialueyhteistyössä hyvien käytäntöjen kehittämiseen.

2.3.1.2. Vähemmistövaltuutettu

Euroopan unionin neuvosto on kesäkuussa 2000 hyväksynyt direktiivin rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta. Direktiivin tavoitteena on luoda perusedellytykset etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän torjumiseksi. Jäsenvaltioiden on nimettävä toimielin, jonka tehtävänä on edistää kaikkien ihmisten yhdenvertaista etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä vapaata kohtelua.

Hallituksen esitys eduskunnalle ¹² syrjintäasiain valtuutettua koskevaksi lainsäädännöksi annettiin 20.4.2001. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki syrjintäasiain valtuutetusta. Eduskuntakäsittelyssä syrjintäasiain valtuutettu muutettiin vähemmistövaltuutetuksi. Lakiesitys hyväksyttiin 13 päivänä heinäkuuta ja laki astui voimaan 1.9.2001. Samasta ajankohdasta lukien lakkautettiin ulkomaalaisvaltuutetun virka ja kyseiset tehtävät siirrettiin vähemmistövaltuutetun tehtäviksi.

Vähemmistövaltuutetun tehtävänä on:

- 1) edistää hyviä etnisiä suhteita yhteiskunnassa;
- 2) seurata ja parantaa ulkomaalaisten ja etnisten vähemmistöjen asemaa ja oikeuksia;
- 3) raportoida yhdenvertaisuuden toteutumisesta eri etnisten ryhmien osalta sekä eri etnisten ryhmien oloista ja asemasta yhteiskunnassa sekä tehdä aloitteita havaitsemansa syrjinnän ja epäkohtien poistamiseksi;
- 4) antaa tietoja etniseen alkuperään perustuvaa syrjintää sekä etnisten vähemmistöjen ja ulkomaalaisten asemaa koskevasta lainsäädännöstä ja sen soveltamiskäytännöistä; sekä
- 5) suorittaa vähemmistöasiain valtuutetulle ulkomaalaislaissa (378/1991) säädetyt tehtävät.

Vähemmistövaltuutetun tehtävänä on lisäksi valvoa etnisestä alkuperästä riippumattoman tasa-arvoisen kohtelun toteutumista yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa.

Vähemmistövaltuutettu toimii työministeriön yhteydessä. Etnisen syrjinnän ehkäisyyn, seurantaan ja valvontaan liittyvien kysymysten sekä eri viranomaisten yhteistyön edistämistä varten vähemmistöasiain valtuutetun apuna toimii vähemmistöasiain neuvottelukunta. Valtuutetulla on lisäksi toimisto, jossa on esittelijänä toimivia virkamiehiä ja muuta henkilökuntaa. Vähemmistövaltuutetun toimistoon perustetaan kaksi uutta virkaa ja sinne siirtyvät myös ulkomaalaisvaltuutetun toimiston ylitarkastaja, osastosihteerit sekä mahdollinen määräaikainen henkilöstö.

¹² HE 39/2001 vp syrjintäasiain valtuutettua koskevaksi lainsäädännöksi

2.3.1.3. Maahanmuuttopolitiikan ja etnisten suhteiden ministerityöryhmä (MAET-SU)

Hallituksella on etnisten suhteiden ministerityöryhmä, jonka puheenjohtajuus vuorottelee vuosittain työministerin ja sisäministerin välillä. Ministeriryhmällä on avustavana elimenä virkamiestyöryhmä, jonka puheenjohtajuus vuorottelee työministeriön ja sisäasiainministeriön välillä ministeriryhmän puheenjohtajuuden mukaan. Lisäksi ministerityöryhmään kuuluvat ulkoasiain-, peruspalvelu-, opetus-, oikeus-, alue- ja kunta, puolustus- ja maa- ja metsätalousministeri. Ministerityöryhmässä on edustus kaikilla hallitusryhmillä. Ministereitä avustavan virkamiestyöryhmän muodostavat mainittujen vastuuministeriöiden virkamiehet ja muiden ministeriöiden osalta ministereiden erityisavustajat. Virkamieskokoonpanon puheenjohtajuus ja sihteeritys vaihtelee sisäasiainministeriön ja työministeriön välillä.

2.3.1.4. Etnisten suhteiden neuvottelukunta

Työministeriön yhteydessä toimii valtioneuvoston kolmeksi vuodeksi kerrallaan asettama etnisten suhteiden neuvottelukunta¹³ (ETNO), josta säädetään asetuksella. Neuvottelukunnan tarkoituksena on avustaa lähinnä työministeriötä ja sisäasiainministeriötä pakolais- ja siirtolaisuusasioiden yhteensovittamisessa valtionhallinnossa sekä pakolais- ja siirtolaisuuspolitiikan kehittämisessä, suunnittelussa ja seurannassa. Lisäksi neuvottelukunta edistää viranomaisten ja alalla toimivien kansalaisjärjestöjen välistä vuorovaikutusta. Neuvottelukunnassa on keskeisten ministeriöiden, Suomen kunttaliiton, kirkon, työelämän osapuolten, humanitaarista työtätekevien järjestöjen ja perinteisten vähemmistöjen (tataarit, juutalaiset ja venäläiset) lisäksi kaikkien keskeisten maahanmuuttajayhteisöjen edustus.

Neuvottelukunnan tehtävänä on

- 1) seurata pakolaisuuteen ja siirtolaisuuteen sekä etnisiin ryhmiin liittyvien asenteiden kehitystä, syitä ja vaikutuksia;
- 2) seurata pakolaisten ja siirtolaisten taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä olosuhteita,
- 3) edistää pakolaisuutta ja siirtolaisuutta koskevaa tutkimustoimintaa ja tilastointia sekä tutkimustulosten hyödyntämistä,
- 4) ohjata ja yhteensovittaa eri viranomaisten tiedotustoimintaa pakolais- ja siirtolaisuusasioissa,
- 5) antaa lausuntoja pakolais- ja siirtolaisuusasioiden hoidon kannalta laajakantoisista tai muuten periaatteellisesti tärkeistä kysymyksistä;
- 6) seurata eri viranomaisten ja järjestöjen toimintaa pakolais- ja siirtolaisuusasioissa;
- 7) seurata alan kansainvälistä kehitystä; sekä
- 8) tehdä esityksiä ja aloitteita pakolaisuutta ja siirtolaisuutta sekä rasismia ja etnistä syrjintää koskevissa asioissa.

¹³ Asetus etnisten suhteiden neuvottelukunnasta (1391/1991, muut. 825/1992, 103/1995, 151/1998 ja 267/1998)

Neuvottelukunta voi kokoontua kahdessa eri kokoonpanossa, joista toinen koostuu lähinnä viranomaisten ja järjestöjen ja toinen maahanmuuttajien edustajista. Neuvottelukunnassa on työjaosto, johon kuuluvat työministeriön ja sisäministeriön kansliapäälliköt, edustajat ulkoasiainministeriöstä, opetusministeriöstä ja sosiaali- ja terveysministeriöstä sekä neuvottelukunnan maahanmuuttajapainotteisen kokoonpanon puheenjohtaja, joka edustaa maahanmuuttajia, sekä tarpeellinen määrä muita jäseniä.

2.3.1.5. Yhteistyö romanasioissa

Työministeriö edustaa Suomea Euroopan neuvoston johtokomiteassa, jonka alaisuudessa käsitellään myös romaneja koskevat asiat. Työministeriö edustaa Suomea Pohjoismaiden ministerineuvoston maahanmuuttajien ja vähemmistöjen integraatiosta vastaavassa yhteistyöelimessä, pohjoismaisessa muuttoliikejaostossa. Työministeriö on toimivaltainen viranomainen Euroopan unionin kaikkea syrjintää koskevien direkttiivien edellyttämässä kansallisen tason toimenpiteissä.

Romansiasiain neuvottelukunnassa on työministeriön edustaja. Työministeriön vuonna 2000 toteuttamissa syrjintää ja vähemmistöjen työmarkkina-asemaa koskevissa selvityksissä selvitettiin tilanne myös romaniväestön kohdalta.

2.3.2. *Aluehallinnon taso*

2.3.2.1. Työvoima- ja elinkeinokeskukset (TE –keskukset)

Työhallinnon aluehallinnon muodostavat työvoima- ja elinkeinokeskusten työvoimaosastot. Työvoima- ja elinkeinokeskukset aloittivat toimintansa syksyllä 1997. Tällöin yhdistettiin kauppa- ja teollisuusministeriön, työministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalojen aiemmat alueyksiköt 15 työvoima- ja elinkeinokeskuksiksi eli TE –keskuksiksi. TE –keskuksista saa työvoima- ja elinkeinokysymyksiin liittyvät neuvonta- ja kehittämispalvelut keskitetysti. Keskusten työvoimaosasto auttaa maahanmuuttajien yhteiskuntaan ja työelämään kotoutumista. TE –keskus on myös merkittävä EU –rahoituksen asiantuntija ja myöntäjä sekä EU –yhteistyön kehittäjä alueellaan.

Tavoitteena¹⁴ on kehittää työvoima- ja elinkeinokeskuksista etniseen tasa-arvoon liittyvän osaamisen, neuvonnan ja konsultaation alueellisia palvelukeskuksia. Tehtävää varten tarvittaisiin jokaiseen TE-keskukseen virka TE-keskukset myös järjestäisivät vähintään kerran vuodessa yhteistyössä lääninhallitusten kanssa alueen viranomaisille ja muille toimijoille neuvottelupäivät ja koulutusta. Neuvottelupäivien tarkoituksena on tukea suunnittelua ja yhdistää vaikuttavuuden vahvistamiseksi eri toimijoiden toimenpiteitä etnisen syrjinnän ja rasismien ehkäisemiseksi alueilla.

¹⁴ Hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastainen toimintaohjelma vv. 2001-2003

2.3.2.2. Romaniväestön työ- ja koulutusprojektit

Romaniväestön työ- ja koulutusprojekti (Romako), Suomen Romako ja Finitiko Romako –projektit ovat työvoimahallinnon ja Euroopan sosiaalirahaston yhteistyöprojekteja. Keskeisin tavoite on ollut romaniväestön koulutustason kohottaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Projektin ansiosta aikuisen romaniväestön kiinnostus koulutukseen on kasvanut eri puolilla maata. Romanien edustajat ovat myös voineet osallistua täysipainoisesti projektin ohjausryhmän työhön ja suunnitteluun.

Romako –projekti oli ensimmäinen vaihe, joka toteutettiin vv. 1.1.1996 – 31.5.1998 Uudenmaan läänissä. Romaniväestön työ- ja koulutusprojektin lähtökohtana oli vuonna 1995 Opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikön teettämä koulutustarvekartoitus, joka koski koko maan romaniväestöä. Kartoituksessa tuli esiin romaniväestön suuri tarve saada perusopetusta. Useilla kyselyyn vastanneilla kansa- ja tai peruskoulu oli jäänyt kesken. Ammatillinen kiinnostus kohdistui sosiaali- ja terveysalaan, kaupan ja hallinnon alaan, auto- ja kuljetusalaan sekä ravintola- ja elintarvikealaan.

Romako -projekti sai lisärahoitusta ja sen toiminta jatkui valtakunnallisena Suomen Romako –projektina 3.8.1998 - 31.12.2000 välisenä aikana. Projekti on saanut jatkoaikaa vuoteen 31.12.2002 ja se toteutetaan Tuusulanjärven ammattiopiston sosiaali- ja terveysala ja Tuusulan työvoimatoimiston yhteistyönä Finitiko Romako nimellä.

Finitiko Romako -projektin avulla järjestetään pääosin työttömänä oleville romaneille ammatillista koulutusta ja polkuja työelämään. Projektissa selvitetään yksilöllisellä alkutilanteen arvioimisella jokaisen valmiudet ja mahdollisuudet sekä koulutukseen että työhön. Projektiin osallistuvilla on mahdollisuus 1) suorittaa ammatillinen koulutus tai osia siitä, 2) suorittaa kesken jäänyt peruskoulu, 3) vahvistaa luku- ja kirjoitustaitoa, 4) opiskella romanikieltä ja –kulttuuria muun koulutuksen ohella, 5) osallistua työharjoitteluun ja työkokeiluun sekä 6) saada oppisopimuskoulutuspaikkoja työelämästä.

2.3.2.3. Projektin resurssit

Finitiko Romako -projekti kuuluu Euroopan sosiaalirahaston tavoite 3-ohjelman puitteissa myönnetyn rahoituksen piiriin. Projektista vastaa oma ohjausryhmä, johon kuuluvat myös romanijärjestöjen ja romaniväestön koulutusyksikön edustajat, työhallinto ja ammattiopisto. Projektilla on projektipäällikkö Tuusulanjärven ammattiopistossa sekä projektiohjaaja Tuusulan työvoimatoimistossa.

2.3.2.4. Yhteistyö valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan kanssa

Finitiko Romako –projektin ohjausryhmässä on romaniasiain neuvottelukunnasta edustaja.

2.3.2.5. Yhteistyö muiden romanasioita hoitavien erityiselimien kanssa

Yhteistyötä tehdään myös muun muassa romaniväestön koulutusyksikön ja TE –keskusten kanssa.

2.3.3. Paikallishallinnon taso

Työministeriön paikallishallinnon muodostaa 176 työvoimatoimistoa, joille kuuluvat myös romanien työllistymistä edesauttavien toimenpiteiden suunnittelu ja tähän liittyvä yhteistyö.

II. KANSAINVÄLINEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

1. Kansainvälinen kehitys romaniasioissa

1.1. Euroopan neuvoston toiminta

Euroopan neuvosto on kehittänyt sekä oikeudellisia instrumentteja että strategioita romanien oikeuksien suojaamiseksi ja heidän tilanteensa parantamiseksi EN:n jäsenvaltioissa. *Euroopan sosiaalisella peruskirjalla* halutaan taata kaikille peruskirjan tai uudistetun peruskirjan ratifioineiden valtioiden asukkaille sosiaaliset oikeudet, parantaa heidän elintasoaan ja edistää heidän sosiaalista hyvinvointiaan.

Euroopan ihmisoikeussopimusta (EIS) on vahvistettu uudella *12 lisäpöytäkirjalla yleisestä syrjinnän kiellosta*. Lisäpöytäkirja avattiin allekirjoitettavaksi 4.11.2000. Tämä laajentaa EIS:n 14 artiklaa, joka nykyisessä muodossaan kieltää syrjinnän vain EIS:n ja sen lisäpöytäkirjan tunnustamien oikeuksien osalta. Esimerkkeinä kielletyistä syrjintäperusteista lisäpöytäkirjassa mainitaan sukupuoli, rotu, ihonväri, kieli, uskonto, poliittiset tai muut mielipiteet, kansallinen tai yhteiskunnallinen alkuperä, kansalliseen vähemmistöön kuuluminen, varallisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuva syrjintä. Soveltamisen valvonta on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella, jonka antama tuomio on sopimusvaltiota sitova. Lisäpöytäkirja tulee voimaan kun kymmenen valtiota on sen ratifioinut.

Muita EN:n tärkeitä oikeudellisia instrumentteja ovat *kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus* ja *alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja*, joiden osalta on vireillä ensimmäinen raportointikierros.

Eurooppalainen rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komitea (ECRI) on ottanut kantaa maakohtaisissa raporteissaan suhtautumiseen romaniväestöön mm. lehdistössä ja viranomaisten taholta sekä syrjinnän esiintymiseen. ECRI on myös antanut kaikille jäsenvaltioilleen suosituksen romaniväestöön kohdistuvaa rasismia ja suvaitsemattomuutta vastaan.

Vuoden 2000 lokakuun alussa järjestettiin Strasbourgissa osana YK:n maailmankonferenssin valmisteluja *Eurooppalainen rasismien vastainen konferenssi*, jonka yleisiin loppupäätelmiin hyväksyttiin oma romaneja käsittelevä kohta. Siinä kehoitetaan valtioita hyväksymään toimia romanien kohtaaman syrjinnän ja vainon poistamiseksi. Lisäksi valtioiden tulisi luoda rakenteita ja käytäntöjä viranomaisten ja romaniedustajien välille. Konferenssissa hyväksyttiin myös poliittinen julistus, jossa valtiot sitoutuvat kehittämään erilaisia toimia romanien täyden tasa-arvon saavuttamiseksi.

Toukokuussa 1999 perustettiin EN:n ihmisoikeusvaltuutetun virka. Ihmisoikeusvaltuutetun tehtävänä on edistää ei-juridisena elimenä ihmisoikeuskoulutusta ja tietoisuutta ihmisoikeuksien kunnioittamisesta yleensä. Myös vähemmistöön liittyvät kysymykset sisältyvät mandaattiin.

EN:n ministerikomitea käynnisti vuonna 1996 *romaniprojektin* (Project for Roma/Gypsy in Europe) Alankomaiden ja Suomen avustuksen turvin. Projektin tavoitteena oli tukea *hyvien yhteiskuntasuhteiden aikaansaamista romanien ja enemmistöväestön*

välille Keski- ja Itä-Euroopan maissa. Lokakuussa 1998 projekti ulotettiin koskemaan kaikkia EN:n jäsenmaita tavoitteena auttaa romaneja integroitumaan yhteiskuntaan.

Euroopan neuvoston pääsihteeri nimitti 1994 henkilön koordinoimaan romanitoimintoja Euroopan neuvoston sisällä ja romaniasioita käsittelevien kansainvälisten järjestöjen, kuten erityisesti ETYJ/ODHIR:n ja EU:n välillä. Lisäksi *koordinaattorin* tulee edistää dialogia romaniväestöä koskevissa kysymyksissä ja luoda toimivia suhteita romanijärjestöihin. Toisena toimijana on *romanikysymysten asiantuntijaryhmä* (Specialist Group on Roma/Gypsies) jonka ministerikomitea asetti vuonna 1995. Mm. Euroopan komissioilla ja ETYJ:llä on tarkkailijan asema ryhmässä. Työryhmän tehtävänä on antaa neuvoja jäsenmaille kaikissa romaniaiheisissa asioissa, tukea kansainvälisiä viranomaisia etenemään niillä alueilla joissa kehittämistoimenpiteet ovat tarpeen. Tehtävät sisältävät ministerineuvoston romanikoordinaattorille osoittamat tehtävät kehittää myös tärkeimpien kansainvälisten järjestöjen EU, ETYJ, YK sekä romanijärjestöjen yhteistyötä. Tärkeimpänä tehtäväalueena on nähty jäsenmaiden romanien tilanteesta ja oikeudellisesta asemasta tehdyt kartoitukset ja selvitykset sekä niistä jäsenmaille laaditut ministerineuvoston romaneita koskevat yhteiset yleissuositukset.

Romaneja koskevia asioita nostetaan esiin myös *EN:n parlamentaarisen yleiskokouksen* keskusteluissa. Tammikuussa 2001 Suomen tasavallan presidentti ehdotti puheenvuorossaan Euroopan neuvoston parlamentaariselle yleiskokoukselle vakavasti pohdittavaksi, olisiko tarvetta perustaa romaneille alueellinen edustuselin Euroopan tasolla.

1.2. Euroopan unionin toiminta

Amsterdamin sopimus tuli voimaan toukokuussa 1999. Sen 13 artiklan mukaan neuvosto valtuutettiin ryhtymään tarpeellisiin toimiin sukupuoleen, rotuun tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän kieltämiseksi. Komissio antoi ehdotuksensa niin sanotuksi *syrjintäpaketiksi* joulukuussa 1999. Se sisältää direktiivin rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhtäläisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta (nk. *rasismidirektiivi*), direktiivin koskien henkilöiden yhdenvertaista kohtelua työelämässä (nk. *työsyrjintädirektiivi*) sekä ehdotuksen *syrjinnän torjumista koskevaksi toimintaohjelmaksi* vuosiksi 2001 - 2006. Rasismidirektiivistä päästiin yhteisymmärrykseen kesäkuussa 2000. Toimintaohjelman ja työsyrijntädirektiivin käsittely ovat vielä kesken EU:ssa.

Direktiivin soveltamisala on laaja. Se koskee niin julkista kuin yksityistäkin sektoria. Sitä tullaan soveltamaan työelämässä etnisiin perustein tapahtuvaan syrjintään, mutta sen lisäksi käytännöllisesti katsoen kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa; direktiivi koskee sosiaaliturvaa, terveydenhuoltoa, koulutusta, asumista sekä tavaroiden ja palvelujen saantia ja toimitusta yleisesti. Direktiivi suojelee syrjinnän kohteeksi joutunutta myös ns. kustotoimilta eli jäsenvaltioiden tulee suojata henkilöt sellaisilta epäedullisilta seurauksilta, joita tasapuolisen kohtelun periaatteeseen vetoaminen voi aiheuttaa.

Keskeinen väline direktiivissä on jaettu todistustaakka. Jos henkilö katsoo tulleensa kohdelluksi väärin rodullisen tai etnisen taustansa vuoksi ja esittää seikkoja joiden perusteella voidaan olettaa tapahtuneen syrjintää, siirtyy todistustaakka vastaajalle siitä,

että yhtäläisen kohtelun periaatetta ei ole rikottu. Jaettua todistustaakkaa ei kuitenkaan sovelleta rikosasioissa, koska se olisi vastoin Euroopan ihmisoikeussopimusta. Muutos tulee olemaan merkittävä. Jaettu todistustaakka alentaa näyttökynnystä, joka on ollut hyvin vaikea ylittää. Vastaavanlaista todistustaakkaa noudatetaan jo nyt sukupuolisyryntää koskeissa asioissa. Jaetun todistustaakan voikin olettaa tehostavan syrjintää koskevien oikeustapausten käsittelyä.

Jäsenvaltioiden tulee myöskin perustaa riippumaton elin, jonka tehtävänä on edistää eri rotua tai etnistä alkuperää olevien ihmisten yhtäläistä kohtelua. Tällaisen elimen tehtäviin kuuluisi mm. avustaa syrjinnän uhreja käsiteltäessä näiden esittämiä valituksia, jotka koskevat rotuun tai etniseen alkuperään perustuvaa syrjintää, käynnistää tutkimuksia tai kartoituksia, julkaista raportteja.

Direktiivin täytäntöönpanoon on aikaa kolme vuotta. Jäsenvaltioiden on saatettava direktiivin noudattamisen edellyttämät lait, asetuksen ja hallinnolliset määräykset voimaan viimeistään 19.7.2003. Direktiivin soveltamista tullaan seuraamaan määräajoin.

1.3. Yhdistyneiden kansakuntien toiminta

YK:n rasismien vastainen maailman konferenssi järjestettiin syyskuun alussa vuonna 2001. Sen valmistelukokouksissa on kiinnitetty huomiota romanien asemaan maailmanlaajuisesti ja valmisteluasiakirjassa korostetaan valtioiden vastuuta romanien kokeaman syrjinnän ehkäisemisessä ja poistamisessa. Romaniväestön yhtäläiset taloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset, kansalais- ja poliittiset oikeudet ja niiden kehittäminen sekä täyden yhteiskunnalliseen päätöksentekoon osallistumisen –periaate nouseva myös asiakirjassa esille. Lisäksi painotetaan lasten ja nuorten, ja erityisesti tyttöjen, asemaa. Keskisenä keinona tuodaan esiin sellaisten rakenteellisten ratkaisujen aikaansaaminen, joissa mahdollistetaan viranomais- ja romaniväestön yhteistyö.

2. Romaniasiaien hallinto pohjoismaissa ja muualla

2.1. Pohjoismaat

Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa sekä maahanmuuttoasiat että etnisten vähemmistöjen asemaan ja palveluun liittyvät asiat sovitaan yhteen samalla hallinnonalalla. Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa on päädytty pitkälle keskitettyyn malliin, jossa ministeriöhallinnolla on käytössään alue- ja paikallishallintoverkosto. Ruotsin ja Norjan hallintokulttuurissa jokaisella hallituksella on mahdollisuus perustaa ja lakkauttaa ministeriöitä ja yhdistää hallinnollisesti niissä hoidettavia tehtäviä. Tästä syystä näissä molemmissa maissa maahanmuuttopolitiikasta ja etnisten suhteiden yhteensovittamisesta vastaaminen ministeriöhallinnossa on vaihdellut pitkälle hallitusten mukaan.

Ruotsissa arvioidaan olevan n. 25 - 30 000 romania. Ryhmä koostuu nk. Ruotsin romaneista taikoneista (n. 1 500), Suomen romaneista kaaleista (n. 3 000), pohjoismaiden ulkopuolelta tulleista romaneista (suurin ryhmä) sekä tattareista.

Ruotsissa maahanmuuttajien yhteiskuntaan kotouttamisesta vastaa näringsdepartementet (*elinkeinoministeriö*), jolle kuuluvat myös työasiat ja joka on myös alue- ja kuntapolitiikasta vastaava laaja ministeriö. Elinkeinoministeriön alaisuudessa toimii *työmarkkinahallitus* (arbetsmarknadsstyrelsen AMS) ja sen läänien mukainen alueorganisaatio sekä paikallistasolla työnvälitystoimistot. Työmarkkinahallitus vastaa työlupapolitiikasta ja tähän liittyvästä yhteistyöstä työelämän osapuolten kanssa. Työsuojeluorganisaatio on elinkeinoministeriön alainen.

Romaniasioiden yhteensovittaminen on osoitettu elinkeinoministeriössä osastolle, joka vastaa myös maahanmuuttajien kotouttamisesta, rasismien ja etnisen syrjinnän ehkäisemisestä sekä hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi kohdennettavista toimenpiteistä. Elinkeinoministeriössä hoidetaan myös osa saamelaisasioista. Ministeriön alaisuudessa toimii kotouttamisesta ja hyvistä etnisistä suhteista vastaava *kotouttamisvirasto* (Integrationsverket). Toinen elinkeinoministeri on nimetty myös *integraatioministeriksi*.

Ruotsin mallissa ulkoasiainministeriö vastaa pakolais- ja turvapaikka-asioista, jonka alaisuuteen on sijoitettu maahantulovalvonnasta ja luvista vastaava *maahanmuuttovirasto* (Statens invandrarverk). Ruotsissa on riippumaton syrjintävaltuutettu (diskrimineringsombudsman).

Kulttuuriministeriön (kulturdepartementet) yhteydessä toimii määräaikainen vv. 2000-2001 asetettu romanityöryhmä, jossa on 18 jäsentä. Jäsenistä puolet edustaa romaniryhmiä (kaksi naista) ja toinen puoli valtion keskushallintoa. Työryhmän eräänä tehtävänä on pohtia romanivähemmistön ja valtionhallinnon yhteistyön kehittämistä ja vaikiinnuttamista. Elinkeinoministerin johdolla toimiva kansalliset vähemmistöt -työryhmä pohtii vähemmistökielen ja -kulttuurin tutkimusta ja tukemista. Tässä ryhmässä on neljä romaniedustajaa.

Norjan perinteisen romanien (mustalaisten) ryhmän oletetaan koostuvan 300 - 400 henkilöstä, jotka kaikki asuvat Oslon seudulla. Norjan romanit ovat järjestäytyneet suurperhetasolla. International Romani Unionilla on Norjassa edustaja. Lisäksi Norjassa on n. 4 000 ns. kiertävien ryhmien (romanifolket ja tatarit) kuuluvaa henkilöä. Ryhmillä on romanitausta.

Norjassa kaikki maahanmuutto- ja vähemmistöasiat sekä rasismien ja etnisen syrjinnän ehkäisy on keskitetty Norjan *alueministeriöön* (regionaldepartementet). Ministeriössä on osasto, joka vastaa maahanmuuttopolitiikasta ja vähemmistöpolitiikasta kokonaisuudessaan, mukaan lukien romani- ja saamelaispolitiikan. Alueministeriöllä ja oikeusministeriöllä on yhteinen lupa-asioista vastaava keskusvirasto, *utlänningsdirektoratet*. Norjassa työelämän osapuolet osallistuvat kolmikantapohjalta maahanmuuttopolitiikan linjausten laadintaan.

Norjassa toimii Etnisen syrjinnän vastustamiskeskus (Senter mot etnisk diskriminering). Lisäksi on asetettu toimikunta, jonka tehtävänä on mm. laatia etnisen syrjinnän vastustamista koskeva lakiehdotus.

Tanskan romanivähemmistö arvioidaan noin 1 750 henkilöksi. Pääosin he asuvat Helsingörin ja Kööpenhaminan alueilla.

Tanskan mallissa *sisäasiainministeriö* (inrikesministeriet) vastaa maahanmuuttopolitiikasta ja yhteen sovittaa etnisiin suhteisiin liittyvät toimenpiteet. Ministeriön alaisuudessa toimii maahanmuuttovirasto. Tanskan sisäasiainministeriö on samalla kuntaministeriö. Poliisihallinto on sijoitettu oikeusministeriön alaisuuteen. Työministeriö ja sen alainen hallinto käsittelee työlupa-asiat ja harjoittaa niissä kolmikantayhteistyötä työelämän osapuolten kanssa.

Islanti on uusi maahanmuuttomaa. Lähinnä työvoimapolitiittisista syistä kasvanut maahanmuutto on johtanut siihen, että maassa asuu suhteessa väestöön enemmän ulkomaan kansalaisia kuin Suomessa. Islanti kehittää parhaillaan hallintoaan. Lupapainotteista maahanmuuttopolitiikkaa täydentää jo selvästi sosiaaliministeriön kotouttamisesta ja integraatiosta vastaava rooli. Sosiaaliministeriö on Islannin mallissa myös työministeriö, joka käsittelee ja päättää työlupa-asioista.

2.2. Kehityssuuntia eräissä muissa Euroopan maissa

Euroopan valtioiden haasteena on luoda moniarvoinen yhteiskunta, jossa turvataan vähemmistöryhmien tasavertaiset perusoikeudet yhteiskunnallisessa päätöksen teossa. Hallitusohjelmiin on sisällytetty mm. eräissä Itä- ja Keski-Euroopan maissa erilaisia projekteja, joilla pyritään helpottamaan romaniväestön ongelmia. Esimerkkinä hyvistä käytännöistä vähemmistöoikeuksien turvaajina on mainittu Suomi, Ruotsi sekä Norja, joissa romanien ja saamelaiden perusoikeuksia kulttuuriin ja kieleen on turvattu lainsäädännöllä.

Euroopan romaniväestön lukumäärän on arvioitu olevan noin 8 - 10 miljoonaa. Romaneja asuu lähes jokaisessa Euroopan neuvoston jäsenvaltiossa. Keski- ja Itä-Euroopan maissa he edustavat 5 % väestöstä. Romanit ovat perinteisesti olleet kansanryhmä, joka on kokenut syrjintää ja ollut ilman poliittisia- ja kansalaisoikeuksia. Viime vuosikymmeninä kansainvälisessä yhteistyössä on alettu kiinnittää enenevässä määrin huomiota ihmisoikeuksien toteuttamiseen ja romanivähemmistön täysivaltaistamiseen.¹⁵

Euroopan neuvosto on kehittänyt sekä oikeudellisia instrumentteja että strategioita romanien oikeuksien suojaamiseksi ja heidän tilanteensa parantamiseksi neuvoston jäsenvaltioissa. EN:n ministerikomitea käynnisti vuonna 1996 romaniprojektin Alankomaiden ja Suomen vapaaehtoisavustuksen turvin. Romaniprojektin alkuperäisenä tavoitteena oli avustaa Keski- ja Itä-Euroopan maita rakentamaan hyviä yhteiskuntasuhteita romanien ja enemmistöväestön välillä. Myöhemmin projekti ulotettiin koskemaan kaikkia EU:n jäsenmaita. Projektin toisena tavoitteena oli auttaa romaniväestöä integroitumaan yhteiskuntaan yhdenvertaisten oikeuksien, samojen mahdollisuuksien ja identiteetin kunnioittamisen perusteella.

Tarkasteltaessa eri maiden kansallisen tason toimintaa voidaan mainita Unkari, jossa on perustettu ministeriöiden välinen komissio romaniasioiden hoitamiseksi. Tämän tyyppisiä hallintoelimiä on perustettu myös muihin Keski- ja Itä-Euroopan maihin. Slovakian hallitus on perustanut toistaiseksi ainoana valtiona komissaarin viran romaniasioiden hoitamiseksi. Suomessa romaniasioiden hoito on ratkaistu perustamalla neuvottelukunta. Tämän tapaisia elimiä on muuallakin Euroopassa kuten Espanjassa, Sveitsissä ja

¹⁵ The Council of Europe and the Roman/Gypsies; Document prepared by the Secretariat, August 1999

Irlannissa. Millekään edellä luetellulle kolmelle elimelle ei kuulu merkittävää toimeenpanevaa valtaa, vaan ne toimivat pääasiassa neuvoa-antavina eliminä. Toisenlainen järjestelmä romanien osallistumisen ja päätöksentekomahdollisuuksien lisäämiseksi sisältyy Unkarin itsehallintokomiteaan (sekä kansallisella että paikallisella tasolla) sekä Romanian parlamentissa romaniyhteisölle osoitettuun paikkaan.¹⁶

Romaniassa on ollut kiinnostusta Suomen romaniasiain neuvottelukunnan toimintaa kohtaan. Neuvottelukunnan toimesta toimintaa on esitelty Romanian poliittiselle ja virkamiesjohdolle sekä romaniväestön edustajille.

Romaniassa arvioidaan olevan virallisten lähteiden mukaan 1.8 – 2.5 miljoonaa romanina. Epävirallisten tietojen mukaan heitä on 3.5 miljoonaa. Maassa toimii aktiivisesti noin 70 - 80 romanijärjestöä ja useita romanipuolueita. Poliittinen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen on kuitenkin vielä kehityksensä alussa. Maan romaniväestön asema on heikko. 1990-luvun loppupuolella Romaniassa säädettiin uutta vähemmistöjen kieltä-, kulttuuria- ja koulutusta turvaavaa lainsäädäntöä, jossa mainitaan myös maan romani-vähemmistö. Lainsäädännön vaikutukset eivät vielä näy käytännössä.

Vuonna 1997 perustettiin Romaniassa valtioneuvoston alaisuuteen kansallisten vähemmistöjen suojelun virasto (Departement for the Protection of National Minorities). Virastossa on romaniasiaintoimisto (ONR), jossa on yksi virka romanasioita varten. Ministeriöiden välisenä yhteistyöryhmänä toimii ministeriöiden välinen kansallisten vähemmistöjen komitea (CIMN). Kummassakaan elimessä ei ole romaniväestöön kuuluvaa työntekijää.

Romanijärjestöjen yhteistyöryhmä (GLAR) perustettiin vuonna 1999. Sen muodostivat maan romanijärjestöjen vaaleilla valitsemat kahdeksan edustajaa. Samana vuonna perustettiin ministeriöiden välisen kansallisten vähemmistöjen komitean yhteyteen romaniasioiden ala-komitea (SIR). Tämä ala-komitea on ensimmäinen viranomaisten ja romaniväestön yhteistyöryhmä Romaniassa.

Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komitea (ECRI) on arvioinut, että parhaimmin täysivaltaistaminen toteutuu paikallisen tason toiminnalla. Tällaisena järjestelynä voidaan pitää romanineuvonantajien virkoja, jollaisia on perustettu Tsekin tasavallassa. Yhtenä täysivaltaistamisen keinona on asian vieminen eteenpäin kansallisyhteisöjen kautta.

Lukuisissa Euroopan maissa on alettu yhtenäistämään toimintatapoja romanien täysivaltaistamisen toteuttamiseksi niin kansallisella, alueellisella kuin paikallisellakin tasolla. Kokemukset yhtenäistetyistä toimintatavoista ovat kuitenkin vielä vähäiset.

---

¹⁶ The Council of Europe and the Roman/Gypsies; Document prepared by the Secretariat, August 1999

3. Romanian ja neuvottelukunnan kansainvälinen toiminta

3.1. Neuvottelukunnan toiminta

Suomi ja Ruotsi ovat olleet yhteistyössä romaniasioissa jo vuodesta 1969 lähtien pohjoismaiden neuvoston päätöksen¹⁷ pohjalta. Tässä yhteistyössä ovat mukana sekä maiden viranomaistahot että romanijärjestöt. Maat järjestävät vuorovuosin yhteispohjoismaisen romaniseminaarin, joka toimii Suomen ja Ruotsin viranomaisten ja romanijärjestöjen kehittämissä foorumeina. Suomessa seminaarin järjestämisestä vastaa valtakunnallinen romaniasioiden neuvottelukunta. Yhteistyö on koettu tärkeäksi, sillä Ruotsissa asuu noin 3 000 suomea puhuvaa romanian ja lisäksi maiden välillä on jatkuvaa muutto-liikettä. Vuonna 1998 perustettu Romanian keskusjärjestö/Romernas Riksförbundet toimii romanien omana pohjoismaisena yhteistyöelimenä. Tätä ennen järjestö toimi jo 25 vuotta Pohjoismaisen romanineuvoston nimellä.

Valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta on 1990-luvun alkupuolella vakiintuneen käytännön mukaan pitkälti vastannut romaniväestön asemaa ja olosuhteita koskevista kansainvälisiin sopimusraportointeihin liittyvästä lausuntojen antamisesta. Lausuntopyynnöt neuvottelukunnalle ovat tulleet pääasiassa ulkoasiainministeriöstä, mutta 1990-luvun loppupuolelta enenevästi myös muilta ministeriöiltä. Tällä hetkellä Suomen sopimusraportointien valmistelussa ei vielä ole selkeää vakiintunutta käytäntöä.

Neuvottelukunnan työ on kansainvälistynyt yhä enenevässä määrin. Euroopan Neuvostossa tapahtunut kehitys ja Suomen aktiivinen osallistuminen tämän kehityksen eteenpäin viemiseksi on osaltaan vaikuttanut myös romaniasiain neuvottelukunnan työkenttään. Romaniassa on ollut kiinnostusta Suomen romaniasiain neuvottelukunnan toimintaa kohtaan, jota on neuvottelukunnan toimesta esitelty Romanian poliittiselle ja virkamiesjohdolle sekä romaniväestön edustajille. Kansainväliseen yhteistyöhön on kuulunut yhteydenpito eri maiden julkisten viranomaisten ja romaniasioita käsittelevien organisaatioiden ja järjestöjen kanssa. Tärkeimmät yhteistyöfoorumit ovat olleet Euroopan Neuvoston siirtolaisasioiden viraston yhteydessä toimiva (CDMG/MG-S-ROM) valtioiden nimittämä romaniasantuntijatyöryhmä, ETYJ-järjestön alainen Demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimisto (the Office for Democratic Institutions and Human Rights, ODIHR) sekä Euroopan Komissio (DG1A B3 Human Rights and Democratisation Unit, Directorate General for External Relations).

Liitteessä 4 on esitetty kansainväliset sopimukset joiden toteutumista romaniasiain neuvottelukunta osaltaan seuraa sekä määräaikaissurannan tiheys.

3.2. Romanijärjestöjen kansainvälinen yhteistyö

Romanijärjestöjen kansainvälinen yhteistyö on myös osaltaan vaikuttanut romaniasiain neuvottelukunnan kansainvälistä tehtäväkenttää lisäävästi. Kansainvälinen romanijärjestöyhteistyö on kuitenkin ollut lähinnä kolmen suurimman romanijärjestön Romano Mission, Suomen Vapaan Romanilähetyksen ja Suomen Romaniyhdistyksen kautta ta-

¹⁷ Nordiska rådet (17 istunto 10098/S)

pahtuvaa yhteistyötä kristillisesti suuntautuneiden projektien välityksellä. Järjestöt osallistuvat myös kansainvälisiin romaneita käsitteleviin kokouksiin (esim. ETYJ). Kyseiset järjestöt ovat edustettuina romaniasiain neuvottelukunnassa.

Romani Unioni perustettiin vuonna 1971. Se on ensimmäinen maailmanlaajuinen romanien etujärjestö. Jokaisella maalla on oikeus saada edustajansa Unionin hallitukseen. Pohjoismaat ovat osallistuneet toimintaan yhden yhteisen pohjoismaista romanijärjestöä edustavan edustajansa kautta. Tämän lisäksi Suomen romanijärjestöillä on ollut oikeus lähettää yksi edustaja osallistumaan kokouksiin tarkkailijana.

Suomen romanit osallistuvat vuosittain myös romanien suuriin uskonnollisiin tapahtumiin eri puolilla Eurooppaa. Näitä tapahtumia organisoii kansainvälinen romanilähetysyöjärjestö Life and Light / Vié et Lumier, jonka toimipaikka on Ranskassa.

Euroopassa vaikuttavista muista romanijärjestöistä, joiden kanssa Suomen romanijärjestöillä sekä romaniasiain neuvottelukunnalla on ollut yhteistyötä mainittakoon: Roma National Congress (Saksa), Roma Criss (Romania), Union Roma (Espanja) ja European Roma Rights Center (Unkari).

Romanijärjestöt ovat olleet aktiivisia mm. Suomen lähialueyhteistyössä järjestämällä ulkoasiainministeriön tuella Eestin romaneille ihmisoikeus- ja vähemmistökooulutusta vuosien 1997 - 2000 aikana. Myös romaniastian neuvottelukunta on ollut mukana tukemassa tätä lähialue-yhteistyötä vuosina 1994 ja 2000. Tavoitteena on ollut demokraatiakehityksen tukeminen, romaniväestön syrjäytymisen vähentäminen ja heidän integraationsa tukeminen sekä yhteistyön kehittäminen valtionhallinnon ja romaniväestön välille.

III. KEHITTÄMISTARPEIDEN ARVIOINTIA

1. Asiantuntija-, yhteistyö- ja vaikutuskanavien kehityssuuntia

Viime vuosina eri yhteyksissä on tuotu esille niin kansalaisten kuin esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet itseään koskeviin asioihin ja päätöksentekoon. Keskusteluissa on erityisesti tuotu esille ns. erillistai erityisryhmien puutteelliset vaikutusmahdollisuudet ja esitetty osallistumiskanavien luomista. Samalla on myös korostettu kansalaisten tiedonsaantimahdollisuuksien tehostamista ja ohjauksen ja neuvonnan tarpeellisuutta esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon etuuksista ja palveluista sekä oikeusturvakysymyksiä. Muun muassa sosiaali- huollon lainsäädäntö on väljästi kirjoitettua puitelainsäädäntöä, jossa viranomaisten näkemys ja tulkinta muodostuu vahvaksi.

Keskusteluista voidaan erottaa tarve luoda mekanismi yksittäisten henkilöiden tueksi häntä koskevien asioiden hoitamisessa ja samalla tiedotuksen ja neuvonnan asianmukaisen järjestämisen kautta kohentaa hänen oikeusturvansa toteutumista. Toisena tarpeena nousee toiminta- ja osallistumismahdollisuudet yleisellä politiikkatasolla kyseisten asioiden tai henkilöryhmän asioiden edistämiseksi yhteiskunnassa.

1.1. Asiamiehet – yksilöllistä neuvoa, ohjausta ja apua

Sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskevan lain valmistelun yhteydessä eri tahot ehdottivat sosiaaliasiamiesjärjestelmän aikaansaamista. Asiamiesjärjestelmän katsottiin voivan merkitä esimerkiksi paikallisen tai valtakunnallisen tason asiamiestä tai valtuutettua, joka avustaisi palvelujen käyttäjää oikeusturvakeinojen käytössä. Lausunnoissa todettiin, että on välttämätöntä toiminnan asianmukaisuuden turvaamiseksi viranomaisvalvonnan lisäksi luoda ulkopuolisia ja palveluja tuottavan yksikön intresseistä riippumattomia seurantajärjestelmiä. Asiamiesinstituutio avustaisi palvelujen käyttäjää

Sittemmin lakiin kirjattiinkin (24 §) sosiaaliasiamiestä koskeva pykälä, jonka mukaan kunnan on nimettävä sosiaaliasiamies. Sosiaaliasiamiehen tehtävänä on neuvoa sosiaalihuollon asiakaslain soveltamiseen liittyvissä asioissa, avustaa muistutuksen tekemisessä milloin asiakas ei ole tyytyväinen sosiaalihuollossa saamaansa kohteluun, tiedottaa asiakkaan oikeuksista ja toimia muutoinkin asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi sekä seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa ja antaa siitä vuosittain selvitys kunnanhallitukselle. Kahdella tai useammalla kunnalla voi olla myös yhteinen sosiaaliasiamies.

Terveyspalveluissa toimivat potilasasiamiehet, joiden tehtävänä on potilaan avustaminen hänen hoitoonsa liittyvien oikeuksien yhteydessä. Jokaiseen terveydenhuollon toimintayksikön on nimettävä potilasasiamies, joka voi kuitenkin samalla olla useamman toimintayksikön yhteinen. Potilasasiamiehen tehtävänä on neuvoa potilaita lain soveltamiseen liittyvissä asioissa, tiedottaa potilaan oikeuksista, avustaa hoitoonsa tyytymättömiä potilaita tarvittaessa muistutuksen, kantelun tai korvaushakemuksen tekemisessä sekä toimia muutenkin potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi.

Romaniväestön romaniyhdyshenkilötoiminta ja esimerkiksi joidenkin kuntien palkkaamat maahanmuuttajaväestön kulttuuritulkkit ovat myös selkeästi esimerkkejä asiamiestoiminnasta ja sen tarpeesta.

1.2. Erityisasiamiehet – yhteiskuntapolitiikan ja lainsäädännön vaikuttajat

Erityisasiamiehen virkoja on perustettu Suomeen 1980- ja 1990-luvun aikana. Julkisella sektorilla näitä on tällä hetkellä viisi: tasa-arvovaltuutettu, ulkomaalaisvaltuutettu (1.9.2001 vähemmistövaltuutettu), kuluttaja-asiamies, tietosuojavaltuutettu ja konkurssiasiamies. Kaikkien erityisasiamiesten virat on perustettu niistä annetuilla laeilla¹⁸. Nämä erityisasiamiehet edistävät lakien toteutumista omilla sektoreillaan ja ohjaavat lakien soveltamista. Erityisasiamiehet voivat yleensä puuttua toimivaltaansa kuuluviin asioihin riippumatta siitä, onko kyseessä yksityishenkilö tai viranomainen. Nimikkeestään huolimatta maassamme vuodesta 1993 toimineet potilasasiamiehet ja tämän vuoden alusta toimineet sosiaaliasiamiehet eivät ole erityisasiamiehiin verrattavassa asemassa¹⁹. Uusin erityisasiamies on vähemmistövaltuutettu, jonka tehtävänä on edistää hyviä etnisiä suhteita ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien ja ulkomaalaisten asemaa ja oikeuksia yhteiskunnassa, valvoa etniseen alkuperään kohdistuvan syrjinnän kiellon noudattamista sekä tiedottaa ja raportoida.

Erityisasiamiehet valvovat tietyn erityislainsäädännön tavoitteiden toteutumista. Erityisasiamiesten tehtäviin kuuluu yksittäistapausten käsittelyn lisäksi paljon neuvontaa, yleistä ohjausta, edistämistoimintaa sekä tiedottamista alan lainsäädännöstä ja siinä säädellyistä oikeuksista ja velvollisuuksista. He myös seuraavat lainsäädännön ja yhteiskunnan kehitystä omalla vastuualueellaan. Jotkut voivat toimia avustajina oikeudenkäynneissä. Kuluttaja-asiamiestä lukuun ottamatta erityisasiamiesten toimivalta rajoittuu usein siihen, että he neuvoin, ohjein, suosituksin ja lausuntoja antamalla pyrkivät edistämään omaa alaansa säätelevän lainsäädännön päämäärien toteutumista. Tässä tehtävässä julkisuuden hyödyntämisellä on oma merkityksensä. Erityisasiamiehet eivät yleensä yksittäistapauksia käsitellessään tee lopullisia päätöksiä, vaan heidän päätöksensä ovat suositusluontoisia.

Sosiaali- ja terveysministeriö on uudistanut tasa-arvoasioiden hallintoa toukokuun 2001 alusta jakamalla tehtävät kahteen yksikköön: tasa-arvovaltuutetun toimistoon ja tasa-arvoyksikköön. Tasa-arvovaltuutettu jatkaa toimintaansa sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä itsenäisenä lainvalvontaviranomaisena. Lainvalvonnan lisäksi valtuutetun tehtävänä on muun muassa edistää tasa-arvoa, tiedottaa laista ja sen soveltamisesta sekä seurata tasa-arvon toteutumista. Tasa-arvoyksikön tehtävänä on hallituksen tasa-arvopolitiikan valmistelu ja kehittäminen yhteistyössä muiden ministeriöiden kanssa, sukupuolten tasa-arvon valtavirtaistamiseen liittyvät tehtävät ja EU:n tasa-arvojuridiikkaan ja -politiikkaan sekä kansainvälisiin asioihin liittyvät tehtävät. Tasa-arvoyksikkö on sijoitettu ministeriön talous- ja suunnitteluosastolle. Tasa-

¹⁸ Laki kuluttajavirastosta - kuluttaja-asiamies (1056/1998), laki tasa-arvovaltuutetusta ja tasa-arvovaltakunnasta (610/1986), laki tietosuojalautakunnasta ja tietosuojavaltuutetusta (389/1994), laki ulkomaalaisvaltuutetusta (446/1991), laki vähemmistövaltuutetusta (661/2001), laki konkurssipesien hallinnonvalvonnasta (109/1995)

¹⁹ Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992), laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)

arvoyksikköön on sijoitettu myös tasa-arvoasiain neuvottelukunnan pääsihteeri. Nykyisen neuvottelukunnan toimikausi päättyy toukokuun lopussa. Uusi neuvottelukunta on asetettu 1.6.2001 alkaen eduskunnan jäljellä olevaksi toimikaudeksi.

Erityisasiamiesjärjestelmän tarpeesta on käyty lisäksi keskustelua ainakin lasten ja myös vammaisten kohdalla. Eduskunnalle annetun lapsipoliittisen selonteon yhteydessä vuonna 1995 käsiteltiin lapsiasiavaltuutetun tarvetta. Muissa pohjoismaissa valtiollinen lapsiasiavaltuutetun toimisto on perustettu Norjaan (1981), Ruotsiin (1993) ja Islantiin (1994). Tanskassa vastaavia tehtäviä on vuodesta 1994 hoitanut lapsiasian neuvosto. Suomessa Mannerheimin Lastensuojeluliitolla on oma lapsiasiames. Kysymys lapsiasiamiehestä on viimeaikoina ollut esillä myös kansainvälisissä yhteyksissä. Euroopan Neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen istunnossa hyväksyttiin 1996 suositus, jonka mukaan kaikkien Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden tulisi asettaa joko erityinen asiamies tai asettaa joku toinen itsenäinen elin valvomaan lasten oikeuksia.

Suomen valtakunnallinen vammaisneuvosto teki syksyllä 2000 aloitteen oikeusministeriölle vammaisten tasa-arvolain aikaansaamiseksi. Laissa edellytettäisiin muun muassa, että kunnat laativat yhdessä järjestöjen kanssa vammaispoliittisen ohjelman palvelutarvekartoituksineen, asettavat vammaisneuvoston ja ainakin suurimpiin kuntiin vammaisasiamiehen. Siinä säädettäisiin myös valtakunnallisesta vammaisneuvostosta ja sen sijoituspaikaksi määrättäisiin valtioneuvoston kanslia. Lisäksi vammaisneuvoston tehtäviin lisättäisiin vammaisten kansalaisten kansalais- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seuranta. Vielä valtioneuvoston tulisi antaa kerran neljässä vuodessa eduskunnalle kertomus vammaisten kansalaisten tasa-arvon edistämisestä. Lisäksi eri ministeriöt veloitettaisiin laatimaan omaa toimialuettaan koskevat vammaisten tasa-arvon edistämisohjelmat.

Esimerkiksi Ruotsissa on vuodesta 1994 ollut lakisääteinen valtakunnallinen vammaisasiames (handikappombudsman), jonka tehtävän on muun muassa seurata ja edistää vammaisten oikeuksien ja etujen sekä vammaisten henkilöiden täyden osallistumisen ja tasa-arvon toteutumista yhteiskunnassa. Vammaisasiamiehen tukena toimii neuvottelukunta, jonka puheenjohtajana on asiamies itse. Suomessa ainakin Kynnys ry:llä, Kehitysvammaisten tukiliitolla ja Invalidiliitolla on omat vammaisasiamiehet. Myös joissakin kunnissa toimii kunnallinen vammaisasiames.

Voidaan olettaa, että asiamiesjärjestelmässä viran henkilöityminen vahvistaa viran nauttimaa arvostusta.

1.3. Neuvottelukunnat asiantuntija- ja yhteistyöeliminä

Yleisesti neuvottelukunnat voidaan määrittää valtioneuvoston itselleen asettamiksi asiantuntijaelimiksi. Neuvottelukuntien asema määrittyy pitkälti myös sen asiantuntijatehtävän kautta. Monet asetetuista neuvottelukunnista toimivat erityisesti yhteistoimintaeliminä ja yhdyssiteenä eri asiantuntija- ja vaikuttajatahojen välillä. Neuvottelukuntien merkittävänä tehtävänä ovat esitykset, aloitteet sekä lausuntojen antaminen viranomaisille. Yhteistoimintaelimenä toimivilla neuvottelukunnilla ei yleensä ole päätösvaltaa.

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimivista neuvottelukunnista romaniasiaain neuvottelukunta ja valtakunnallinen vammaisneuvosto ovat hyvin saman tyyppisiä elimiä. Molemmista on säädetty valtioneuvoston päätöksellä. Molemmat neuvottelukunnat ovat pysyviä. Kummassakin neuvottelukunnassa on kysymys suhteellisen pienestä väestöryhmästä, joiden äänen kuuluminen yhteiskunnassa on katsottu välttämättömäksi. Romanian osalta on ollut tärkeää tukea yhteiskunnallisesti romaniväestön kulttuurin ja kielen säilymistä. Kummassakin neuvottelukunnassa yhteistyötahoina ovat myös muut hallinnonalat. Käsiteltävät asiat kuuluvat usein monen ministeriön toimialaan.

Valtakunnallinen vammaisneuvosto asetettiin valtioneuvoston päätöksellä vuonna 1986. Lisäksi laissa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista²⁰ todetaan, että kunnanhallitus voi asettaa vammaisneuvoston, jonka tehtävänä on seurata ja edistää kunnallishallinnon eri aloilla tapahtuvaa toimintaa vammaisten henkilöiden kannalta. Vammaisneuvosto voi tehdä aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja asioista, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden elämisessä ja suoriutumisessa. Vammaisilla henkilöillä sekä heidän omaisillaan ja järjestöillään tulee olla riittävä edustus vammaisneuvostossa. Vammaisneuvosto voi olla yhteinen useammalle kunnalle. Kunnallisia vammaisneuvostoja on yhteensä 240 kunnassa. Useamman kunnan yhteisiä vammaisneuvostoja ovat lähinnä lääninhallitusten yhteydessä toimivat läänien vammaisneuvostot, joita on kolmessa läänissä (Länsi-Suomen läänin vammaisneuvosto, Itä-Suomen läänin vammaisneuvosto ja Etelä-Suomen läänin vammaispoliittinen työryhmä). Saman lain 12 §:ssä säädetään lisäksi vammaisten henkilöiden olosuhteiden edistämiseksi kunnalta edellytettävästä yhteistyöstä.

Uusin sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva neuvottelukunta on vanhus- ja eläkeasioiden neuvottelukunta, joka asetettiin valtioneuvoston asetuksella lokakuussa 2000. Neuvottelukunta toimii yhdyssiteenä vanhus- ja eläkeläisasioihin vaikuttavien tahojen välillä. Neuvottelukunnan asettamisen taustalla on myös edistää iäkkäiden ihmisten arvostusta yhteiskunnassamme. Sen asettamista vauhditti muun muassa YK:n kansainvälinen ikäihmisten vuosi 1999.

Edellisiä hieman erilaisempi rooli on esimerkiksi työministeriön yhteydessä toimivalla etisten suhteiden neuvottelukunnalla tai sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimivalla päihde- ja raittiusasian neuvottelukunnalla. Nämäkin neuvottelukunnat toimivat yhteistoimintaeliminä. Etnisten suhteiden neuvottelukunnan erityisenä tehtävänä on avustaa työministeriötä pakolais- ja siirtolaisuusasioiden yhteensovittamisessa valtionhallinnossa sekä pakolais- ja siirtolaisuuspolitiikan kehittämisessä, suunnittelussa ja seurannassa. Päihde- ja raittiusasian neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön apuna suunniteltaessa ja kehitettäessä päihde- ja raittiuspolitiikkaa. Näiden neuvottelukuntien säädöspohjana on asetus.

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä samoin yhteistoimintaelimenä toimivan kuntoutusasiain neuvottelukunnan juridisena perustana on puolestaan laki kuntoutuksen asiakaspalveluyhteistyöstä ja sen nojalla annettu asetus.

---

²⁰ 380/1987, 13 §

1.4. Saamelaiskäräjät – kulttuuri-itsehallintoelin

Vuonna 1956 perustettu saamelaisneuvosto on nykyään yhteinen edustuksellinen elin saamelaisille Norjassa, Ruotsissa, Suomessa ja Venäjällä. Neuvoston nimittää saamelaiskongressi, joka kokoontuu kerran neljässä vuodessa. Niissä kolmessa pohjoismaassa, jossa saamelaisia asuu (Norjassa, Ruotsissa, Suomessa), saamelaisilla on omat suhteellisilla vaaleilla valitut parlamenttinsa.

Suomessa valtioneuvoston ohjesäännön mukaan saamelaisten kulttuuri-itsehallinto ja saamelaisasioiden yhteensovittaminen kuuluvat oikeusministeriön toimialaan. Oikeusministeriön toimialaan kuuluu lisäksi saamelaiskäräjät.

Saamelaiskäräjät on Suomen saamelaisten edustuksellinen elin, joka on asetettu lailla²¹ vuoden 1996 alusta. Saamelaiskäräjät perustettiin vuonna 1973 asetetun saamelaisvaltuuskunnan sijaan. Se on perustettu toteuttamaan saamelaisten kulttuuri-itsehallintoa Suomen perustuslain mukaisesti.

Saamelaiskäräjien tehtävänä on hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevat asiat. Tehtäviinsä kuuluvissa asioissa käräjät voi tehdä viranomaisille aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja. Näissä asioissa käräjät käyttää lisäksi päätösvaltaa siten kuin saamelaiskäräjälaissa tai muualla laissa säädetään. Lisäksi saamelaiskäräjien tehtävänä on edustaa saamelaisia kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä, laatia vuosittain kertomus saamelaisia koskevien asioiden kehityksestä, päättää saamelaisten yhteiseen käyttöön osoitettujen varojen jaosta ja neuvotella viranomaisten kanssa saamelaisia koskevista ja saamelaisalueella suunnitelluista toimenpiteistä. Käräjien laatima kertomus saamelaisia koskevien asioiden kehityksestä liitetään sellaisenaan eduskunnalle annettavaan hallituksen kertomukseen.

Saamelaiskäräjien 21 jäsentä ja neljä varajäsentä (yksi kustakin saamelaisalueen kunnasta) valitaan saamelaisten keskuudesta joka neljäs vuosi toimeenpantavilla vaaleilla. Ylintä päätösvaltaa käyttää saamelaiskäräjien kokous, jonne sen valitsema hallitus valmistelelee asiat. Käräjillä on päätoiminen puheenjohtaja. Lisäksi käräjillä on viisi lautakuntaa, joiden tehtävänä on valmistella toimialaansa kuuluvia asioita. Saamelaiskäräjillä on myös sihteeristö, johon kuuluu 12 päätoimista virkamiestä. Saamelaiskäräjien toimintaa rahoitetaan valtion varoin.

Saamelaisasiain neuvottelukunta toimii oikeusministeriön alaisuudessa Lapin lääninhallituksen yhteydessä. Sen nykyinen toimikausi on 1.4.2000 - 31.3.2004. Saamelaisasiain neuvottelukunnassa on puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi 12 jäsentä, joista saamelaiskäräjät nimittää kuusi. Loput kuusi edustavat valtion keskushallintoa. Saamelaisasiain neuvottelukunta on asiantuntijaelin, jolla ei ole päätösvaltaa, mutta se voi tehdä esityksiä ja aloitteita.

²¹ Laki saamelaiskäräjistä (1726/1995)

1.5. Aloite eurooppalaisen romaniedustajiston perustamiseksi

Tasavallan presidentti Tarja Halonen ehdotti puheenvuorossaan Euroopan neuvoston parlamentaariselle yleiskokoukselle 24.1.2001 pohdittavaksi, olisiko tarvetta perustaa romaneille alueellinen yhteiseurooppalainen edustuselin.

Puheessaan hän totesi, että romanien asema on eräs integroituvan Euroopan ihmisoikeuspolitiikan haasteista. Vähemmistöille on hallinnon eri tasoilla taattava mahdollisuus osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon. Vähemmistöjen omista edustajista ja hallinnon edustajista kootut neuvottelukunnat on monissa maissa todettu tehokkaiksi tavoiksi tuoda vähemmistöjen näkemykset päättäjien käyttöön. Romanit ovat todellinen yleiseurooppalainen vähemmistö, jotka eivät ole missään maassa enemmistönä. Heitä ei myöskään usein näe avaintehtävissä tai vaikutusvaltaisissa ammateissa. Siksi heillä on hyvin vähän puolesta puhujia.

2. Romaniasiain neuvottelukunnan asema ja sijaintipaikka

Romaniasiain neuvottelukunnan sijoittaminen sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen on nähtävissä sen aikaisen yhteiskunnallisen tilanteen luonnollisena seurauksena. Niin sanottujen erityisryhmien asiat liitettiin perinteisesti ja usein kokonaisvaltaisesti sosiaalihuollon työkenttään. Sellaiset periaatteet kuin tasavertaisuus, sopeuttaminen, integraatio ja valtavirtaistaminen (mainstreaming) ovat vasta hitaasti saamassa yhteiskunnallista ilmiänsuaan. Romaniväestön tasavertaisen yhteiskunnallisen osallistumisen esteenä painotettiin silti jo tuolloin kyseisen etnisen vähemmistön taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin elinoloihin liittyviä ongelmia. Romaniväestön sosiaalisiin elinoloihin liittyvät ongelmat kytkeytyvät useasti juuri koulutuksen ja työn puutteisiin. Tulevaisuudessa yhteiskunnassamme painottuu koulutuksen ja työn kiinteä yhteys entistäkin vahvemmin. Niiden avulla luodaan yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuuksia ja estetään sosiaalista syrjäytymistä.

Romaniasioden hallintotyöryhmä on tarkastellut romaniasioden ja neuvottelukunnan sijaintia lähinnä sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön ja työministeriön viitekehysistä muun muassa siksi, että kyseisillä hallinnonaloilla on romaniasioita hoitavia toimielimiä. Romaniasiain neuvottelukunta sijaitsee sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä, romaniväestön koulutusyksikkö opetushallituksessa ja romanikielen lautakunta opetusministeriön yhteydessä toimivassa kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa. Tämän lisäksi työministeriöön on perustettu vähemmistövaltuutetun toimisto. Edellisten lisäksi myös monella muulla ministeriöllä on romaniasioissa vahva rooli. Sisäasiainministeriön tehtäväkenttää voidaan pitää merkittävänä erityisesti alue- ja paikallishallinnon sekä romaniväestön oman osallistumisen tehostamisen näkökulmasta. Ulkoasiainministeriöllä puolestaan on muun muassa kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin liittyviä yhtymäkohtia romaniasioihin.

Hallintotyöryhmä on pohtiessaan neuvottelukunnan asemaa, sen hallinnollisen sijaintipaikan mahdollista vaihtamista sekä romaniväestön tulevaisuuden tarpeista kartoittuvia tehtäviä nostanut esille seuraavat teemat

- Perusoikeudet ja ihmisoikeudet
- Syrjinnän ehkäiseminen
- Kielen, kulttuurin ja koulutuksen merkitys
- Työ, työttömyys ja toimeentulo
- Asuntoasiat
- Alueellinen ja paikallinen toiminta
- Kansainvälisyys; neuvottelukunnan kansainväliset tehtävät
- Resursointi

Hallintotyöryhmä näkee, että lähtökohtana on pidettävä tarkastelutapaa, jossa sijoituspaikkaa arvioidaan romaniväestön tarpeiden painottumisen ja niiden myönteisen edistämisen kannalta. Näistä lähtökohdasta tarkastellen keskeisimpiä ja realistisimpia vaihtoehtoja ovat työministeriö, opetusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö.

Neuvottelukunnan sijaintipaikan valinnassa välttämätöntä on myös se, että niin romaniväestö itse kuin mahdollinen vastaanottava ministeriökin suhtautuvat siihen myönteisesti. Resursoinnin näkökulmasta sijoituspaikkaa mietittäessä on tarpeen ottaa huomioon myös mahdollisuudet yhteisten resurssien hyödyntämiseen ja sektorikohtaisen yhteistyön edistämiseen. Hallinnollista sijaintipaikkaa mietittäessä keskeiseksi nousee lisäksi alueellisen tason romaniasioiden hoidon kehittäminen ja hallinnon järjestäminen. Sekä sosiaali- ja terveysministeriöllä että opetusministeriöllä on läänitasoinen alueellinen organisaatio, jonka yhteyteen alueelliset neuvottelukunnat voisivat sijoittua. Työministeriön aluetason organisaationa ovat TE –keskukset. Paikallistason romaniyhdyshenkilöiden tai –työryhmien kytkeytyminen toimintakokonaisuuteen tapahtuisi parhaiten alueellisten neuvottelukuntien kautta.

3. Romanipolitiikka ja romaniasioiden koordinointi

Kansainvälisistä yhteyksistä on syntynyt romanipolitiikka –käsite. Käsite määrittyy pitkälti vähemmistö- ja ihmisoikeuksien, tasa-arvon, kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien, mutta myös taloudellisten, sivistyksellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen oikeuksien näkökulmasta. Myös selvitysmiehet ottivat raportissaan kyseisen käsitteen käyttöön. Selvitysmiehet eivät kuitenkaan määritelleet käsitettä tarkemmin. Lisäksi käsite esiintyy romaniasiain neuvottelukunnan toimintasuunnitelmassa. Käsitteellä pyritään ilmentämään romaniasioiden kokonaisuutta ja korostamaan romaniväestön tasa-arvoista yhteiskuntaan osallistumisen oikeutta ja velvollisuutta omat kulttuuriset lähtökohtansa säilyttäen.

Käsitteellä etsitään positiivista, romaniväestön omaa identiteettiä vahvistavaa lähestymistapaa nykyisen ongelmalähtöisen näkökulman sijaan. Romaniväestön asiat nähdään liian usein suppeasti ja leimaavasti vain puutteellisena koulutuksena, työttömyytenä tai erilaisina sosiaalisina ongelmina sen sijaan, että nähtäisiin romaniväestö sellaisenaan kansallisena, kulttuurisena vähemmistöryhmänä.

Suomen romaniväestön identiteetti rakentuu paitsi omasta kulttuuritaustasta niin myös suomalaisuudesta. Kansainvälisen ja kansallisen kehityksen myötävaikutuksella on syntymässä yhteiskunnallinen ilmapiiri, jossa oman kulttuuritaustan, perimän, kielen ja

tapojen arvostaminen vahvistuu ja hyväksytään. Romaniväestön itsensä tavoitteena on oman osallistumisensa ja yhteiskuntaan vaikuttamisen mahdollisuuksien lisääminen.

Selvitysmiehet esittivät, että romaniasioiden koordinointi tulisi valtioneuvoston ohjesäännössä osoittaa yhden ministeriön tehtäväksi. Työryhmän näkemyksen mukaan neuvottelukunta on juuri sen kaltainen instituutio, jossa selkeästi useamman ministeriön tehtäväalueelle sijoittuvia asioita voidaan koordinoida. Työryhmä korostaakin romaniasioiden hoidossa jokaisen sektoriministeriön vastuuta.

4. Romaniasioita hoitavien tahojen yhteistyö- ja työnjako

Neuvottelukunnan tehtäväkentän on koettu laajentuneen erityisesti kansainvälisten asioiden lisääntymisen myötä. Tähän ovat vaikuttaneet etenkin kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kehittyminen ja meneillään oleva kehittämistyö niin Euroopan neuvostossa kuin Euroopan unionissakin. Samanaikaisesti neuvottelukunnan työhön on kohdistunut lisääntyvästi paineita myös kansallisten tehtävien näkökulmasta. Työryhmän näkemyksen mukaan keskeisimpinä tekijöinä kansallisten tehtävienkin osalta ovat olleet paitsi Suomen uuden perustuslain niin myös kansainvälisten sopimusten myötä vahvistuneet perus- ja ihmisoikeuksien seurantaan ja toimeenpanon edistämiseen liittyvät asiat. Kansallisten tehtävien osalta merkittäviä ovat myös koulutukseen ja kulttuuriin liittyvät tehtävät sekä työelämän kysymykset. Erityisen haasteellisena on koettu romaniväestön oman yhteiskunnallisen osallistumisen herättäminen, kehittäminen ja vaikutuskanavien luominen osallistumiselle. Tässä keskeisesti edistettäviä asioita ovat olleet alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien ja kunnallisten romaniyhdyskuntien toiminta.

Valtioneuvoston päätöksen mukaisista romaniasiain neuvottelukunnalle kuuluvista kohdat

- 1) seurata romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehitystä tasa-arvon edistämiseksi sekä antaa viranomaisille lausuntoja näissä asioissa ja
- 2) tehdä aloitteita ja esityksiä romaniväestön taloudellisten, koulutuksellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten elinolosuhteiden parantamiseksi sekä romaniväestön työllisyyden edistämiseksi

määrityvät selkeimmin romaniasiain neuvottelukunnan omimmaksi tehtäväalueeksi. Nämä tehtävät ovat myös niitä, joissa alueellisten neuvottelukuntien rooli on merkittävä. TE –keskusten syntymisen myötä työministeriön kanssa tehtävälle yhteistyölle ja erityisesti aluetason yhteistyölle on tullut uusia haasteita. Työryhmä korostaa lisäksi, että kaikkien eri tahojen toimiva yhteistyö on myös kyseisten tehtävien kohdalla keskeistä.

Yhteistyö- ja työnjakotarpeiden kannalta valtioneuvoston päätöksen kohdat

- 3) toimia kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamiseksi,
- 4) edistää romanin kielen ja kulttuurin vahvistumista sekä
- 5) osallistua pohjoismaiseen ja muuhun kansainväliseen yhteistyöhön romanien olosuhteiden parantamiseksi

ovat sellaisia tehtäväkokonaisuuksia, joissa on muun muassa syntynyt uusia romaniasioita hoitavia yhteistyötahoja romaniasiain neuvottelukunnan perustamisen jälkeen. Tämän vuoksi työryhmä on päätenyt seuraavassa tarkastelemaan tarkemmin näiden tehtäväkokonaisuuksien hoitamista. Kansainvälistä tehtäväkenttää ehkä lukuun ottamatta kaikki edellä luetellut valtakunnallisen neuvottelukunnan tehtävät ovat myös sellaisia, joiden hoitamisessa alueellisten neuvottelukuntien työpanos on merkittävä ja tarpeellinen.

4.1. Kansalliset romaniasiat ja niiden hoitaminen

Toimia kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamiseksi

Romaniväestön koulutus-, työmarkkina- ja sosiaaliasioiden kehittämistarpeiden laaja-alainen huomioon ottaminen edellyttää niin yhteistyö- kuin työnjaollistenkin näkökulmien entistä tiiviimpää yhteensovittamista eri toimijatahojen työssä. Myös Suomen syrjintälainsäädännön kehittyminen mm. EU:n syrjinnän vastaisten direktiivien voimaan tulon johdosta vaikuttaa osaltaan tuleviin yhteistyötarpeisiin.

Rasismien ja etnisen syrjinnän ehkäiseminen ja torjunta edellyttää useiden eri viranomaisten yhteistoimintaa. Kaikilla viranomaisilla on vastuu omalla vastuualueellaan yhdenvertaisuuden toteutumisesta ja syrjinnän ehkäisemisestä. Valtioneuvoston ohjesäännön mukaan rasismien ehkäisy ja hyvien etnisten suhteiden edistäminen on työministeriön ja opetusministeriön tehtävänä yhteistyössä. Hallitus on hyväksynyt etnisen syrjinnän ja rasismien vastaisen toimintaohjelman Kohti etnistä yhdenvertaisuutta ja monimuotoisuutta. Ohjelman toimenpiteet ovat poikkihallinnollisia. Lisäksi ohjelman toteuttamisessa keskeisiä ovat työministeriön etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO), sosiaali- ja terveysministeriön romaniasiain neuvottelukunta (RONK) ja oikeusministeriön saamelaisasiain neuvottelukunta. Aluetason keskeiset viranomaiset ovat työvoima- ja elinkeinokeskukset (TE -keskukset) ja lääninhallitukset. Valtion ja kunnan välisessä työnjaossa kuntien tehtävänä on huolehtia kuntalaisten peruspalveluista. Ohjelman toimeenpanon seurannan koordinointi ja raportointi on työministeriön vastuulla.

Eräs keskeinen tekijä on uuden, työministeriön yhteyteen perustetun vähemmistövaltuutetun toimiston ja vähemmistövaltuutetun työn käynnistyminen ja yhteistyömuotojen luominen esimerkiksi vähemmistöasiain neuvottelukunnan kautta. Vähemmistövaltuutetun tehtäviin kuuluu mm. valvoa etniseen alkuperään kohdistuvan syrjintäkiellon noudattamista yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa, joilla on työsyryjinnän osalta toimivalta valvoa. Vähemmistövaltuutetun tulee myös pyrkiä edistämään hyviä etnisiä suhteita yhteiskunnassa sekä edistämään etnisiin vähemmistöihin kuuluvien ja ulkomaalaisten asemaa ja oikeuksia yhteiskunnassa. Myös romaniasiain neuvottelukunnan tehtävänä on valtioneuvoston päätöksen mukaisesti toimia kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamiseksi. Tämän neuvottelukunnan viime aikoina kansainvälisen kehityksen myötä varsin keskeiseksi nousseen tehtävän tulisi koordinoitua mielekkäällä tavalla niin työministeriön ja opetusministeriön yhteisvastuiseen tehtäväkenttään rasismien ehkäisemiseksi ja hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi kuin hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastaisen ohjelman toimeenpanoon ja työministeriöön perustetun vähemmistövaltuutetun toimistonkin tehtäväkokonaisuuteen.

Edistää romanin kielen ja kulttuurin vahvistumista

Romaniasiain neuvottelukunnan, romaniväestön koulutusyksikön ja kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen yhteydessä sijaitsevan romanikielen lautakunnankin yhteisenä tehtäväalueena voidaan nähdä romanikielen ja –kulttuurin edistäminen. Niin neuvottelukunnan kuin koulutusyksikönkin viime vuosien toimintasuunnitelmat ovat sisältäneet romaniväestön koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseen ja romanikielen ja –kulttuurin säilyttämiseen ja edistämiseen pyrkiviä toimia. Yhteistä on myös tavoite lisätä yleistä tietämystä romanikulttuurista ja pyrkiä muun muassa näin vahvistamaan yleistä suvaitsevaisuutta ja torjumaan rasismia ja syrjintää. Yhteistyötä tehdään mm. niin, että koulutusyksikön edustaja on romaniasiain neuvottelukunnassa ja neuvottelukunnan edustaja puolestaan romaniväestön koulutusyksikön johtoryhmässä asiantuntijajäsenenä.

Neuvottelukunta on tehnyt aloitteita vähemmistöjä koskevan lainsäädännön uudistusten yhteydessä romanikielen- ja kulttuurin turvaamisen tarpeesta. Neuvottelukunta on myös kiinnittänyt koulutusta koskevan lainsäädännön uudistamisen yhteydessä huomiota opettajien ja muilla palvelualueilla toimivien koulutussisältöjen uudistamiseen siten, että niihin lisätään vähemmistöjä koskevaa tietoutta samoin kuin oppimateriaaleihin. Neuvottelukuntaa on kuultu väestön asiantuntijaelimenä eduskunnassa mm. perustus-, koulu-, julkisten palvelujen tuottamista ja päivähoitoa ja esiopetusta koskeneiden lainsäädäntöuudistusten yhteydessä sekä kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen tehtäviä koskeneen asetuksen uudistamisen yhteydessä. Kaikissa edellä mainituissa on maininta romanikielen ja kulttuurin huomioon ottamisesta.

Romanikielen ja kulttuurin opetuksen edistäminen kouluissa on pääasiallisesti romaniväestön koulutusyksikön tehtävä. Romaniväestön koulutusyksikön toiminta koulutuksen kehittämisessä on suuntautunut romanilasten koulunkäynnin tukemiseen erilaisin käytännön toimenpitein, kuten romanikielen opettajien ja yhdyshenkilöiden koulutusta vahvistamalla, oppimateriaalin tuottamisella ja romaniväestön ammatillisen työllisyyskoulutuksen järjestämisellä yhteistyössä työvoimaviranomaisten ja ammattioppilaitosten/kurssikeskusten kanssa. Myös kotien ja kouluviranomaisten välisen yhteistyön kehittäminen on ollut koulutusyksikön käytännön tehtäväalueita.

Romanikielisen oppimateriaalin tuottamiseen osallistuminen romanikielen opettajien toimittamana on kuulunut yksikön tehtäviin. Koska romanikielen asema ja käyttö on hiljalleen vahvistunut, tulisi tulevaisuuden tavoitteena olla romaniväestön koulutusyksikön henkilöresurssien kohdalla romanikieltä taitavien työntekijöiden palkkaus, jotta lisääntyvää kielen käyttöön liittyvää asiantuntijatarvetta voidaan tyydyttää. Tällä hetkellä osa romanikieltä koskevista käytännön kyselyistä ja asiatekstien käännostarpeista ohjautuu neuvottelukuntaan tai romanikielen opettajille. Tämä voisi kuitenkin jatkossa olla koulutusyksikön tehtäviin kuuluva alue.

Työnjakoa voidaan luonnehtia siten, että neuvottelukunnan tehtävät painottuvat laajalaisemmin ja enemmän lainsäädännöllisiin kysymyksiin sekä kieleen ja kulttuuriin liittyvien aloitteiden ja esitysten tekemiseen. Koulutusyksikön tehtäväkenttä on selkeämmin toimeenpanoon painottuva. Erilaisia koulutukseen, kieleen ja kulttuuriin liittyviä lausuntoja, seminaareja tai koulutustilaisuuksia sekä myös oppimateriaalia on myös valmisteltu yhdessä.

Romanikielen lautakunnan tehtävänä on päättää romanikielen käyttöä koskevista yleisluonteisista suosituksista, jotka kohdistuvat kirjoitettuun kieleen ja puhuttuun yleiskieleen. Romanikielen lautakunnan yhteistyö neuvottelukunnan tai koulutusyksikön kanssa ei ole samalla tavalla kiinteää, vaan yhteydenpito tapahtuu tarvittaessa.

Romaniväestön koulutusyksikkö ja romanikielen lautakunta sekä romaniasiain neuvottelukunta voisivat muotoilla yhteisiä kannanottoja, jotka koskevat romanikielen lainsäädännöllistä asemaa ja käyttöä virallisella tasolla. Tämä edellyttää kuitenkin näiden romaniasioiden hoitoon asetettujen tahojen välistä säännöllistä yhteistoimintaa, joka olisi mahdollista toteuttaa esimerkiksi elvyttämällä neuvottelukunnassa 1990-luvun alussa toiminut kieli- ja kulttuurijaosto. Kielen opettamista, oppimateriaalituotantoa, koulutusta ja kulttuuritietoutta lisäävät asiat kuuluisivat kuten tähänkin asti pääasiallisesti koulutusyksikölle. Kielen huoltoa, tutkimusta ja julkista käyttöä koskevat suositukset kuuluisivat romanikielen lautakunnalle. Kielen asemaan liittyvien virallisten asiakirjatekstien tuottaminen romanikielellä voitaisiin sisällyttää esimerkiksi romaniväestön koulutusyksikön tehtäviin.

4.2. Kansainväliset romaniasiat ja niiden hoitaminen

Valtionhallinnossa kansainvälistä yhteistyötä koordinoi ulkoasianministeriö. Romaniasioissa kansainvälisen yhteistyön toimijatahoina ovat ulkoministeriön lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö, sen kansainvälisten asioiden toimisto ja ministeriön yhteydessä toimiva romaniasiain neuvottelukunta, työministeriö, opetusministeriö ja opetushallitus sekä siellä sijaitseva romaniväestön koulutusyksikkö, sisäministeriö ja ympäristöministeriö.

Kansainvälinen yhteistyö romaniasioissa on viime vuosina laajentunut ja lisääntynyt merkittävästi. Työryhmän toimeksiannon mukaan sen eräänä tehtävänä on arvioida lisääntyneitä kansainvälisiä tehtäviä neuvottelukunnan tarkoituksen ja roolin näkökulmasta.

Osallistua pohjoismaiseen ja muuhun kansainväliseen yhteistyöhön

Valtioneuvoston päätöksen mukaan romaniasiain neuvottelukunnan tehtävänä on osallistua pohjoismaiseen ja muuhun kansainväliseen yhteistyöhön romanien olosuhteiden parantamiseksi. Neuvottelukunnan kansainväliset tehtävät suuntautuvat nykyisin entistä enemmän pohjoismaisen yhteistyön lisäksi, joka neuvottelukunnan perustamisen aikoihin oli keskeisin yhteistyön taho, muun muassa Euroopan unionissa ja Euroopan neuvostossa tehtävään yhteistyöhön ja myös lähialueyhteistyöhön. Romaniasiain neuvottelukunnan kansainvälisten tehtävien lisääntymiseen on osaltaan vaikuttanut sekin, että Suomi on myös valtiona erilaisissa kansainvälisissä yhteyksissä korostanut romaniasioiden hoitoa ja tuonut esille suomalaisen romaniastian neuvottelukunnan eräänä onnistuneena ratkaisuna romanijärjestöjen ja viranomaistahojen yhteistyössä. Kansainvälisellä työllä on ollut tärkeä rooli romanikulttuuria koskevan tiedon levittäjänä myös kotimaassa.

Työryhmän näkemyksen mukaan tulevaisuudessa kansainvälisten tehtävien hoitaminen edellyttää työnjako- ja vastuukysymysten selkiinnyttämistä. Tähän on entistä paremmat mahdollisuudet myös uusien hallinnollisten rakenteiden myötä. Myös hallinnonalojen keskinäistä yhteistyötä tulisi parantaa kansainvälisten tehtävien hoidossa ja erilaisten lausuntojen antamista tulisi entistä paremmin koordinoita. Nyt neuvottelukunta saa lausuntopyyntöjä suoraan ulkoasiainministeriön lisäksi myös muilta ministeriöiltä ja pyyntö voi koskea samaa asiaa. Osa kansainvälisistä tehtävistä on myös sellaisia, joiden hoitamiseen romaniasiain neuvottelukunta osallistuu yhdessä järjestökentän kanssa.

Voidaan ennakoida, että tulevaisuudessa eurooppalaisten valtioiden yhteistyö sekä laajenee että syvenee. Syrjintään, ihmisoikeuksiin ja vähemmistöpolitiikkaan liittyvät kysymykset ovat eräs integroituvan Euroopan keskeisiä yhteisiä haasteita. Romanian aseman ja olosuhteiden parantaminen on itsestään selvästi osa näitä haasteita. Tästä näkökulmasta katsoen kansainväliset tehtävät tulevat tulevaisuudessakin kuulumaan mittavana osana neuvottelukunnan työkenttään.

Työryhmän näkemyksen mukaan neuvottelukunnan tehtävien painopisteen tulee kuitenkin myös jatkossa olla kansallisissa tehtävissä. Tässä alueellisten neuvottelukuntien aseman vahvistaminen ja neuvottelukuntien vakinaistaminen avaisi uusia toiminnallisia mahdollisuuksia ja toisi tarpeellisen lisäresurssin kansallisten romaniasiain hoitoon. Alueellisen toiminnan vakinaistaminen ja kehittäminen edellyttää, että romaniasiain neuvottelukuntaan saadaan tätä varten lisävakanssi.

5. Romaniasioiden hoidon hallinnollinen rakenne

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset syrjinnän kieltoineen ovat nostaneet myös kansalliset vähemmistökysymykset entistä enemmän näkyville. Näiden asioiden hoito etsii linjojaan niin Suomessa kuin muissakin maissa.

Työryhmän mielestä yhteistyötä ja työnjakoa romaniasioissa tulee valtion keskushallinnon tasolla jatkossakin syventää ja kehittää. Merkittävä parannus asioiden hoidossa on työministeriön yhteyteen perustettu vähemmistövaltuutetun toimisto. Keskeistä olisi myös se, että vähemmistövaltuutetun toiminnassa perinteisten vähemmistöryhmien kuten romanien asiat olisivat näkyvästi esillä. Romanit joutuvat myös Suomessa yhä kohtaamaan etnistä syrjintää.

Vähemmistövaltuutetun virkaa voidaan luonnehtia erityisasiamiehen viraksi, jonka tehtävänä on edistää lakien toteutumista tehtäväsektorillaan. Vähemmistövaltuutetulla on oma toimisto. Valtuutetun tueksi perustettavan neuvottelukunnan tärkeä tehtävä on toimia kansallisena yhteistyötahona yhdenvertaisen kohtelun edistämiseksi. Sen avulla rakennettaisiin tarpeellista yhteistyöverkkoa sekä kotimaisiin että kansainvälisiin toimijoihin. Tavoitteena on, että neuvottelukunnassa voitaisiin yhteistyössä linjata periaatteellisia kysymyksiä. Se voi myös tehdä aloitteita syrjintää koskevissa asioissa sekä toimia muutoinkin asenteiden muokkaajana sekä syrjintää koskevan tiedon levittäjänä. Hallintotyöryhmän näkemyksen mukaan sekä vähemmistövaltuutetun toimistossa että valtuutetun tueksi asetetussa neuvottelukunnassa tarvitaan romaniasantuntemusta. Parhaiten tämä varmistettaisiin sillä, että kummassakin on romanitaustainen henkilö. Ro-

maniasiaain neuvottelukunnan ja vähemmistövaltuutetun toimiston sekä neuvottelukunnan yhteen työskentely on välttämätöntä. Tätä yhteen työskentelyä tarvitaan sekä kansallisissa että myös kansainvälisissä asioissa. Voidaan olettaa, että vähemmistövaltuutetun työn päästessä käyntiin romaniasiaain neuvottelukunnan kansainväliset tehtävät ainakin osittain vähenevät.

Käytännössä romaniasioiden vastuut tällä hetkellä valtion keskushallinnon tasolla muotoutuvat siten, että sosiaali- ja terveysministeriöllä on erityisvastuu romanipolitiikan kokonaisuudesta, opetusministeriöllä vastaavasti romanikielen, -kulttuurin ja koulutuksen kokonaisuudesta ja työministeriöllä syrjintä- ja työllisyysasioista. Lisäksi opetusministeriölle ja työministeriölle on määritelty edellä mainittu yhteistyövastuu. Selkeimmin kyseiset erityisvastuualueet erillisenä (hallinnollisena) työkokonaisuutena ministeriötasolla näyttäisi organisoidun työministeriössä. Tämä johtuu pitkälti siitä, että hallituksen etnisen syrjinnän ja rasmin vastaisen toimintaohjelman koordinaatiovastuu on kyseisellä ministeriöllä. Toisena tekijänä on uuden itsenäisen vähemmistövaltuutetun viran perustaminen. Sosiaali- ja terveysministeriössä ja opetusministeriössä ministeriön tasolla kyseiset vastuualueet hoidetaan osana muita tehtäväkokonaisuuksia.

Pääministeri Paavo Lipposen I hallituksen hallitusohjelmaan sisältyi yhtenä tavoitteena tehtävien edellyttämä, selväpiirteinen ja alueiden omaleimaisuuden huomioon ottava aluehallinto. Tämän tavoitteen toteuttamista valmistelemaan asetettiin syksyllä 1995 Aluehallinto 2000 –hanke, jonka ehdotusten pohjalta laadittiin eduskunnalle vuonna 1996 annettu hallituksen esitys valtion aluehallintoa koskevaksi lainsäädännöksi. Esitykseen sisältyneet lääninhallituslaki ja laki työvoima- ja elinkeinokeskuksista tulivat voimaan 1.9.1997. Lääninhallitusten toiminnan kehittämistavoitteena oli vahvistaa niitä valtion alueellisina yleis- ja erityishallintoviranomaisina. Lääninhallitusten erityisenä vahvuutena on monialainen asiantuntijuus mm. siksi, että ne hoitavat seitsemän eri hallinnonalan alueellisia tehtäviä. Tavoitteena oli myös antaa lääninhallituksille uusia toimintamahdollisuuksia ja joustoa toimintaansa. Työvoima- ja elinkeinokeskukset (TE-keskukset) perustettiin elinkeinon alueellista edistämistä ja työvoima-asioiden alueellista hoitamista varten. Nyt myös niistä ollaan kehittämässä monialaisia, oman maantieteellisen alueensa palvelukeskuksia. Toimintaa on tarkoitus kehittää mm. etniseen tasa-arvoon liittyvässä osaamisessa. Sisäministeriö tulee syksyyn 2001 mennessä laatimaan kokonaisarvion aluehallinnon tilasta uudistustarpeiden tunnistamiseksi ja täsmentämiseksi. Tässä arvioinnissa painotetaan seuraavia tekijöitä: koordinointi- ja yhteistyönäkökulma, ohjauksen toimivuuden näkökulma, kansanvaltaisuuden näkökulma ja toimintakyvyn ja johtajuuden näkökulma.

Valtionhallinnossa on siis parhaillaan käynnissä monella eri taholla aluehallinnon vahvistamista ja alueellisten yhteistyötahojen työmallien etsintää ja kehittämistä. Kysymys on myös hallintokulttuurin muutoksesta, jossa sektorikohtaisten työtapojen sijaan rakennetaan maantieteellisten aluerajojen ja alueen asukkaiden tarpeiden näkökulmasta yhtä sektoria laaja-alaisempia yhteistyömalleja. Aluehallinnon tasoisella hallinnollisella romaniasioiden hoidon organisoimisella on hyvät edellytykset edistää romaniväestön aseman parantumista, sillä aluetasolta löytyvät kaikki keskeiset viranomaistoimijat ja toisaalta toimitaan lähempänä kuntakenttää ja romaniväestöä itseään. Näin aluetason neuvottelukunnilla olisi myös hyvät mahdollisuudet romaniväestön oman osallistumisen tukemiseen esimerkiksi yhdyshenkilötoimintaa kehittämällä. Samalla nykyisin pääkaupunkiseutuun keskittyvää romaniväestön osallistumismahdollisuutta laaja-alaisesti ja ulotettaisiin koskemaan koko maata.

Romanien osallistumis- ja vaikutuskanavien luomisella edistetään parhaiten suvaitsevaisuuden kehittymistä, syrjäytymisen ehkäisyä, kielen ja kulttuurin ylläpitoa ja kehittämistä sekä koulutuksen ja työllistymisen mahdollisuuksia. Työryhmän näkemyksen mukaan kiireellisintä hallinnollista organisoimista edellyttäisikin alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien asettaminen vakinaisina. Myös romaniyhdyshenkilöiden toiminnalle tulee luoda nykyistä pysyvämpi pohja. Työryhmän käsityksen mukaan pysyvien alueellisten neuvottelukuntien kautta edistettäisiin myös kuntien romaniyhdyshenkilötoiminnan kehittymistä.

6. Hallinnollinen sijoittuminen ja vaihtoehtoiset mallit

6.1. Sijoittuminen valtionhallinnossa ja neuvottelukunnan juridinen perusta

Sosiaali- ja terveysministeriöstä tuli aikoinaan romaniasioiden hallinnollinen sijoituspaikka lähinnä etnisen vähemmistön sosiaalisiin asioihin liittyvien ongelmien vuoksi. Näissä asioissa on menty eteenpäin ja painopistealueet ovat muuttuneet. Kunnissa romaniväestöä koskevat asiat ovat kuitenkin yhä keskittyneet monipuolisesti sosiaali- ja terveyssektorille. Tällä hetkellä kunnissa painottuvat sosiaalitoimen työkenttään kuuluvat asiat.

Tänä päivänä painopistealueina romaniasioissa voidaan kuitenkin pitää osin myös kulttuuriin ja sivistykseen painottuvia asioita. Näiden asioiden koordinointi ja niistä huolehtiminen kuuluvat pääosin opetusministeriön hallinnonalalle, jolla on parhaat edellytykset vaikuttaa niihin muun muassa opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikön toiminnan kautta.

Sosiaaliset kysymykset ovat paljolti sidoksissa koulutukseen ja työhön, jotka nekin kulkevat käsi kädessä. Koulutus ja työ ovat keinoja parantaa sosiaalista asemaa. Koulutuksessa on juuri nyt panostettava ensisijaisesti peruskoulutuksen järjestämiseen, mutta myös päivähoitoon ja esiopetukseen. Romaniväestön nykyiset tarpeet painottuvat pitkälti työllisyyteen liittyviin kysymyksiin ja sitä kautta taloudellissosiaalisiin kysymyksiin. Tämä puoltaisi neuvottelukunnan sijoittumista työministeriön yhteyteen.

Työryhmän lähtökohtana romaniasiain neuvottelukunnan hallinnolliseen sijoittumiseen on ollut selvitysmiesten raportissaan esille ottamat näkökulmat ja ehdotukset, joita jatkoselvittämään asetettiin tämä työryhmä.

Romaniasiain neuvottelukunta ei ole päätöksiä tekevä elin, vaan lausuntoja antava ja ehdotuksia valmisteleva asiantuntijaelin. Jokaisen hallinnonalan tulee kantaa oma vastuunsa ja resursoida romani- ja muiden etnisten vähemmistöjen asioiden hoitoon ja palveluihin sekä olla osaltaan valmis kehittämään niitä. Kaikkia etnisiä vähemmistöjä koskevia asioita ei ole mahdollista ilman kattavaa selvitystä keskittää yhteen ministeriöön.

6.1.1. *Neuvottelukunta sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä*

Sosiaali- ja terveysministeriön työkenttään voidaan luontevasti sijoittaa huolenpito sellaisista tehtäväkokonaisuuksista ja toimenpiteistä, joilla pyritään yhteiskunnallisen syrjäytymisen ennalta ehkäisemiseen ja toisaalta osallistumismahdollisuuksien lisäämiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön roolina on tällöin toimia sosiaalisen hyvinvoinnin asiantuntijana ja erilaisin yhteistyökuvioin pyrkiä vaikuttamaan kokonaisvaltaisesti yhteiskunnalliseen suunnitteluun ja päätöksentekoon.

Sosiaali- ja terveysministeriöllä on romanien syrjäytymiskysymyksissä valtakunnallisesti merkittäviä tehtäviä mm. sosiaalityön, kuntoutuksen ja toimeentulotuen osalta. Romaniasiain neuvottelukunnan sijainti sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä monen vuoden ajan on myös osaltaan kerryttänyt kokemusta ja osaamista romaniväestön elinoloista ja heitä koskevien asioiden hoidosta.

Sosiaali- ja terveysministeriö on romaniasiain neuvottelukunnan kotipaikkana vakiinnuttanut asemansa myös hallinnollisen yhteistyön näkökulmasta. Vaikka sosiaalisten kysymysten painoarvo neuvottelukunnan työssä on muuttunut, ovat toimeentuloon, kunnallisiin sosiaali- ja terveystalouteihin, vanhus- ja päivähoitopalveluihin sekä syrjäytymiseen liittyvät kysymykset edelleen ajankohtaisia. Esimerkiksi toimeentulo ja asuminen ovat perusturvan osana nivoutuneet yhteen ja siten tärkeitä keskimäärin alhaisempaan tuloluokkaan kuuluvalle romaniväestölle.

Sosiaali- ja terveysministeriöön sijoittuvassa mallissa romaniasiain valtakunnallinen neuvottelukunta säilyisi sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Tämän lisäksi lääninhallitukseen perustettaisiin alueelliset romaniasiain neuvottelukunnat, joiden toimikausi olisi sama kuin valtakunnallisen neuvottelukunnan. Mallissa alueellinen toiminta olisi soveltuvin osin sama kuin valtakunnallisen neuvottelukunnan. Alueellisten neuvottelukuntien tehtävänä olisi toimia romanien ja viranomaisten yhteistyöelimenä romanien tasavertaisten yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien sekä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten elinolosuhteiden edistämiseksi, käynnistää alueellisia ja muita kehittämishankkeita romaniväestön aseman parantamiseksi sekä tukea kuntien romaniryhdyshenkilötoimintaa ja –verkostojen kehittämistä.

6.1.2. *Neuvottelukunta opetusministeriön yhteydessä*

Romaniväestön koulutustason nostaminen on yksi merkittävimmistä keinoista estää syrjäytymistä tulevaisuudessa. Koulutustason nostaminen myös edistää työllistymistä ja parantaa romaniväestön mahdollisuuksia osallistua itseään koskevaan päätöksen tekoon yhteiskunnassa. Opetushallituksen alaisen romaniväestön koulutusyksikön tehtäviin kuuluvat jo tällä hetkellä romaniväestön koulutukseen ja koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseen liittyvät tehtävät. Myös romanikielen ja -kulttuurin edistäminen sekä valistus- ja tiedotustoiminta ovat koulutusyksikön tehtäviä.

Romaniasiain neuvottelukunta on lausunnoissaan ja aloitteissaan koko 90-luvun kiinnittänyt aktiivisesti huomiota romaniväestön kielen, kulttuurin ja koulutuksen kehittämiseen sekä tukenut romaniväestön osallistumista yhteiskuntaan ja romaniväestöä koskevaan päätöksentekoon hallinnon eri tasoilla. Muun muassa tämän tehtäväkentän sel-

keä painottuminen tulevaisuudessa puoltaisi siirtoa opetusministeriön yhteyteen. Lisäksi siirto opetusministeriön yhteyteen toisi paitsi opetushallituksen alaisen romaniväestön koulutusyksikön työkentän niin myös kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen romanikielen lautakunnan työkentän samaan hallinnonalaan kuuluvina lähemmäksi neuvottelukuntaa ja loisi yhteistyölle uusia puitteita.

Opetusministeriön hallinnonalalla romaniasiat keskittyvät kulttuuriin ja kieleen sekä koulutukseen, joiden hoitoon hallinnonalalla on jo omat elimensä. Työryhmä katsoo, että neuvottelukunnan ja opetushallituksen koulutusyksikön yhteistyökenttää romanikielen ja kulttuurien alueella hyödyntäisi, jos koulutusyksikön tehtäväkuvaan sisällytettäisiin aiempaa selkeämmin vastuu romanikielen ja kulttuurin erityisasiantuntemuksesta. Lisäksi esimerkiksi oppimateriaalituotantoon liittyvissä kysymyksissä romanikielen lautakunnan ja romaniväestön koulutusyksikön yhteistyötä tulisi tiivistää ja kehittää.

Hyvien etnisten suhteiden edistäminen ja rasismien ehkäiseminen on valtioneuvoston ohjesäännöllä osoitettu opetusministeriön ja työministeriön yhteiseksi työalueeksi. Myös tällä voidaan katsoa olevan merkitystä siinä mielessä, että romaniväestön kannalta tämän hetkiset haasteet painottuvat juuri koulutukseen ja työllisyyteen.

Opetusministeriöön sijoittuvassa mallissa valtakunnallinen romaniasiain neuvottelukunta sijoittuisi opetusministeriön yhteyteen. Samoin kuin sosiaali- ja terveysministeriöön sijoittuvassa mallissa myös tässä perustettaisiin lääninhallituksiin alueelliset neuvottelukunnat, joiden toimikausi olisi sama kuin valtakunnallisen neuvottelukunnan.

Opetusministeriö ei ole kuitenkaan lausunnossaan Romanipolitiikan selvitysmiesten selvityksestä "Romanipolitiikan strategiat" kannattanut neuvottelukunnan siirtymistä opetusministeriön hallinnonalan yhteyteen. Tämä kanta ei ole tämän työryhmän työskentelyssä muuttunut. Romaniasioiden hallintotyöryhmä katsoo, ettei tämä siirtoratkaisu näin ollen ole tarkoituksenmukainen.

6.1.3. Neuvottelukunta työministeriön yhteydessä

Romaniväestön yleisen koulutustason nostamisen ohella tulevaisuuden painopisteenä on ammatilliseen aikuiskoulutukseen panostaminen. Tätä kautta voidaan vaikuttaa romaniväestön aiempaa parempaan työllistymiseen. Kuten aiemmin on jo mainittu valtioneuvoston ohjesäännön mukaan rasismien ehkäisy ja hyvien etnisten suhteiden edistäminen on osoitettu työministeriön tehtäväksi yhdessä opetusministeriön kanssa. Tämä toimintaohjelma on hyvin keskeinen työväline myös romaniväestön kannalta muun muassa pyrittäessä aiempaa parempaan työllistymiseen ja työhönottotilanteissa edelleen esiintyvän työsyrrjinnän poistamiseen. Romaniväestön kohdalla haasteet painottuvat keskeisemmin paitsi työllisyyden niin myös koulutuksen edistämiseen.

Neuvottelukunnan siirtymistä työministeriön yhteyteen puoltaisi se, että syrjintään ja työllisyysasioiden hoitoon liittyvät kysymykset käsitellään työministeriössä. Siirtyminen mahdollistaisi nykyistä tiiviimmän yhteistyön sekä työministeriön että siellä sijaitsevan vähemmistövaltuutetun toimiston kanssa. Samoin työvoimakoulutuksen näkökulma puoltaisivat siirtoa työministeriöön. Työministeriöön perustetun vähemmistövaltuutetun tehtävät ovat entistä ulkomaalaisvaltuutetun toimenkuvaa laajemmat. Tehtä-

vä on resursoitu siten, että valtuutetulla on työministeriön yhteydessä oma toimisto ja hänen avukseen asetetaan lisäksi vähemmistöasiain neuvottelukunta. Tämän lisäksi työministeriön yhteydessä toimii ennestään etnisten suhteiden neuvottelukunta. Työministeriössä hoidetaan myös sinne sosiaali- ja terveysministeriöstä aikanaan siirretyt siirtolaisuus- ja pakolaisasiat.

Työministeriö on suhtautunut varauksella mutta periaatteessa myönteisesti romaniasia-ain neuvottelukunnan siirtymiseen hallinnonalansa yhteyteen. Työryhmän käsityksen mukaan se, että romaniasioden koordinoitavastuun osoittaminen samalle hallinnonalalle, missä myös muita etnisiin suhteisiin ja vähemmistöihin liittyviä kysymyksiä koordinoidaan, vahvistaisi hyvien etnisten suhteiden edistämistä ja syrjinnän ehkäisemistä romaniväestön kohdalla. Tähän asti romaniväestö ja -järjestöt ovat kuitenkin olleet kriittisiä neuvottelukunnan siirtoon työministeriön yhteyteen. Suhtautumisen taustalla on ollut pelko kansallisen romanivähemmistön jäämisestä maahanmuuttajien ja muualta tulevien etnisten ryhmien varjoon sekä leimautuminen maahanmuuttajiksi ennemminkin kuin suomalaisiksi.

Mallissa niin kuin muissakin malleissa, valtakunnallinen romaniasia-ain neuvottelukunta samoin neuvottelukunnan pääsihteerin vakanssi ja muut neuvottelukunnan vakanssit sijoitettaisiin työministeriön yhteyteen. Hallinnollisen sijainnin valinnassa ministeriön sisällä tulisi kiinnittää erityistä huomiota, koska Suomen romaniväestö ei pidä hyvänä leimautumista maahanmuuttajiin. Sijoituksella olisi merkitystä romaniasioden profiloitumisessa koko maassa ja myös neuvottelukunnan statuksen kannalta. Tässä tilanteessa sijoitusratkaisumallia voitaisiin hakea esimerkiksi siitä miten tasa-arvoasioiden hallintoa on sosiaali- ja terveysministeriössä vastikään uudistettu.

Työministeriöön siirtyessään neuvottelukunta kiinnittyisi toiminnallisesti nykyistä voimakkaammin syrjintäasioiden kokonaisuuteen ja työllistymiseen liittyviin kysymyksiin. Mallissa romaniasia-ain neuvottelukunta voisi toimia osaltaan paremmin myös vähemmistövaltuutetun tukena. Romaniasia-ain neuvottelukunnan tehtäväkenttä pysyisi kuitenkin edelleen samana.

Myös tässä mallissa alueelliset neuvottelukunnat perustettaisiin lääninhallituksiin. Alueellisten neuvottelukuntien tehtävät ja asema olisivat samat kuin sosiaali- ja terveysministeriöön sijoittuvassa mallissa. Työministeriön asema suhteessa lääninhallitusten yhteydessä toimiviin neuvottelukuntiin poikkeaisi kuitenkin sosiaali- ja terveysministeriön asemasta, koska lääninhallitukset eivät ole työministeriön alueviranomaisia. Malli mahdollistaisi kuitenkin uudenlaisen avauksen myös lääninhallitusten ja TE -keskusten yhteistyössä, johon tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Valtakunnallisen neuvottelukunnan tehtävissä painottuisivat yleisemmät romanipolitiikkaan ja romaniasioden hoitoon liittyvät tehtävät ja myös kansainvälinen tehtäväkenttä. Nykyisen romaniasia-ain neuvottelukunnan kansainväliset tehtävät ovat erityisesti viimeaikoina painottuneet vähemmistöpolitiikkaan ja ihmisoikeuskysymyksiin. Näissä asioissa saataisiin työministeriöön liittäessä synergiaetua.

Työministeriö on lausunnossaan Romanipolitiikan selvitysmiesten selvityksestä "Romanipolitiikan strategiat" todennut, että kysymys romaniasia-ain neuvottelukunnan hallinnollisesta sijoittumisesta voidaan ratkaista vasta, kun kysymys syrjintävaltuutetusta (vähemmistövaltuutettu) on ratkaistu. Vähemmistövaltuutettua koskeva hallituksen esitys on hyväksytty eduskunnassa loppukeväällä 2001. Lausunnossaan työministeriö ei

tuolloin myöskään puoltanut romaniasiain neuvottelukunnan siirtoa opetusministeriön hallinnonalalle.

6.1.4. Neuvottelukunnan juridinen perusta

Valtion hallinnossa on lukuisia erilaisia neuvottelukuntia ja toimikuntia. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä niitä on kaikkiaan 52. Näiden toimielimien tehtävistä riippuen niiden säädöspohja on hyvinkin erilainen. Yleisimmin säädöspohjana on asetus tai valtioneuvoston päätös (nykyisin valtioneuvoston asetus), harvemmin laki. Yhteistä käytäntöä ei ole.

Selvitysmiehet esittivät, että romaniasiain neuvottelukunnasta säädettäisiin lailla. Toisin kuin selvitysmiehet olettivat, uusi perustuslaki ei edellytä säädöstason nostamista. Työryhmän näkemyksen mukaan neuvottelukunnan säädöstasona on perusteltua säilyttää valtioneuvoston asetuksen taso.

Työryhmän näkemyksen mukaan nykyinen valtioneuvoston päätös on edelleen ajan tasalla oleva ja kattava. Muutostarpeet ovat sinällensä pieniä ja lähinnä teknisiä. Alueellisia neuvottelukuntia koskevat säännökset on kuitenkin perusteltua sisällyttää asetukseen.

6.2. Alueelliset neuvottelukunnat

Valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan sijoittuminen opetusministeriön tai kuten nytkin sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen toisi luonnollisena aluehallintoratkaisuna sijoituspaikaksi lääninhallitukset, joihin sijoittuu omina osastoinaan molempien hallinnonalojen alueviranomaistehtäviä sekä niiden substanssi- ja tulosohjausministeriöiden taholta. Lääninhallitusratkaisua puoltaisivat myös muut sen yhteydessä toimivat eri hallinnonalojen edustukset ja lääninhallituksen alueellisen yleishallintoviranomaisen koordinoiva ja peruspalveluja arvioiva rooli. Tässä mielessä alueellinen neuvottelukunta voisi sijoittua lääninhallitukseen, vaikka valtakunnallinen neuvottelukunta olisi sijoitettuna työministeriöönkin.

Nykyisin alueellisen romaniasiain neuvottelukunnan on asettanut maaherra sosiaali- ja terveysosaston esittelystä ja siihen on kuulunut romaniväestöä edustavien henkilöiden lisäksi valtion aluehallintoviranomaisten, kuntien ja järjestöjen edustajia. Neuvottelukuntaa nimettäessä on otettu huomioon tasa-arvolainsäädäntö ja alueen maantieteellinen edustavuus. Menettely on ollut muuten harkinnanvaraista.

Nykyisten alueellisten neuvottelukuntien tehtäviä tarkasteltaessa voidaan yleisesti todeta, että ne toimivat romaniväestön ja viranomaisten välisenä yhteistyöelimenä sekä käynnistävät alueellisia ja muita kehittämishankkeita romaniväestön aseman parantamiseksi. Tehtävät liittyvät tasa-arvon ja suvaitsevaisuuden edistämiseen, kielen, kulttuurin ja koulutuksen tukemiseen, syrjäytymisen ehkäisyyn ja työllistymisen tukemiseen. Tavoitteena on antaa alueen kunnille neuvonta-, ohjaus- ja asiantuntijapalveluja vähemmistöpoliittisissa kysymyksissä. Yhteydet kuntien romaniyhdyshenkilöihin ja tämän

romanien kulttuuritulkiverkoston kehittäminen nähdään tärkeänä. Yhteydenpitoa on romaniasiain valtakunnallisen neuvottelukunnan lisäksi eri tavoin ainakin seuraaviin tahoihin: opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikkö, TE –keskukset, poliisihallinto, kunnat (asuminen, opetustoimi, sosiaalihuolto ja terveydenhuolto), romanijärjestöt ja romaniyhdyshenkilöt.

Työministeriön aluehallinto-organisaation muodostavat TE –keskukset, joita on yhteensä 24. Hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastaisen toimintaohjelman aluetason toimenpiteet kohdistuvat keskeisesti TE –keskusten toiminnan kehittämiseen. Tavoitteena on kehittää niistä etniseen tasa-arvoon liittyvän osaamisen, neuvonnan ja konsultaation palvelukeskuksia. Jo nyt TE –keskukset toimivat yhteistyössä alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien kanssa. Muun muassa Romako –projektin tiimoilta yhteistyötä on ollut myös opetushallituksen romaniväestön koulutusyksikön kanssa. Valtakunnallisen neuvottelukunnan sijoituessa työministeriön yhteyteen edellyttäisi, että työministeriö tulisi yhdeksi uudeksi lääninhallitusten ohjaajaksi. Tämä edellyttäisi mahdollisesti kannanottoa siihen, vaatiiko sijoitus ko. ministeriöön jonkin säädöksen täydennyksen siltä osin, että keskushallinnosta olisi romaniasioiden hoitoa koskeva tulosohjaussuhde lääninhallituksiin. Lääninhallitusasetuksen 120/1997 mukaisesti lääninhallitus hoitaa eri ministeriöiden hallinnonaloille kuuluvia tehtäviä sen mukaan kuin erikseen säädetään. Tässä aluehallintomallissa lääninhallitusten ja TE –keskusten välinen yhteistyö romaniasioissa voisi käytännössä muotoutua luontevalla tavalla ja tiivisyessään osaltaan edistää hallituksen etnisen syrjinnän ja rasismien vastaisessa toimintaohjelmassa TE –keskuksille määritettyä kehittämissuuntaa.

Alueellisten neuvottelukuntien toiminnan rahoitus on kuitenkin kaikissa vaihtoehtomalleissa ratkaistava. Aluksi ratkaisumallina voisi olla eri ministeriöiden mahdollisuudesta myöntää hakemuksesta toimintabudjetistaan määrärahoja alueellisten neuvottelukuntien toimintaan. Yhtenä mahdollisuutena voisi olla valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan määrärahan lisäys sijoitusministeriöön sillä perusteella, että sen kautta kanavoitaisiin rahat alueellisten romaniasioiden neuvottelukuntien toimintaan.

Pidemmällä aikavälillä alueellisten neuvottelukuntien toiminnan vakiinnuttua rahoituksen tulisi tapahtua normaaleja rahoituskanavia käyttäen sisäasiainministeriön budjetin kautta.

Alueellisissa neuvottelukunnissa tulisi olla myös kuntien edustus.

6.3. Yhteys valtakunnalliseen romaniasiain neuvottelukuntaan

Valtakunnallisen ja alueellisten neuvottelukuntien väliset yhteydet tulisi työryhmän mielestä jatkossakin säilyttää joustavina. Tämä merkitsisi sitä, että säädöksin ei muodostettaisi alisteista hallinnollista yhteyttä valtakunnallisen ja alueellisten neuvottelukuntien välille. Säädöksissä tulisi kuitenkin mainita alueviranomaisen, jonka yhteydessä alueen romaniväestön yhteiskunnallisen, koulutuksellisen ja kulttuurisen aseman seuraamiseksi ja kehittämiseksi asetettu alueellinen romaniasiain neuvottelukunta toimisi.

Alueellisilla neuvottelukunnilla tulisi myös olla oikeus tehdä ehdotuksensa yhdestä tai useammasta henkilöjäsenestä valtakunnalliseen neuvottelukuntaan.

6.4. Paikallistaso

Romaniväestön suuruudeksi on maassamme arvioitu noin 10 000 henkilöä. Heitä asuu koko maan alueella. Vain muutamassa maamme kunnassa romaniväestön osuuden voidaan olettaa nousevan yhteen prosenttiin kunnan väestöstä. Lukumääräisesti tarkastellen heidän määränsä jää kuntakohtaisesti varsin pieneksi. Romaniasiain neuvottelukuntatyypin toiminnan ulottaminen kuntatasolle ei työryhmän näkemyksen mukaan tämän vuoksi vaikuta perustellulta.

Suurimmissa romaniväestön keskittymiskunnissa olisi sen sijaan perusteltua saada aikaan yhdyshenkilötoimintaa paikallisväestön tueksi. Tällaisten kuntien tulisi omilla suunnitelmissaan ottaa nämä näkökohdat huomioon osana tavanomaista toiminnan järjestämistä joko omana toimintanaan tai ostopalveluina asiantuntemusta omaavilta tahoilta.

Romaniväestön kannalta parhaaseen toimintamalliin päästäisiin, jos romanien kuntien viranomaisia tukeva yhdyshenkilötoiminta yhdistettäisiin osaksi alueellisia neuvottelukuntia. Yhdyshenkilötoiminnan järjestäminen alueellisten neuvottelukuntien kautta voisi olla myös kulttuuriperinteen kannalta perusteltavissa. Nykyisessä sosiaali- ja terveysministeriön 'hallintomallissa' alueelliset neuvottelukunnat kokevat tarpeelliseksi panna yhdyshenkilöverkostojen kehittämiseen ja toiminnan kytkemiseen neuvottelukuntatyöhön, mutta resurssien puutteessa tähän on koettu olevan riittämättömästi mahdollisuuksia.

Romaniyhdyshenkilötoiminta olisi myös valtakunnallisen neuvottelukunnan sijoituessa työministeriöön ja alueellisten neuvottelukuntien lääninhallitusten yhteyteen kytkettävissä alueellisten neuvottelukuntien toimintaan. Tämä ratkaisu toisi myös kuntien työvoimatoimistot lähemmäksi romaniyhdyshenkilöiden työkenttää. Etnisen syrjinnän ja rasmin vastainen toimintaohjelma sisältää myös paikallistasoisen toimenpiteitä ja tavoitteita.

IV. TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

Romaniasioiden hallinnollinen järjestäminen voidaan hallinnollisena, rakenteellisena ja toiminnallisena ratkaisuna periaatteessa järjestää yhtä hyvin niin sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön kuin työministeriön hallinnonalojen kautta. Opetusministeriön hallinnonala vaihtoehtona ei hallintotyöryhmän mielestä tule kysymykseen, koska opetusministeriö ei työryhmän työskentelyn aikana ole muuttanut kantaansa romaniasiain neuvottelukunnan siirtymisessä opetusministeriön yhteyteen, vaan pitää toisenlaista ratkaisua romaniväestön kehityksen kannalta parempana. Tämän vuoksi tarkasteltaviksi vaihtoehtoisiksi jäävät sosiaali- ja terveysministeriön ja työministeriön hallinnonalat. Molempien hallinnonalojen kautta voidaan turvata romaniasiain neuvottelukunnan asema asiantuntija- ja yhteistyöelimenä vastuualueenaan romaniasioiden kokonaisuus. Työministeriön hallinnonala puoltaa paitsi työllisyyteen liittyvät seikat myös erityisesti syrjinnänvastaisen toimintaohjelman ohjaus työministeriöstä käsin. Romaniasiain neuvottelukunnan kansainvälisten asioiden painopiste on ihmisoikeuksiin ja syrjintäkysymyksiin liittyvissä asioissa. Tältä osin yhteistyöstä saataisiin synergiaetua. Myös kansallisten romaniasioiden hoitoon on luotavissa koko maan kattava alueellisen tason toimintamalli. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä neuvottelukunnan toiminta jatkuisi nykyiseltä pohjalta.

Työryhmän näkemyksen mukaan romaniväestön asemassa on viime vuosien aikana tapahtunut paljon myönteistä kehitystä niin kansallisesti kuin toisaalta kansainvälisestikin. Tästä johtuen voidaan sanoa, että romaniasioissa ollaan uudessa tilanteessa jopa verrattuna selvitysmiestenkin työskentelyn aikaiseen vaiheeseen. Heidän raportistaan käy ilmi, että romaniväestön asioiden hoidossa etsitään selkeästi uutta näkökulmaa. Raportissa korostuu romaniväestön oman osallistumisen ja kulttuurin merkitys. Ne nähdään yhteiskunnallisena voimavarana, joilla on arvostuksensa ja oikeutuksensa. Viime vuosina syrjintä- ja työllisyyskysymykset ovat nousseet näkyvästi esille koulutusasioiden rinnalla. Työryhmä katsoo, että romaniasioissa tarvitaan uutta avautusta, jolla edistetään romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien kehittymistä. Samalla luodaan kokonaisvaltainen romaniasioiden hoidon verkosto osaksi romaniasioiden hallintoa Suomessa. Muutos tarjoaa hyvän mahdollisuuden neuvottelukunnan työn kehittämiseksi. Työryhmä haluaa nostaa romaniväestön aseman kehittämisen kannalta esiin seuraavat kolme uuden avauksen elementtiä: kansallisen ja kulttuurisen vähemmistön perusoikeuksien näkökulma (*vähemmistövaltuutettu*), yhteiskunnallisen osallistumisen ja yhteistyön näkökulma (*alueellinen toiminta*) ja oman kulttuuri-identiteetin vahvistamisen ja vaikuttamisen näkökulma (*valtakunnallinen kattojärjestö*).

Työryhmä toteaa lisäksi, että romaniasiain neuvottelukunnan toiminnassa on näkyvissä sen roolin ajoittainen painottuminen romanijärjestöjen tehtäväkentälle kuuluviin asioihin. Tämä on ymmärrettävää ja luonnollista useammastakin syystä, esimerkiksi järjestöjen resurssit ovat niukat. On kuitenkin muistettava, että neuvottelukunta ei ole järjestö vaan viranomais- ja järjestötahon yhteinen asiantuntijaelin. Työryhmän käsityksen mukaan kansainvälisen romanijärjestöjen yhteistyön tulisi tapahtua järjestöjen kautta. Paitsi kansallisella niin myös kansainvälisellä tasolla näyttäisi olevan tehtäviä, jotka selkeämmin kuuluisivat järjestötahon hoitoon.

Myös romaniasiain neuvottelukunnan ja romaniväestön koulutusyksikön tehtäväkentässä on sellaisia tehtäviä, joissa työnjako ja yhteistyökuvioiden selkiinntäminen ja niistä

sopiminen on tarpeen. Lisäksi yhteistyötä tulisi lisätä romanikielen lautakunnan ja koulutusyksikön välillä.

1. Romaniasioiden hoidon hallinnollinen rakenne

Työryhmä ehdottaa uudeksi romaniasioiden hoidon hallinnolliseksi rakenteeksi sellaisen ratkaisun aikaan saamista, jossa valtion keskushallinnon, aluehallinnon ja paikallishallinnon taso muodostuvat selkeäksi toiminnalliseksi kokonaisuudeksi. Tämä edellyttää muun muassa, että valtakunnallista romaniasiaain neuvottelukuntaa koskevassa asetuksessa olisivat myös säännökset alueellisista neuvottelukunnista. Paikallistasolla tapahtuvasta toiminnasta työryhmä ei katso tarpeelliseksi säätää asetuksessa, vaan toiminta hakisi muotonsa paikallisista ja seudullisista tarpeista lähtien yhteistyössä alueellisten neuvottelukuntien kanssa. Valtakunnallisen romaniasiaain neuvottelukunnan lisäksi ehdotetaan, että valtioneuvoston asetuksessa säädettäisiin alueellisista romaniasiaain neuvottelukunnista.

2. Hallinnollinen sijoittuminen

Työryhmä esittää, että valtakunnallinen romaniasiaain neuvottelukunta toimisi tässä vaiheessa edelleen sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Vähemmistövaltuutetun toiminnan vakiinnuttua asiaa tulisi kuitenkin tarkastella uudelleen muun muassa mahdollisten toiminnallisten synergiaetujen kannalta. Työryhmä esittää, että ehdotettu uudelleentarkastelu voisi tapahtua valtakunnallisen romaniasiaain neuvottelukunnan aloitteesta.

Alueelliset romaniasiaain neuvottelukunnat työryhmä esittää vakinaistettaviksi ja perustettaviksi lääninhallitusten yhteyteen.

2.1. Neuvottelukuntien tehtävät ja kokoonpano

Työryhmä esittää, että valtakunnallisen romaniasiaain neuvottelukunnan tehtävät säilyisivät pääpiirteissään nykyisinä. Neuvottelukunnista työryhmä esittää muilta osin seuraavaa:

- Valtakunnallisessa romaniasiaain neuvottelukunnassa olisi puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja sekä enintään 16 muuta jäsentä, joista vähintään puolet edustaa romaniväestöä. Puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja esitetään valittavaksi romaniväestöstä. Muut jäsenet edustaisivat ainakin työministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön ja ympäristöministeriön hallinnonaloja. Yksi jäsen voitaisiin nimetä Suomen Kuntaliiton ja yksi opetushallituksen esityksestä. Lääninhallituksiin perustettavilla alueellisilla romaniasiaain neuvottelukunnilla olisi kullakin oikeus nimetä yksi jäsen valtakunnalliseen neuvottelukuntaan. Näin valtakunnallisen roma-

niasian neuvottelukunnan lopullisessa kokoonpanossa voitaisiin ottaa huomioon toisaalta riittävä romaniväestöön kuuluvien jäsenten määrä ja myös tasa-arvolain ja alueellisuuden näkökohdat. Muut romanijäsenet nimettäisiin merkittävimpien romanijärjestöjen ehdokkaista.

- Lääninhallitusten (5) yhteyteen, lukuun ottamatta Ahvenanmaan lääniä, asetettaisiin maaherran päätöksellä alueelliset romaniasiaain neuvottelukunnat.
- Alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien tehtävänä olisi toimia läänin alueella romanien ja viranomaisten yhteistyöeliminä romanien tasavertaisten yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien sekä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten elinolosuhteiden edistämiseksi, käynnistää alueellisia ja muita kehittämissankkeita romaniväestön aseman parantamiseksi sekä tukea kuntien romaniyhdyshenkilötoimintaa ja -verkostojen kehittymistä.
- Alueellisissa neuvottelukunnissa olisi puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi enintään 10 muuta jäsentä, joista vähintään puolet edustaisi romaniväestöä.

Valtakunnallisessa neuvottelukunnassa alueellisia neuvottelukuntia edustavien jäsenten nimeämiskäytännöksi työryhmä esittää seuraavaa:

- kutakin alueellista neuvottelukuntaa pyydetäisiin nimeämään ehdolle kaksi jäsentä, joista ainakin toisen tulisi olla romaniväestöä edustava henkilö
- tasa-arvosäädösten noudattamiseksi ehdokkaista toisen tulisi olla nainen ja toisen mies.

2.2. Alueellisen toiminnan rahoittaminen

Työryhmä esittää, että

- alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien työn käynnistämiseksi ja turvaamiseksi tarvittavat määrärahat osoitettaisiin ensivaiheessa alueellista toimintaa ylläpitävälle hallinto-organisaatiolle valtakunnallisen romaniasiaain neuvottelukunnan sijaintiministeriön pääluokkaan varatuista määrärahoista.
- alueellista toimintaa tuettaisiin valtakunnallisen neuvottelukunnan kautta siten, että kunkin alueellisen neuvottelukunnan tarpeisiin osoitettaisiin hakemuksesta suunniteltujen toimintojen edellyttämät määrärahat kuitenkin vähintään 30 000 markkaa alueellista neuvottelukuntaa kohti.
- alueellisten neuvottelukuntien työn vakiinnuttua niille perustettaisiin vuoteen 2004 mennessä päätoimisten sihteerien virat.
- samalla alueellisten neuvottelukuntien toimintamäärärahojen budjetoinnissa siirryttäisiin noudattamaan lääninhallituksen normaalia toimintamäärärahojen budjetointikäytäntöä ja -menettelyä sekä sen mukaisesti varattaisiin sisäasiainministeriön pääluokkaan lääninhallitusmomentille vakiintuneen toiminnan edellyttämät määrärahat.

3. Säädösehdotus

Työryhmä esittää, että valtakunnallisesta romaniasiain neuvottelukunnasta ja alueellisesta toiminnasta romaniasioissa säädettäisiin valtioneuvoston asetuksella. Ehdotus säädöstekstiksi on liitteenä 5.

4. Muut ehdotukset

Työryhmä esittää, että valtakunnalliseen romaniasiain neuvottelukuntaan perustettaisiin suunnittelijan vakanssi.

Työryhmä tukee selvitysmiesten esitystä romanijärjestöjen valtakunnallisen kattojärjestön perustamisesta. Sen toimintaedellytyksien turvaamista työryhmä esittää tuettavaksi esimerkiksi ohjaamalla Raha -automaattiyhdistyksen (RAY:n) varoja kattojärjestötoiminnan aloittamiseen.

Selvitysmiesten esitykset

Sosiaali- ja terveysministeriön romaniasiain neuvottelukunnan esityksestä asettamat selvitysmiehet ottivat kantaa romaniasioiden hallinnolliseen hoitoon paitsi laaja-alaisesti yleisempänä etnisenä kysymyksenä niin myös nykyisen romaniasiain neuvottelukunnan sijoituspaikan kannalta sekä alueellisena ja paikallisen toimintana.

Selvitysmiehet totesivat, että Suomessa valtion keskushallinto hoitaa etnisiä kysymyksiä hajautetusti. Valtion keskushallinnosta tulisi etsiä sopiva hallinnollinen yksikkö koordinoimaan kaikkien vähemmistöjen asioita. Selvitysmiehet katsovat lisäksi, että syrjintäasiain valtuutetun toimenkuvaan tulee kuulua myös perinteisten Suomessa asuvien vähemmistöjen asiat.

Valtioneuvoston ohjesäännössä ei ole romaniasioista mainintaa. Selvitysmiesten mukaan riippumatta siitä minkä ministeriön yhteydessä neuvottelukunta toimii, tulisi ministeriöstä annettussa ohjesäännössä olla maininta romaniasioiden koordinoinnista. Näin romaniasioille saataisiin valtion hallinnossa yleisvastuu.

Selvitysmiehet tarkastelivat valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan sijaintia paitsi sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä niin myös ulkoasiainministeriön, oikeusministeriön, sisäasiainministeriön, opetusministeriön, työministeriön ja ympäristöministeriön yhteydessä.

He toteavat raportissaan, että Suomen perusoikeusuudistuksen myötä romaniväestön asema tuli ensi kertaa lailla turvatuksi. Romaniväestön kannalta keskeisiä ovat perustuslain 5 §, joka koskee syrjinnän kieltoa sekä 14 §, joka koskee oikeutta ylläpitää ja kehittää omaa kieltä ja kulttuuria. Selvitysmiehet esittävät, että romaniasiain neuvottelukunnan juridisesta perustasta säädettäisiin lailla. Heidän mukaansa perustuslain uudistamisen jälkeen lakitasoiseen säätämiseen olisi perusteita.

Selvitysmiehet nostivat koulutuksen romanien syrjäytymisen ehkäisemisessä avainkysymykseksi. Toisaalta he näkivät keskeisiksi myös romaniväestön kielen ja kulttuurin säilymiseen liittyvät kysymykset. Näiden asioiden osuutta opetusministeriön hallinnonalalla pidettiin suhteellisen laajana. Selvitysmiesten mukaan opetusministeriön alaisessa opetushallituksessa, sen romaniväestön koulutusyksikössä, on näiden asioiden hoitoon tarvittavaa asiantuntemusta. Opetusministeriön koordinoimana romaniasiat painottuisivat oikealla tavalla ehkäisevään toimintaan, mutta tulisivat samalla yhtä laaja-alaisesti käsitellyiksi kuin nykyäänkin. Selvitysmiehet näkevät, että vaikka sosiaali- ja terveyshallinnolla myös tulevaisuudessa on merkittävä rooli romanien hyvinvoinnin edistäjänä, on se luonteeltaan staattista. Selvitysmiehet toteavat vielä, että ennen varsinaisen siirtoratkaisun tekemistä tulisi perusteellisesti kartoittaa työministeriön ja opetusministeriön läheiset toimialat muun muassa aikuiskoulutuksessa ja työvoimakoulutuksessa.

Tarkastelunsa lopputuloksena selvitysmiehet kuitenkin esittivät, että romaniasiain neuvottelukunta siirrettäisiin opetusministeriön yhteyteen. Siirtoesitystä perusteltiin mm. sillä, että koulutus on avainasemassa romanien syrjäytymisen ehkäisemisessä, ja että

hallinnollisen sijaintipaikan valinnassa on luontevaa painottaa tahoja, joka on lähimpänä romaniväestön tämän päivän keskeistä ongelma-aluetta.

Lisäksi selvitysmiehet painottivat aluetason ja kuntatason romaniasioiden hoitoa. Heidän näkemyksensä mukaan yhteiskunnan romanipolitiikan strategiana tulee mahdollistaa romanien osallistuminen. Läänitasolla keskeisin toimenpide on alueellisten neuvottelukuntien vakinaistaminen. Alueelliset neuvottelukunnat tarvitsevat päätoimiset sihteerit, jotta ne voivat edistää romaniväestön ja aluehallinnon välisiä yhteyksiä niin, että perustuslain suomia romanikulttuurin kehittämisen oikeuksia voidaan käytännössä päästä toteuttamaan.

Kuntiin olisi perustettava kunnan ja romanien toimesta yhteissuunnitteluryhmiä, joissa romanien edustajat voivat tasa-arvoisesti ja avoimesti yhdessä kunnan virkamiesten ja poliitikkojen kanssa tehdä kuntakohtaiset suunnitelmat romanien elinolojen parantamiseksi ja osallistumismahdollisuuksien kehittämiseksi.

Selvitysmiesten mukaan pieniin kuntiin voitaisiin yhteistyössä romanien kanssa nimitää romaniyhdyshenkilö, joka toimisi informaation jakajana puolin ja toisin ja jolle eri viranomaiset voisivat lähettää romaneja koskevaa materiaalia.

Kuntien sosiaali- ja terveystoimen, työvoimatoimiston ja Kelan asiakasyhteistyöryhmien tulisi olla yhteydessä romaniyhdyshenkilöihin tai kunnan romaniryhmään romanien asioita käsiteltäessä.

ROMANIASIAIN NEUVOTTELUKUNNAN HALLINNOLLISTA ASEMAA JA SIJAITIA KOSKEVAT KANNANOTOT ROMANIPOLITIIKAN STRATEGIAT -SELVITYKSESTÄ ANNETUISSA LAUSUNNOISSA

Lausunnonantotaho	Hallinnollinen asema	Sijainti
Valtioneuvoston kanslia, VNK	Suomen perustuslain edellyttämä säädöstaso	jonkun ministeriön yhteydessä
Sisäasiainministeriö SM	ei selkeää kantaa, yhtyy R-P-S kannanottoon	OPM
Opetusministeriö OPM	ei kantaa	STM tai TM
Työministeriö TM	uudelleen järjestelyt kiinni syrjintävaltuutetun tulevasta asemasta ja tehtävissäällöistä	ei puolla siirtoa OPM:n
Ympäristöministeriö	näkee romaniasioiden hallinnon toimivuuden ja vakinaistamisen tärkeänä ministeriö-, lääni- ja kuntatasolla	ei ota kantaa
Opetushallitus	romanien koulutus ja kulttuuriasiat tulisi siirtää OPM:n virkamiesvastuulle (romanien koulutus- ja kulttuuriasiamies); muutoin ei kantaa	VNK tai STM
Vantaan kaupungin sosiaali- ja terveysjaosto	kunnan romaniryhmien ja alue-ronkien asema vakinaistettava ja hallinnollisesti vahvaksi; RONKin hallintoon ei kantaa	ei ota kantaa
Porin kaupungin Sosiaalivirasto	ei ota kantaa	OPM
STM, Romaniasiaain neuvottelukunta	asettamisesta annettua päätöksen tasoa tulee nostaa lain tai asetuksen tasoiseksi; ministeriöstä annetussa ohjesäännössä tulee olla maininta romani romaniasioiden yleiskoordinoinnista: alue-ronkien vakinaistaminen lääninhallintojen yhteyteen; kuntiin romaniryhmät/ romaniyhdyshenkilö	sijaintia pohtimaan ministeriöiden ja romaniväestön asiantuntijoiden välinen työryhmä
Suomen Kuntaliitto	yhdyshenkilöiden ja kuntien romanityöryhmät parantavat kunnallista yhteistyötä, perustaminen / toiminta tulee kuitenkin olla kunnille vapaaehtoista; ei kantaa RONKin asemaan	ei kantaa RONKin sijaintiin

Romanikielen lautakunta KOTUS	ei ota kantaa hallinnon muutoksiin	OPM
Sosiaalidemokraattinen Eduskuntaryhmä	kannattaa RONKin aseman turvaamista lainsäädännössä; kuntakohtaisten romaninyhdys- henkilöiden nimittämistä ja alue-ronkien vakinaistamista tulee selvittää	mahdollista siirtymistä STM:stä ja sen peruste-luja tulee selvittää lisää
Kokoomuksen Eduskun- taryhmä	painottaa romaniasioiden koordinointi- vastuuta eri ministeriöiden välillä	harkittava siirtoa STM:stä OPM:n
Vasemmistoliiton Edus- kuntaryhmä	tukee RONKin aseman nostamista lain- tasoiseksi; kunta- ja aluetason osallistu- mista kehitettävä	ei tue RONKin siirtä- mistä STM:stä OPM:n
Svenska Riksdags- gruppen	RONKin toiminta lähemmäksi pohjois- maista yhteistyötä	tukee siirtoa STM:stä OPM:n
Vihreä Eduskuntaryhmä	ei ota kantaa	pitää siirtoa STM:stä OPM:n perusteltuna
Etelä-Suomen läänihal- litus Sosiaali- ja terveystalve- luosasto	Romaniasioiden koordinaatiovastuu tulee kirjata riittävän velvoittavalla ja korkea- tasoisella normilla ministeriön toimi- alaan; kulttuuri ja koulutusasiat aiempaa tärkeämpiä romaniasioiden hallinnon strategisissa toimintatavoissa	pitää OPM:ä mahdolli- sena yleisministeriönä” romaniasioille
Eri eduskuntaryhmät (lausuntoyhteenvedon yleiskatsaus)	romaniasiain yleinen lainsäädännön taso hyvä; tarvitaan aktiivisia hallinnollisia toimenpiteitä	

Romaniasioiden hallinnollisten resurssien lisäys

<u>Kannatus</u>	<u>Avoin kanta; odottivat tarkempaa selvitystä</u>
RONK Ulkoasiainministeriö Sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä	Vihreä eduskuntaryhmä Kokoomuksen eduskuntaryhmä

N:o 1058/1989

**Valtioneuvoston päätös
romaniasiain neuvottelukunnasta**

Annettu Helsingissä 30 päivänä marraskuuta 1989

Valtioneuvosto on sosiaali- ja terveysministeriön esittelystä päättänyt:

1 §

Neuvottelukunnan tarkoitus

Romaniasiain neuvottelukunnan tarkoituksena on edistää romaniväestön tasavertaisia yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä elinolosuhteita. Neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä.

2 §

Tehtävät

Romaniasiain neuvottelukunnan tehtävänä on:

- 1) seurata romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehitystä tasa-arvon edistämiseksi sekä antaa viranomaisille lausuntoja näissä asioissa;
- 2) tehdä aloitteita ja esityksiä romaniväestön taloudellisten, koulutuksellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten elinolosuhteiden parantamiseksi sekä romaniväestön työllistymisen edistämiseksi;
- 3) toimia kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamiseksi;
- 4) edistää romanin kielen ja kulttuurin vahvistumista; sekä
- 5) osallistua pohjoismaiseen ja muuhun kansainväliseen yhteistyöhön romanien olosuhteiden parantamiseksi.

3 §

Kokoonpano

Romaniasiain neuvottelukunnassa on puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja sekä enintään 16 muuta jäsentä.

Valtioneuvosto määrää jäsenet kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Jäsenistä puolet nimetään merkittävimpien romanijärjestöjen esityksestä ja muut jäsenet edustavat ainakin sosiaali- ja terveysministeriön, opetusministeriön, työministeriön ja ympäristöministeriön hallinnonaloja. Yksi jäsen voidaan nimetä kuntien keskusjärjestöjen esityksestä.

4 §
Jaostot

Romaniasiaan neuvottelukunta voi toimia jaostoihin jakaantuneena. Jaoston puheenjohtajan, varapuheenjohtajan sekä jäsenet määrää neuvottelukunta.

5 §
Sihteeri ja muu henkilökunta

Romaniasiaan neuvottelukunnalla on päätoiminen pääsihteeri. Neuvottelukunnassa voi olla myös muuta henkilökuntaa.

6 §
Komiteamääräysten soveltaminen

Romaniasiaan neuvottelukunnasta ja sen puheenjohtajan, jäsenen, sivu- ja päätoimisen sihteerin sekä asiantuntijan samoin kuin muun neuvottelukuntaa avustavan henkilöstön palkkioiden ja korvausten perusteista on voimassa, mitä valtion komiteoista on määrätty.

7 §
Voimaantulo

Tämä päätös tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 1990.
Ennen tämän päätöksen voimaantumista voidaan ryhtyä päätöksen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Helsingissä 30 päivänä marraskuuta 1989

Ministeri *Tarja Halonen*

Vt. vanhempi hallitussihteeri Katriina Alaviuhkola

**KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET JOIDEN OSALTA SUOMI RAPORTOI
YHDISTYNEILLE KANSAKUNNILLE (YK) JA EUROOPAN NEUVOSTOLLE
(EN);**

Luettelo niistä kansainvälisistä sopimuksista, joiden osalta romanasian neuvottelukunta antaa lausunnon tai hallinnonalan kokonaislausunnon osan. Sopimusten toteutumista koskevat määräaikaisraportit annetaan 1 – 5 vuoden väliajoin.

1. Raportointi Yhdistyneille Kansakunnille (YK)

- 1950, Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehty yleissopimus, (SopS 19/1990); (European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms). EIS 14 artikla syrjäntäkiellosta.
- 1966, Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, KP-sopimus (SopS 8/1976), (International Covenant on Civil and Political Rights). Vähemmistöjen suojelua koskeva artikla 27. Raportointivelvollisuus: ihmisoikeuskomitean pyynnöstä, käytännössä joka viides vuosi.
- Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus CERD (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination), Suomi ratifioi 1970 (SopS 37/1970). Etnisten ryhmien erityissuojelun määrittely artiklat 2(2), 1(4). Raportointivelvollisuus: joka neljäs vuosi annetaan varsinainen raportti ja raportin käsittelyn jälkeen väliraportti, jossa on vastattu edellisen raportin pohjalta esitettyihin kysymyksiin.
- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus TSS (SopS 6/1976). Raportointivelvollisuus: erillisen ohjelman mukaisesti, käytännössä joka viides vuosi.
- Kansainvälinen yleissopimus (ILO nro 111), joka koskee työmarkkinoilla ja ammatin harjoittamisen yhteydessä tapahtuvaa syrjintää (SopS 63/1970; AsK 831/1970; HE 94/1969). Tuli voimaan Suomen osalta 1971. Raportointivelvoite erillisen ohjelman mukaisesti; raportointivelvoite koskee romaneita
- 1980, Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus CEDAW; Suomi ratifioi 1986 (SopS 67-68/1989). Raportointivelvollisuus joka neljäs vuosi sekä komitean pyytäessä.
- Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus; vankilaolosuhteiden valvonta vähemmistöjen (SopS 59-60/1989). Raportointivelvollisuus: joka neljäs vuosi; komitea voi pyytää myös muita mahdollisia selvityksiä.
- Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus, ratifioitiin vuonna 1991 (SopS 60/991). Raportointivelvollisuus viiden vuoden välein.

- YK:n Rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean, Yleissuositus XXVII Romanien kohtaaman syrjinnän vastustamisesta. Kokous nro 1424, 16. elokuuta 2000. Komitea suosittelee että kansallisvaltiot sisällyttävät määräaikaishraportointiinsa tarkoituksenmukaisia tietoja romaniväestöstä hallintoalueellaan, sisältäen tilastotietoa romanien mahdollisuudesta osallistua poliittisesti, heidän taloudellisesta-, sosiaalisesta- ja kulttuurisesta tilanteestaan sekä sukupuoli- ja sukupuolista tasa-arvon toteutumisesta ja tämän yleissuosituksen sisältöjen toimeenpanosta.

Osa Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeussopimuksista on saatettu Suomessa kansallisesti voimaan laintasoisesti, osa asetuksella, joten ne ovat osa kansallista lainsäädäntöä.

2. Euroopan neuvoston määräaikaishraportointi (EN)

- Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, tuli voimaan 1998; Määräaikaishraportoinnissa Suomi raportoi romaneista Suomen perinteisenä vähemmistönä. Raportointivelvollisuus viiden vuoden välein sekä ministerikomitean sitä pyytäessä.
- Alueellisten ja vähemmistökielten peruskirja, tuli voimaan 1998; Suomi on antanut selityksen jonka mukaan romanikieli on perinteinen ei-alueellinen vähemmistökieli Suomessa. Raportointivelvollisuus kolmen vuoden välein.
- Euroopan sosiaalinen peruskirja; raportointivelvollisuus vuoden välein siten, että sopimuksen keskeisimmistä artikloista raportoidaan joka toinen vuosi ja muista artikloista (jaettu neljään osioon) raportoidaan vuorovuosin osasta artikloja kerrallaan.
- 1950, Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehty yleissopimus, (SopS 19/1990); (European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms). EIS 14 artikla syrjintäkiellosta.
- Euroopan ihmisoikeussopimus; 12. lisäpöytäkirja (ei ole vielä tullut voimaan), syrjinnän kieltoa koskeva 14. artikla.

3. Euroopan neuvoston romaneita koskevat erityissuositukset; erillinen seuranta

- Rasismien ja Suvaitsemattomuuden Vastainen Eurooppalainen toimikunta/ The European Commission Against Racism and Intolerance (ECRI), laati vuonna 1998 yleissuosituksen n:o 3 "Romaneja koskeva syrjinnän vastainen yleissuositus"
- Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen suositus nro 563 (1969) ja 1203 (1993), joissa mainitaan Euroopan romanien koulutustarpeet
- EN:n Paikallis- ja alueviranomaisten pysyvän kokouksen (The Congress of Local and Regional Authorities of Europe) päätöslauselmat 125 (1981), 16

(1995), 249 (1993) sekä suositus nro 111 (1995) koskien romanien tilannetta Euroopassa

- EN:n kulttuurialan yhteistyöneuvosto (The Council for Cultural Co-operation / CDCC) päätöslauselma nro 125 (1981) sekä EN:n julkaisema ”Gypsies and Travellers 1994 raportti; päivitetty 1995 ”Roma, Gypsies and Travellers”
- Siirtolaisuusasioiden virasto/ Romaniasantuntijatyöryhmä (CDMG/MG-S-ROM, 97/11) ”Roma Children Education Policy Paper; Strategic elements of Education Policy for Roma Children in Europe – Romanilasten koulutuspolitiikkaa koskeva asiakirja: Euroopan romanilapsia koskevan koulutuspolitiikan pääpiirteet”
- EN:n ministerineuvoston vahvistama suositus R (2000)4: ”Romanilapsia koskevan koulutuspolitiikan pääperiaatteet Euroopassa”
- Tällä hetkellä valmisteilla on Euroopan neuvoston siirtolaisviraston yhteydessä toimivan romaniasantuntijatyöryhmän työstämänä (CDMG/ MG-S-ROM), uusi yleissuositus: Romanipolitiikan kehitystavoitteet (Policies on Roma/ Gypsies in Europe); se tulee ministerineuvoston käsittelyyn alkuvuodesta 2002.

Euroopan neuvoston yhteyteen on 1995 asetettu romaniasantuntijatyöryhmä MG-S-ROM. Asiantuntijatyöryhmä laatii seurantaraportteja romaniväestön sosiaalisista ja sivistyksellisistä olosuhteista sekä ihmisoikeuksista. Raporttien pohjalta työstetään suosituksia sekä jäsenmaille suoraan, että myös ministerineuvoston yleissuosituksiksi. Työryhmä seuraa romaneita koskevien erityissuosistusten ja päätöslauselmien toimeenpanoa.

VÄHEMMISTÖ OIKEUDELLISESTI MERKITTÄVIEN TOIMINTOJEN JA SÄÄDÖSTEN ESITTELY EUROOPAN YHTEISÖN (EY) JA EUROOPAN UNIONIN (EU) SEKÄ EUROOPAN TURVALLISUUS JA YHTEISTYÖJÄRJESTÖ (ETYJ) INHIMILLISEN ULOTTUVUUDEN (ODIHR) TYÖSSÄ

1. Euroopan Yhteisö (EY) ja Euroopan unionin (EU) direktiivit, joilla on merkitystä vähemmistöoikeudellisesti

- Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 12 artikla syrjimättömyyden periaate
- Amsterdamin sopimus; syrjintäartikla 13
- rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumaton yhtäläisen kohtelun direktiivi; hyväksytty 2000 kansallinen täytäntöönpano vuoden 2002 alusta
- EU:n työsyöjinnän vastainen direktiivi ja toimintaohjelma; hyväksytty 2000 kansallinen täytäntöönpano vuoden 2002 alusta
- EU:n perusoikeusasiakirja hyväksyttiin vuonna 2000.

Euroopan unionin romaneita koskevat kannanotot

- Euroopan unionin päätöslauselma 89/C 153/02, romanilasten koulutusta käsittelevä neuvoston kokous 22.5.1989
- Eurooppa neuvoston loppupäätelmät 10.-11. joulukuuta 1999; Ihmisoikeudet artikla 65 (suom. kiel. 70): ”Eurooppa neuvosto pitää erityisen tärkeänä, että kaikilla yksilöillä on yhtäläiset ihmisoikeudet. Erityisesti olisi kiinnitettävä huomiota niiden ryhmien aseman parantamiseen, jotka eivät ole enemmistönä missään valtiossa, mukaan lukien romanit. Euroopan unioni on sitoutunut työskentelemään tämän tavoitteen saavuttamiseksi yhdessä Euroopan neuvoton ja ETYJin kanssa; EU/COCEN laajentumis seuranta sekä EU-puheenjohtajamaan järjestämä romani asioiden seurantakokous kerran puolessa vuodessa

2. Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (ETYJ); Inhimillinen Ulottuvuus (ODIHR)

- 1975, Helsingin ETYK-prosessin perustamiskokouksen loppuasiakirjassa todettiin ihmis- ja vähemmistö oikeuksien kunnioittamisen olevan olennainen osa Euroopan turvallisuutta ja tasapainoa.
- 1989 Wienissä, seurantakokouksen yhteydessä ETYK:in perustettiin Inhimillisen ulottuvuuden konferenssi (Human Dimension; OSCE/ ODIHR) ja sovittiin sen säännöllisestä seuranta- ja kehittämistoiminnasta.
- 1990 Kööpenhaminan konferenssissa luotiin ns. Kööpenhaminan kriteerit (Copenhagen document of Human Dimension). Asiakirjaan kirjattiin kaikkien ETYK- maiden (54) yhteinen käsitys ihmisoikeuksista, demokratiasta ja oikeusvaltioperiaatteesta. Lisäksi siinä käsiteltiin kansallisten vähemmistöjen oikeuksia. Nämä yhteiset arvot vahvistettiin edelleen vuoden 1990 marraskuussa pidetyssä huippukokouksessa Pariisissa; vähemmistöoikeudet artiklat 30, 40 aina 40(7) asti.
- Genevessä kesällä 1991, syvennettiin kansallisia vähemmistöjä koskevia Kööpenhaminan asiakirjan määräyksiä. Inhimillisen ulottuvuuden normit ja tavoitteet oli nyt suurimmaksi osaksi asetettu.
- Moskovassa syksyllä 1991 vahvistettiin inhimillisen ulottuvuuden mekanismia. ETYKissä on sovittu, etteivät inhimillisen ulottuvuuden kysymykset ole pelkästään maan sisäisiä asioita vaan kuuluvat kaikille yhteisesti ja jäsenvaltioilla on oikeus lähettää tarkkailijaryhmiä ja raportoida jäsenvaltioiden ihmisoikeustilanteesta.
- ETYJin Inhimillisen ulottuvuuden yhteydessä (OSCE/ ODIHR) Varsovassa toimii romani asioiden tarkkailun toimisto (The Contact Point for Roma/Sinti), jonka tehtävänä on seurata jäsenmaissa erityisesti sotilaallisten kriisitilanteiden yhteydessä sekä maiden demokratisoitumisprosessien yhteydessä romanien ihmisoikeuksien toteutumista. Suomi tukee taloudellisesti Inhimillisen ulottuvuuden romanitoimintaa.

- ETYJ:n Inhimillisen ulottuvuuden Wienin päätoimistossa toimii myös ODIHR:n vähemmistövaltuutetun toimisto. Vähemmistövaltuutetun tehtäviin kuuluu mm. tarkkailu raporttien ja kehittämissuositusten antaminen jäsenmaille (Early warning-system) vähemmistöjen ja etnisten konfliktien estämisen näkökulmasta.

Euroopan Komissio laati Suomen puheenjohtajuuskaudella 1999, ETYJin Inhimillisen ulottuvuuden ja Euroopan neuvoston laatimista romaneja koskevista raporteista ja yleissuosituksista yhteisen toimintalinja-asiakirjan EU:n jäsenyyttä hakeville maille: ”The guiding principles for improving the situation of Roma in the candidate countries”. Tämän asiakirjan tavoitteita pyritään seuraamaan jäsenyyttä hakevien maiden seurantaraportoinnin (COCEN) yhteydessä, romaniväestöjen aseman kehittymistä maiden pääväestöjen kanssa samalle tasolle.

Ehdotus valtioneuvoston asetukseksi valtakunnallisesta romaniasiain neuvottelukunnasta ja alueellisista romaniasiain neuvottelukunnista.

Valtioneuvosto on sosiaali- ja terveysministeriön esittelystä päättänyt:

1 §

Valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan tarkoitus

Valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan tarkoituksena on edistää romaniväestön yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä elinolosuhteita. Neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä.

2 §

Tehtävät

Valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan tehtävänä on:

- 1) seurata romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehitystä tasa-arvon edistämiseksi sekä antaa viranomaisille lausuntoja näissä asioissa;
- 2) tehdä aloitteita ja esityksiä romaniväestön taloudellisten, koulutuksellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten elinolosuhteiden parantamiseksi sekä romaniväestön työllistymisen edistämiseksi;
- 3) edistää romaniväestöön kohdistuvan syrjinnän poistamista;
- 4) edistää romanin kielen ja kulttuurin vahvistumista;
- 5) tukea alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien toimintaa; sekä
- 6) osallistua kansalliseen sekä pohjoismaiseen ja muuhun kansainväliseen yhteistyöhön romanien olosuhteiden parantamiseksi.

3 §

Kokoonpano

Valtioneuvosto asettaa valtakunnallisen romaniasiain neuvottelukunnan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Neuvottelukunnassa on puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja sekä enintään 16 muuta jäsentä. Puheenjohtajan tai varapuheenjohtajan tulee edustaa romaniväestöä. Neuvottelukunnan muista jäsenistä puolet edustaa romaniväestöä. Nämä valitaan merkittävimpien romanijärjestöjen ja alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien esityksestä. Muut jäsenet edustavat ainakin sosiaali- ja terveysministeriötä, opetusministeriötä, sisäasiainministeriötä, työministeriötä ja ympäristöministeriötä. Yksi jäsen voidaan nimetä Suomen Kuntaliiton ja yksi opetushallituksen esityksestä.

4 §
Jaostot

Neuvottelukunta voi keskuudestaan asettaa jaostoja ja kutsua sosiaali- ja terveysministeriön suostumuksella jaostoihin pysyviä asiantuntijoita.

5 §
Sihteeri ja muu henkilökunta

Romaniasiain neuvottelukunnalla on päätoiminen pääsihteeri. Neuvottelukunnassa voi olla myös muuta henkilökuntaa.

6 §
Komiteamääräysten soveltaminen

Romaniasiain neuvottelukunnasta ja sen puheenjohtajan, jäsenen, sivu- ja päätoimisen sihteerin sekä asiantuntijan samoin kuin muun neuvottelukuntaa avustavan henkilöstön palkkioiden ja korvausten perusteista on voimassa, mitä valtion komiteoista on säädetty.

7 §
Alueelliset neuvottelukunnat

Romaniväestön osallistumismahdollisuuksien sekä elinolosuhteiden edistämiseksi kunkin läänin alueella, lukuun ottamatta Ahvenanmaan lääniä, toimii lääninhallituksen kolmeksi vuodeksi kerrallaan asettama alueellinen romaniasiain neuvottelukunta, jonka tehtävänä on hoitaa alueellaan soveltuvien osin 2 §:n kohdissa 1 - 4 mainittuja tehtäviä.

Alueelliseen romaniasiain neuvottelukuntaan nimetään puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja. Neuvottelukunnassa on lisäksi 10 muuta jäsentä, joista vähintään puolet edustaa alueen romaniväestöä.

8 §
Voimaantulo

Tämä asetus tulee voimaan päivänä ...kuuta 200?. Tällä asetuksella kumotaan valtioneuvoston 30 päivänä marraskuuta 1989 antama päätös romaniasiain neuvottelukunnasta 1058/1989.

Ennen tämän asetuksen voimaantuloa voidaan ryhtyä päätöksen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.